

Tweede Kamer, 32e vergadering
Woensdag 5 december 2018

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met een wijziging van de rentemaatstaf voor de lening hoger onderwijs (35007).

De **voorzitter**:

Aan de orde is de wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met een wijziging van de rentemaatstaf voor de lening hoger onderwijs. Ik heet de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van harte welkom.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**:

En ik geef de heer Futselaar namens de SP-fractie het woord.

De heer **Futselaar** (SP):

Dank u wel, voorzitter. Wanneer zijn we het precies normaal gaan vinden dat het niet meer vanzelfsprekend is dat jongere generaties het beter hebben dan hun ouders? Toen een aantal maanden geleden bekend werd dat voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog dertigers het materieel slechter hebben dan hun ouders, leverde dit nauwelijks maatschappelijke ophef op. En dat zijn nog de dertigers. De situatie van onze twintigers en tieners is wat dat betreft nog veel precairder. Onzekere arbeid is voor hen de norm geworden en betaalbare huisvesting een onmogelijkheid. En daar komt bovenop: een groeiende schuldenlast.

Voorzitter. Dat is niet allemaal de schuld van het wetsvoorstel dat hier vandaag voorligt, maar het draagt er wel aan bij dat de problemen zich voor jonge mensen steeds hoger opstapelen. Het is voor de SP dan ook van belang om dit voorstel in die context te zien, de context van de zeer moeilijke sociaaleconomische situatie van generaties jongeren, die elk jaar lijkt te verslechteren. Het valt ons ook in het algemeen op hoe vaak er de afgelopen jaren bij het saneren van overheidsfinanciën of het verhogen van lasten een beroep is gedaan op het argument dat we de staatsschuld niet mogen verhogen omdat we daarmee de lasten bij toekomstige generaties leggen. Maar als er een wetsvoorstel ligt dat de lasten voor toekomstige generaties letterlijk verhoogt, maar dan niet via een collectieve schuld maar wel via een serie private schulden, dan is dat kennelijk geen enkel probleem. Dat roept vragen op over de motivatie achter dit wetsvoorstel.

Voorzitter. Dit wetsvoorstel verandert het leenstelsel in die zin dat de rente die studenten moeten betalen niet langer gekoppeld wordt aan de rente die de overheid betaalt op vijfjaarsobligaties, maar op tienjaarsobligaties. Ik denk dat de eerste vraag die gesteld zou moeten worden, is: waarom komt het kabinet met dit wetsvoorstel? De aanleiding voor deze wetgeving is volgens de memorie van toelichting de financiële houdbaarheid van het studiefinancieringsstelsel en de overheidsfinanciën in den brede op de lange termijn. Ik hecht eraan om expliciet te markeren dat dat de formele en enige reden is voor dit wetsvoorstel. Dat is ook door de minister in verschillende debatten aangegeven. Andere gesuggereerde motieven — er was bijvoorbeeld sprake van een financiële uitruil met de collegegeldverlaging, zoals ik zelf al heb gesuggereerd — zijn expliciet ontkend. Datzelfde geldt voor de suggestie die ook wel gedaan is, namelijk dat nu door studenten te veel wordt geleend voor frivole zaken en dat dit ontmoedigd zou moeten worden met een hogere rente.

Nee, het sleutelwoord hier is "houdbaarheid". Dat maakt het van belang om goed te kijken naar de betekenis van dit begrip. Als ik bijvoorbeeld bezorgd ben over de houdbaarheid van melk die in mijn

koelkast staat, dan gaat mijn bezorgdheid eigenlijk over de angst dat die melk over de houdbaarheidsdatum heen is, daardoor onhoudbaar is en daardoor ondrinkbaar. Dus als het kabinet een wetsvoorstel doet met als doel de houdbaarheid van het leenstelsel en de rijksfinanciën in den brede, dan ga ik ervan uit dat dit betekent dat deze zonder dit wetsvoorstel onhoudbaar worden. Uit de schriftelijke antwoorden op vragen van de SP, D66 en GroenLinks blijkt echter dat hiervan geen sprake is. De regering stelt dat zij niet van mening is dat het studiefinancieringsstelsel onhoudbaar is. Wel stelt zij dat de houdbaarheid kan worden verbeterd. Met andere woorden: de regering legt de term "financiële houdbaarheid" hier niet uit als iets absoluuts. Er is geen dreigend probleem dat moet worden opgelost, geen financiële crisis die moet worden afgewend. Het leenstelsel was en is financieel houdbaar. Wat de grote mate van houdbaarheid hier simpelweg betekent, is: het kost de rijksoverheid minder. En dat is in essentie de argumentatie achter dit voorstel. Een houdbaarder stelsel is een goedkoper stelsel.

Ja, zo ken ik er nog wel een paar. Want de houdbaarheid van overheidsfinanciën kun je op tal van manieren verbeteren. Ik noem er een paar: het verkopen van de kunstcollectie van het Rijksmuseum, het opheffen van de Universiteit Leiden, het heffen van een speciale belasting op baarden. Dat zijn alle drie uitstekende voorstellen voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op langere termijn. En toch vermoed ik dat, als het kabinet morgen met een baardenbelasting komt, zelfs de meest trouwe coalitiefracties toch een paar vragen gaan stellen, zo van "goh, kunnen we niet iets meer onderbouwing voor dit voorstel krijgen?". Maar bij dit voorstel is er eigenlijk geen enkel inhoudelijk argument waarom we dit gaan doen, behalve het wat vreemde argument van rentesubsidie. Ik zal daar straks verder op ingaan.

Daar komt nog bij dat er een grote mate van onzekerheid is over het bedrag dat deze maatregel zou moeten opleveren. Het regeerakkoord en dit wetsvoorstel gaan uit van een structurele opbrengst van 226 miljoen in het jaar 2060. Dat is over 42 jaar. Een dergelijke voorspelling voor onze tijd zou dus in 1976 moeten zijn gedaan, met de maatregelen die daarbij hoorden. Ik was toen zelf nog niet geboren. Het was tien jaar voor de invoering van de basisbeurs, dertien jaar voor het einde van de Koude Oorlog en bijvoorbeeld twintig jaar voor het commerciële gebruik van e-mail - om maar even aan te geven over wat voor enorm tijdsbestek we dan eigenlijk praten. En laten we dan eens kijken naar wat voor aannames er precies liggen onder het bedrag van 226 miljoen, de "referentieramingen" in ministerieel jargon.

De volgende dingen moet je inschatten om tot zo'n referentieraming te komen. In de eerste plaats is dat het aantal studenten dat er gaat zijn tot 2060, dat gebaseerd moet zijn op demografische voorspellingen en migratievoorspellingen. Om bijvoorbeeld het aantal 22-jarigen dat net is afgestudeerd in 2060 te kunnen voorspellen, moet je ook inschatten hoeveel kinderen er geboren worden in 2038 en hoeveel er in de tussentijd Nederland binnenkomen en weer verlaten. Dan moet je een inschatting maken van welk percentage van deze jongeren daadwerkelijk gaat studeren in het hoger onderwijs. Nou, dat percentage is in de afgelopen jaren gestegen, maar het is de vraag of deze tendens zich doorzet, stabiliseert of omkeert. Dat zijn ook aannames die je moet maken over een lange termijn in de toekomst. De referentieramingen die het ministerie gebruikt, kennen dit soort twijfels niet. Men stelt bijvoorbeeld dat er in dat collegejaar 2038 exact 441.904,4 bachelorstudenten gaan zijn. Dat suggereert een absurde mate van zekerheid, maar het is natuurlijk niet meer dan een ruwe inschatting, gebaseerd op zeer onzekere aannames. En dan is er nog de vraag hoeveel de gemiddelde studieschuld per student eigenlijk gaat zijn tot 2060. De regering gaat er in de berekening van uit dat die gelijk blijft. Dat is ook een aanname. Sterker nog, daarmee spreekt de minister zichzelf aantoonbaar tegen in haar cijfers. Want voor de berekeningen om te komen tot het bedrag van 226 miljoen is ze uitgegaan van een gemiddelde studieschuld bij het afstuderen van

€21.000, zo lezen we. Maar de minister stelt in haar schriftelijke beantwoording zelf al dat door dit voorstel de gemiddelde studieschuld bij het afstuderen zal stijgen naar €21.500. Ik vraag de minister: waarom is dat niet meegenomen in de rekensom, want dat scheelt toch zo'n 2,5%?

Maar goed, de minister komt met haar rekensom uit op een totale nationale studieschuld in 2060 van 33,5 miljard euro. Dan moet je nog een inschatting maken van het verschil in rente tussen de tienjaarsobligaties en de vijfjaarsobligaties van nu tot 2060. Daarbij gaat de regering er in een rekenmodel van uit dat deze gemiddeld 0,78% zal zijn. Dat is ook een aanname, gebaseerd op het gemiddelde van de afgelopen tien jaar. Nu denk ik niet dat je heel veel economen of historici gaat vinden die gaan stellen dat de renteontwikkeling van de afgelopen tien jaar heel erg representatief is voor hoe rente zich in het algemeen ontwikkelt, maar goed. In het decennium 1998-2008 was het verschil tussen de vijfjaarsrente en de tienjaarsrente slechts 0,49%, en in de acht jaar daarvoor slechts 0,46%. En als we nou het laatste percentage eens nemen, die 0,46% verschil tussen tienjaars- en vijfjaarsobligaties, en we passen dat toe op de rekensom zoals de minister die heeft gemaakt om tot 226 miljoen te komen, dan is de structurele besparing in 2060 plotseling 133 miljoen. Dat is bijna de helft minder. Dat is één parameter veranderen in alle aannames die door het ministerie worden gehanteerd. En dan is er nog de inschatting van het aantal studenten dat na 35 jaar daadwerkelijk de schuld heeft afbetaald. Daarbij gaat het kabinet uit van een soort magisch CPB-percentage van 86,4% dat de schuld daadwerkelijk afbetaalt. Maar dat percentage werd gebruikt bij de invoering van het bestaande leenstelsel in 2014.

Nou ben ik hier aan het beargumenteren hoe onbetrouwbaar voorspellingen zijn in de verre toekomst, maar ik wil mij aan één voorspelling wel wagen: als het rentepercentage stijgt, zal het aantal studenten dat na 35 jaar niet zijn schuld heeft afbetaald, ook onherroepelijk stijgen. En dat kan behoorlijk oplopen, juist als rentes omhooggaan. En als oud-studenten dat niet kunnen betalen, dan kost dat uiteindelijk, na 35 jaar, de overheid weer extra geld, omdat ze moet kwijtschelden.

Nou kan ik mij voorstellen dat iemand die hiernaar luistert, vindt dat ik wel erg negatief ben over de voorspellende vaardigheden van het ministerie en dat ik onze referentieramingen onrecht aandoe. Maar ik wijs erop dat we alleen al voor volgend jaar een enorme afwijking hebben in het aantal universitaire studenten. OCW verwachtte 2% extra universitaire studenten. Het werd 5% extra universitaire studenten. Dat is een afwijking van 3% in het jaar dat voor ons ligt. En dan met droge ogen volhouden dat je kunt stellen dat de schatkist in 2060 met 226 miljoen extra zal worden gevuld? Die cijfers zijn boterzacht. Het zou net zo goed twee keer zo veel kunnen zijn, of de helft, of een willekeurig ander bedrag. Ik daag de minister uit om te beargumenteren dat het bedrag van 226 miljoen in 2060 harder en zekerder is dan ik hier heb weergegeven. Ik denk dat het haar niet zal lukken. De minister doet met dit wetsvoorstel niet aan begrotingsbeleid. Zij schrijft sciencefiction. Dat leest gemakkelijk weg, maar het is geen basis voor serieus beleid. Dan blijven we bij de vraag: waarom dit voorstel?

Voorzitter. Dan hebben we ook nog het argument van de rentesubsidie. Dat is een nieuw argument in de leenstelseldiscussie. Het woord komt niet voor in de Handelingen van het oorspronkelijke leenstelseldebate. Ik heb nog een tijdje met het idee gespeeld om een hoorzitting te organiseren en daar de architecten van het leenstelsel voor te vragen: Jesse Klaver van GroenLinks, Pieter Duisenberg van de VVD, Mohammed Mohandis van de Partij van de Arbeid en de heer Van Meenen van D66. Dat idee kon in de commissie niet op heel veel enthousiasme rekenen. Maar één van de zaken die ik dan zou willen vragen, is of er aan de keukentafel van Jesse Klaver of op het terras van Pieter Duisenberg of waar dat stelsel ook bekooktoofd is, is gesproken over rentesubsidie of over houdbaarheid. Is er later door ambtenaren op het ministerie over gesproken? Liggen er kritische adviezen over? Als er toen bij het ministerie zorgen leefden over rentesubsidie en houdbaarheid,

waarom is dat toen niet bekend gemaakt? Waarom is de Kamer er destijds niet over geïnformeerd? Waarom viel er in de memorie van toelichting van destijds niets over rentesubsidie te lezen? Waarom heeft de Raad van State er destijds niet over geadviseerd?

Om het maar concreet aan de minister te vragen: wat weten wij nu wat wij in 2015 niet wisten? Of is het simpelweg dat er sindsdien een nieuwe coalitie is aangetreden en dat dit heeft geleid tot wonderbaarlijke nieuwe inzichten op het departement over de verschikkingen van rentesubsidie? Dat moet bijna wel, want anders moeten we tot de conclusie komen dat de Kamer destijds onvolledig is geïnformeerd of dat er nu een gelegenheidsargument is gezocht.

Voorzitter. Ik moet ook bekennen dat ik een beetje moest lachen om de term "rentesubsidie". De naam suggereert immers dat de overheid rente subsidieert en dat dit een groot probleem is. Het zou natuurlijk ook belachelijk zijn als de rijksoverheid rente op leningen subsidieert. Behalve bij de hypotheekrenteaftrek uiteraard, die we jaarlijks ongeveer met 10 miljard subsidiëren. Voor de liefhebbers van vergelijkingen: van dat bedrag kun je ongeveer elf keer de basisbeurs terugbrengen en dan houd je nog genoeg over voor bijvoorbeeld het bekostigen van een tweede master. Dat treedt buiten het onderwerp van dit wetsvoorstel, dus ik zal er niet op doorgaan, maar ik wil wel de collega's ter overdenking meegeven wat het precies zegt over de prioriteiten van een land en een samenleving als het subsidiëren van rentekosten op leningen voor het vergaren van bezit vanzelfsprekend is, maar voor het vergaren van kennis onacceptabel.

Terug naar de rentesubsidie die wordt genoemd in het voorstel van de minister. Deze rentesubsidie wordt overigens op geen enkele wijze en niet in enige mate gekwantificeerd. Hoeveel rentesubsidie krijgen studenten dan? Ik heb geen idee. Klaarblijkelijk heeft het kabinet ook geen benul, maar het weet wel zeker dat het zo'n groot probleem is dat het onmiddellijk moet worden aangepakt. De minister stelt dat er sprake is van rentesubsidie, omdat de rente die studenten nu betalen over leningen, die van de vijfjaarsobligaties, lager is dan de rente die de overheid over de totale staatsschuld betaalt. Dus is er sprake van rentesubsidie. De minister stelt dat het logisch is om de staatsschuld als ijkpunt aan te houden, omdat extra leningen die moeten worden aangegaan voor het leenstelsel ook weer bijdragen aan die totale staatsschuld. Ze stelt dat de Staat geen onderscheid maakt welke lening je waarvoor gebruikt.

Voorzitter. Nog los van het feit dat het wel of niet koppelen van leningen aan specifieke staatsobligaties een politieke keuze is, kun je je en moet je je sowieso afvragen of het logisch is om te kijken naar de staatsschuld. De staatsschuld is immers een totaal aan leningen voor diverse doeleinden van decennia terug, ver voor er ooit sprake was van een leenstelsel. Waarom zouden studenten via het leenstelsel moeten meebetalen aan bijvoorbeeld een hypothetische, decennialang lopende lening die ooit is afgesloten voor de Deltawerken? Bij het leenstelsel zou de vraag niet moeten zijn hoeveel de Staat over de staatsschuld betaalt en over staatsleningen uit het verre verleden, maar hoeveel de Staat betaalt voor leningen in het heden en in de toekomst, en eventueel sinds 2015, want dat is het jaar van de invoering van het leenstelsel.

Dus de vraag die ik mijzelf enige tijd geleden stelde is: hoeveel betaalt de rijksoverheid op dit moment eigenlijk voor leningen op de internationale kapitaalmarkt? En ik ben geen Financiënwoordvoerder, dus dat kostte mij enige tijd om te doorgronden, wil ik hier wel toegeven. De Nederlandse overheid financiert haar tekort jaarlijks met een scala aan staatsobligaties, met allerlei verschillende looptijden: 1-jarig, 3-jarig, 5-jarig, 10-jarig et cetera. En hoe langer de lening, hoe hoger de rente daarop. Maar wat is nou het gemiddelde?

Dat wordt gelukkig — zo vond ik na enige tijd — de laatste jaren netjes gepubliceerd. De gemiddelde looptijd van in 2018 uitgegeven staatsobligaties was 6,3 jaar. In 2019 zal dat 6,4 jaar zijn. In 2017 was

het 6 jaar, en in 2016 zelfs 5,5 jaar. Wat betekent dat? Er vindt rentesubsidie plaats, maar die is veel beperkter en geringer dan in dit wetsvoorstel wordt gesuggereerd. Want de overheid betaalt de afgelopen jaren voor haar eigen leningen op de kapitaalmarkt gemiddeld een rente die past bij staatsobligaties met een looptijd van zo'n 6 jaar, en leent dat geld vervolgens door aan studenten tegen een rente van ongeveer 5 jaar. Dat is een rentesubsidie, als je er zo naar wil kijken, maar wel echt zo beperkt dat je jezelf afvraagt of het de moeite is er een wet aan te wijden.

En dat wordt anders als wij plotseling een 10-jaarsrente van studenten gaan vragen. Dat zou namelijk, als deze wet dan ingaat, bijvoorbeeld voor volgend jaar betekenen dat de overheid zelf geld leent op de kapitaalmarkt onder de rente die hoort bij de 6,4-jaarsobligatie, en dit doorleent aan studenten tegen een rente die past bij de 10-jaarsobligatie. Simpelweg: de overheid leent dan zelf voor een lagere rente dan de rente die ze hanteert bij het doorlenen aan studenten. Dan komen we in een scenario dat de overheid daadwerkelijk winst zou kunnen maken op het leenstelsel. En ik wil toch de collega's vragen of dat hier echt de bedoeling is. Tegelijkertijd nodig ik de minister uiteraard uit om mij te verbeteren, als er iets onjuist is aan wat ik hier heb gepresenteerd.

Voorzitter. Het argument van houdbaarheid is dus onhoudbaar. De bedragen die bespaard zouden moeten worden, berusten op drijfzand. Rentesubsidie is een hol argument. Er is geen duidelijke aanleiding voor dit wetsvoorstel. Er is geen serieuze onderbouwing voor dit wetsvoorstel. Dit is het slechtst onderbouwde kabinetsvoorstel sinds ... Nou ja, sinds de dividendbelasting. En dat is niet zo heel erg lang geleden, maar de Kamer begrijpt wat ik bedoel.

Waarom stond dit dan toch in het regeerakkoord? Ik kan daar geen reden voor bedenken, maar ik vrees dat we voor het waarom eerst de wie-vraag moeten stellen: welke partij heeft hiervoor gepleit? Daarover kun je als simpele oppositiepartij eigenlijk alleen maar speculeren. En dat ga ik dan ook doen.

We kregen wellicht een hint bij het laatste begrotingsdebat, waarbij zowel de minister als de heer Van Meenen het beiden toevallig noodzakelijk vonden om te benadrukken dat de renteverhoging toch ook niet hun favoriete maatregel was. En nog meer bijzonder: zij benadrukten beiden, ongevraagd, in het debat dat het CDA en de ChristenUnie wél een renteverhoging in hun doorrekeningen voor de verkiezingen hadden opgenomen. Ik vind het moeilijk daarin iets anders dan een vingerwijzing te zien; niet heel erg collegiaal misschien, maar wel helder. En dan is de boodschap van D66 kennelijk: wij waren het niet.

En wie is het dan wel? Wie heeft het gedaan? Het wordt bijna een coalitieversie van het bordspel Cluedo. Was het Harry van der Molen met een loden pijp in de bibliotheek? Was het Eppo Bruins van de ChristenUnie met een kandelaar in de biljartkamer? Of was het toch Pieter Duisenberg van de VVD met een Engelse sleutel in de serre? Dat laatste zou pijnlijk zijn, voor de eerstvolgende keer dat de voorzitter van de VSNU moet onderhandelen met de studentenbonden over de besteding van de leenstelselgelden.

En uiteraard zal ik de coalitiefracties vragen wie met dit idee is gekomen. En dan krijg ik misschien terug dat coalitieonderhandelingen vertrouwelijk zijn. Dat is misschien zo, maar ik vind dat kiezers, en zeker jonge kiezers, het recht hebben om te weten uit wiens koker dit voorstel komt. Het komt niet uit de ambtelijke organisatie, lijkt mij, want er is immers geen houdbaarheidsprobleem, en er is geen rapport of onderzoek dat aan deze maatregel ten grondslag ligt. Dus ik vraag in alle openheid: welke partij heeft de politieke moed om te zeggen dat het hun idee was? Dan komen we misschien iets dichterbij de vraag waarom dit is voorgesteld.

Voorzitter. Dat waren mijn gedachten over de aanleiding van het wetsvoorstel ... Of beter: het gebrek aan aanleiding en onderbouwing. Dan zal ik nu ingaan op de gevolgen van het wetsvoorstel, maar wellicht is het beter om eerst een interruptie toe te staan.

De heer **Van Meenen** (D66):

Een interessant betoog. Eén ding weten we in ieder geval zeker: het komt niet door de SP. Want er is in dit land nog nooit iets gebeurd door de SP. De SP heeft nog nooit ergens verantwoordelijkheid voor genomen. Er is ook nog nooit een euro in onderwijs geïnvesteerd door de SP. Mijn vraag aan de heer Futselaar is: als hij hetgeen hierover in het regeerakkoord staat allemaal zo ontzettend erg vindt, waarom staat hierover dan geen letter in de tegenbegroting van de drie linkse partijen?

De heer **Futselaar** (SP):

De tegenbegroting van de linkse partijen was een compromis en bevat de dingen waar wij het over eens zijn. De heer Van Meenen weet dat een van de dingen waar de drie linkse partijen het niet over eens zijn, het leenstelsel is. Daarover verschillen wij van mening. Dat zal in het debat ook wel blijken. De SP maakt natuurlijk haar eigen afweging. Wij willen bijvoorbeeld de basisbeurs terug. Daarom staat die wel in onze eigen doorrekening voor de verkiezingen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ik heb het niet over het leenstelsel, ik heb het over deze renteverhoging.

De heer **Futselaar** (SP):

O, daar kan ik vrij simpel over zijn. Je hoeft een renteverhoging niet in de tegenbegroting te doen, want als er al iets van winst binnenkomt, is dat per 2025; dat is nog negen, sorry, zeven jaar weg. Het hoogtepunt is pas in 2060. Ik heb net al beargumenteerd dat de getallen daarvoor wel buitengewoon op drijfzand zijn gebaseerd. Het is wat mij betreft volstrekt illusoir om te zeggen: daar moet je een voorstel voor indienen of dekking voor vinden. Ik wil het wel; ik wil best een alternatief geven voor de 226 miljoen in 2060, bijvoorbeeld een belasting op kernfusie, om maar iets te noemen, of op ruimtereizen of op bootjes voor mensen die ondergelopen Amsterdam willen bekijken. Dat is dan het soort speculatie waar we het over hebben.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Van Meenen** (D66):

Sterker nog, u heeft ook een alternatief aangeboden, namelijk niet instemmen met het Belastingplan. Daardoor gaat juist de groep waar u op doelt, de mensen die meer dan modaal zullen verdienen in de komende jaren — dat zijn de mensen die nu student zijn of die de komende jaren gaan studeren — 700 euro per jaar mislopen. Dat is de concrete maatregel die de drie linkse partijen, waaronder de SP, in hun tegenbegroting hebben staan. 700 euro minder belastingverlaging. Dat is uw alternatief.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik probeer dit wetsvoorstel en de gevolgen daarvan te behandelen, maar de heer Van Meenen wil kennelijk graag over het Belastingplan praten.

De **voorzitter**:

Nee, meneer Van Meenen, u mag niet meer interromperen. Gaat u verder, meneer Futselaar.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik ga verder, voorzitter. Ik ging over de gevolgen van het wetsvoorstel praten. De eerste consequentie die ik wil benoemen, is die van vertrouwen, specifiek van jonge mensen in de politiek.

U had namelijk een afspraak gemaakt, zeg ik tegen de partijen die verantwoordelijk zijn voor het leenstelsel. U had een sociaal leenstelsel tegen gunstige voorwaarden beloofd in ruil voor een miljard kwaliteitsinvestering in het hoger onderwijs. Nu zijn de eerste ervaringen met kwaliteitsinvesteringen door universiteiten en hogescholen niet heel gelukkig geweest — zie daarover het rapport van de Rekenkamer destijds — maar ik wil hier best de hoop en verwachting uitspreken dat het de komende jaren beter zal gaan, al wijs ik er ook op dat de Eerste Kamer onlangs buitengewoon kritisch was. We zien wel dat de extra middelen nu al weer voor een deel ondermijnd worden door aan de ene kant hogere studentenaantallen dan geraamd en aan de andere kant de doelmatigheidskortingen van dit kabinet en vorige kabinetten. We moeten dus wel vrezen dat een deel van dat geld in de praktijk naar kwaliteitsbehoud in plaats van kwaliteitsverbetering zal gaan.

En dan is er nog het probleem van de 200 miljoen die bezuinigd zou worden via de ov-kaart en het programma Beter Benutten. Daar lijkt vooralsnog weinig van terecht te komen en ik meen toch dat daar deze maand duidelijkheid over zou moeten komen. Kan de minister daar al iets over zeggen? Of hangt studenten misschien nog een onaangenaam kerstcadeau boven het hoofd? Als dat zo is, moeten we dat dan niet in samenhang met dit voorstel wegen?

Nu veranderen de voorwaarden voor het leenstelsel dus ook, drie jaar na de invoering. Dat maakt volgens mij het oorspronkelijke leenstelsel van 2015 het kortst in stand gebleven studiefinancieringsstelsel sinds de invoering van de basisbeurs in 1986. Het getuigt niet van enorme bestuurlijke betrouwbaarheid om zo snel de voorwaarden aan te passen. Het is ook moeilijk uit te leggen waarom jonge mensen straks meer moeten gaan betalen dan hun iets oudere broers of zussen die onder het huidige stelsel vallen.

Het heeft ook te maken met het vertrouwen in politieke beloftes. In deze coalitie zitten partijen die, net als de SP, campagne hebben gevoerd voor terugkeer van de basisbeurs. Dat heeft het regeerakkoord niet gehaald. Ik zal die partijen dat hier niet kwalijk nemen, want ik besef mij dat het in een coalitie geven en nemen is en dat je niet alles kunt binnenhalen.

De voorzitter:

Het is "ik besef", niet "ik besef mij".

De heer Futselaar (SP):

U heeft gelijk, voorzitter.

De voorzitter:

U bent onderwijswoordvoerder.

De heer Futselaar (SP):

Mijn vader zou mij absoluut verbeteren.

Ik besef dat het binnen een coalitie geven en nemen is en dat je niet alles kunt binnenhalen. Maar dat de partijleider van de ChristenUnie, de heer Segers, met een pleidooi komt dat studieschulden onder jongeren een groot probleem zijn, anderhalve week voordat wij debatteren over een renteverhoging op het leenstelsel waar zijn handtekening onder staat en dat de schuldenproblematiek daadwerkelijk vergroot, vind ik wel getuigen van uitzonderlijk cynisme. Dat wil ik hier toch gezegd hebben en ik wil hier ook vaststellen dat de ChristenUnie niet deelneemt aan het debat over dit voorstel. Dat is echt dodelijk voor het vertrouwen in de politiek.

Voorzitter. Wat kost dit voorstel de lenende student nu eigenlijk? Dat lijkt een heel simpele vraag, maar blijkt verbluffend ingewikkeld om te beantwoorden, in ieder geval voor de minister. Bij het oorspronkelijke wetsvoorstel zat een zeer beperkte toelichting. Bij een gemiddelde schuld zou het

gemiddelde maandbedrag dat per jaar wordt terugbetaald met €12 per maand stijgen, 35 jaar lang. Maar dat is natuurlijk wel een heel beperkt overzicht, want je zou willen weten wat voor effect het heeft op verschillende inkomensgroepen bij verschillende schulden. In het eerste schriftelijk overleg dat wij hierover hadden, stelde D66 denk ik een hele goeie vraag: wat zijn de verwachtingen over een maandelijks terug te betalen bedrag voor de verschillende inkomensgroepen bij een lage studieschuld, een gemiddelde studieschuld en een maximale studieschuld? Als antwoord op deze vraag kregen wij een overzichtelijke tabel met het effect van de renteverhoging bij verschillende schulden met inkomens van €20.000, €40.000 en €80.000. En wat bleek? Alleen bij de inkomens van €80.000, toch een vorstelijk inkomen, zat een verschil. En toch bleven drammerige oppositiepartijen vragen stellen, ondanks gemopper uit de coalitie. Ik vroeg een extra ronde vragen en daarna mevrouw Westerveld van GroenLinks een derde ronde. En pas na vragen waarin zeer specifieke inkomensbedragen werden gevraagd, kregen wij een echt overzicht. Dan blijkt dat je met een inkomen van €40.000 en een schuld van €21.000 niets extra's betaalt aan rente, maar als je inkomen €7.000 hoger is, dus €47.000 per jaar, betaal je €5.000 extra, evenveel als de topinkomens. Heb je een modaal inkomen van €37.000 en een schuld van €11.000, dan betaal je €2.500 extra aan rente. En zo kun je wel doorgaan.

Voorzitter. Niets daarvan was zichtbaar in de eerste antwoorden die we kregen, die de gevolgen van het leenstelsel wel heel erg rooskleurig voorstelden. Daar stonden toevallig precies de inkomens die de kosten van het stelsel minimaal zichtbaar maken. Dat grenst aan misleiding. Ik vind het ernstig dat wij zoveel moeite moeten doen om cijfers boven water te krijgen over wat nou precies de effecten van dit voorstel zijn. Drie vragenrondes om antwoord te krijgen. Ik heb mijzelf beloofd dat ik parlementair en diplomatiek zou blijven over wat ik hiervan vindt. Daarom zal ik het volgende zeggen.

Ik vind dat de minister hierin de randen van de parlementaire informatieplicht heeft opgezocht. Dat is ernstig en het doet er daarbij niet toe of er wel of niet een bewuste strategie achter zit. Maar de informatie die we uiteindelijk wel hebben gekregen, is veelzeggend. Iemand met een modaal inkomen, €37.000, en een bescheiden schuld van €11.000 betaalt straks met €2.500 extra rente bijna 23% meer op zijn schuld dan onder het oude stelsel. Als je inkomen iets hoger dan modaal is, bijvoorbeeld €42.000, en je hebt een iets grotere schuld, bijvoorbeeld €16.000, dan betaal je €4.500 meer aan rente. Dat is 28% meer.

Dit is gewoon simpelweg een forse verslechtering van de financiële situatie van oud-studenten. En dan hoor ik mensen zeggen: dat is maar €12 per maand extra. Ja, 35 jaar lang. Als de zorgpremie een tientje stijgt in dit land, noemen we dat een forse verhoging. Maar als het gaat om oud-studenten worden dit soort kosten altijd als minimaal voorgesteld. Alsof iedereen die hoger onderwijs heeft gevolgd automatisch een hoog inkomen krijgt. Ja, gemiddeld. Maar wie garandeert jou dat jij een gemiddelde afgestudeerde bent? Alsof iedereen die hoger onderwijs volgt ook automatisch een diploma haalt, wat helaas ook niet het geval is en daar zit een serieus risico in. Dat is voor mij misschien wel het belangrijkste argument tegen het leenstelsel.

De heer **Van Meenen** (D66):

De heer Futselaar neemt grote woorden in de mond over misleiding en noem het allemaal maar op. Zullen we nou eens beginnen met te zeggen dat dit de student niets kost? Gelukkig, verderop in zijn betoog heeft de heer Futselaar het over werkenden, oud-studenten. Maar het bericht dat hij voortdurend aan het uitzenden is, en anderen met hem, is: dit kost de student heel veel geld. De student gaat geen euro meer betalen. Zijn we het daarover eens?

De heer **Futselaar** (SP):

Ja. Studenten beginnen niet met afbetalen van hun schuld tijdens hun studie. Dus letterlijk klopt wat de heer Van Meenen zegt, maar je schuld groeit al terwijl je studeert, dus niet voor niets is de schuld bij het afstuderen al €500 hoger dan hij begint. Ik noem dat wel een vorm van betalen, want je schuld wordt groter. Het duurt weliswaar langer voordat je moet beginnen met betalen, maar die schuld groeit natuurlijk wel.

De heer **Van Meenen** (D66):

Dit is cruciaal voor de vraag die hier voortdurend omheen hangt: heeft dit nu invloed op het moment dat je gaat studeren? Op dat moment niet. Je kunt gewoon gaan studeren, je kunt normaal leven. Het gaat vooral — de heer Futselaar komt daar later in zijn betoog nog op — om de effecten later. Zijn wij het er dus over eens dat pas effecten gaan optreden bij een modaal inkomen, €40.000, of meer, en daaronder niet? Daaronder is helemaal geen sprake van effecten. De meeste hoger opgeleiden zullen in de hogere categorie komen, vanwege de hogere opleiding. Anderen die daar niet in komen — de heer Futselaar spreekt daar nu over — zullen die extra last ook niet hoeven te betalen. Zijn we het daarover eens?

De **voorzitter**:

Mijnheer Van Meenen, de interrupties lopen steeds uit de hand. Een korte vraag graag.

De heer **Van Meenen** (D66):

Voorzitter, dit is de tweede interruptie.

De **voorzitter**:

Dat doet er niet toe, maar een interruptie hoort echt kort te zijn, een opmerking of een vraag, maar geen analyses. Daar heeft u alle spreektijd voor. De heer Futselaar.

De heer **Futselaar** (SP):

De heer Van Meenen spreekt steeds over bovenmodaal, maar ik heb zojuist de cijfers genoemd. Het blijkt uit de tabel die de minister uiteindelijk heeft gestuurd. Een modaal inkomen is €37.000. Een schuld van €11.000 wil zeggen in totaal €2.500 aan rente extra. Ik vind dat wel een bedrag dat ertoe doet. Dan kun je niet zeggen dat het alleen de hogere inkomens zijn die gaan betalen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Het ligt er maar net aan hoe je dat brengt, maar die €2.500 heeft betrekking op een verhoging die op zijn vroegst over zeven jaar ingaat en over €5 in de maand. €5 in de maand! Ik mag hopen dat er verder geen verhogingen van andere lasten in de wereld komen. Op basis van die €5 zegt de heer Futselaar echter tegen studenten: ga maar niet studeren, want de schuld loopt zo op. Dat is zijn boodschap.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik neem afstand van de suggestie dat ik zeg dat mensen niet moeten gaan studeren omdat de schuld oploopt. Dat is een beetje de omgekeerde wereld. Er komen mensen met beleid dat ervoor zorgt dat de schuld oploopt en dan wordt oppositiepartijen verweten dat zij benoemen dat dat het beleid is en dat de consequentie van dat beleid is dat de schuld groter wordt. Als het spreken van de waarheid in deze Kamer al een probleem wordt voor de heer Van Meenen, dan wens ik hem veel succes met de rest van dit debat.

Zoals sommigen hier weten, was ik tot de laatste verkiezingen zelf docent op een hogeschool. Zoals het op veel hogescholen gaat, had ik naast de functie van docent ook die van mentor van verschillende klassen, of zoals dat in verschrikkelijk hogeschooljargon heet:

studieloopbaanbegeleider. Als studieloopbaanbegeleider voer je korte gesprekken met individuele studenten over hun voortgang en hun studieresultaten. Als die goed zijn, ben je snel klaar en als die minder goed zijn, dan ga je kijken wat er aan valt te doen. Ik begon dan meestal met: misschien moet je wat beter leren plannen. Of ik zei van: misschien moet je niet tot diep in de nacht gaan zitten gamen. Soms waren er ergere problemen thuis, maar in mijn laatste jaar als docent, het eerste jaar van de leenstelselgeneratie, merkte ik wel dat de toon van de gesprekken veranderde, niet in alle gesprekken, maar wel in een aantal. Studenten die het lastig hadden, worstelden niet alleen met de vraag hoe ze ervoor konden zorgen dat ze de opleiding haalden, maar ook met de vraag: hoe groot is het financiële risico dat ik loop, hoe groot is de kans dat ik hier wegga zonder diploma, met schuld? Als dat zo is, kan ik dan niet beter nu al stoppen om de schade enigszins te beperken? Ik begrijp die afweging heel goed.

Wij hebben ons hoger onderwijs volgestopt met valkuilen, zoals het bindend studieadvies. We hebben onderwijsprogramma's zo vol en efficiënt gemaakt, in de naam van rendement, dat fouten maken automatisch studievertraging oplevert en dus extra schuld als je leent. En we hebben het hoger onderwijs steeds duurder gemaakt, zoals dit voorstel feitelijk ook doet, in ieder geval als je student bent die is gedwongen om te lenen. Op het moment dat je die twee dingen doet, enerzijds onderwijs organiseren met een grotere kans op uitval, en anderzijds de financiële consequenties van die uitval steeds groter maken, dan kweek je berekenend gedrag. Dan gaan jonge mensen op veilig spelen. Twijfel je tussen mbo en hbo: doe maar mbo, want dan weet je zeker dat het goedkomt. Twijfel je tussen hbo en universiteit: kies maar hbo, want dan heb je in ieder geval je diploma. Risico nemen in het onderwijs kan zich tegenwoordig letterlijk heel duur uitbetalen. Dat is mijn bezwaar tegen het leenstelsel. Schuld dempt ambitie. Je geeft als boodschap aan jonge mensen mee niet te kiezen voor het hoogst haalbare, het meest uitdagende, of zelfs het meest passende, maar voor het veilige, zodat je weet dat je je diploma haalt, zodat je geen studievertraging oploopt en zodat je hoge schulden vermijdt. Dat is een houding die ongetwijfeld uitstekend werkt voor het rendement in het hoger onderwijs, en op korte termijn ook beter voor de schatkist omdat het minimaal uitvallen en maximale efficiëntie als gevolg heeft, maar het is dodelijk voor een economie die gebaat is bij zo goed mogelijk opgeleide medewerkers. Waar we dit effect naar mijn mening het beste kunnen zien is bij de doorstroom van mbo naar hbo. Die doorstroom daalt al langer, maar de daling heeft zich sterker ingezet in het jaar waarin het leenstelsel is doorgevoerd en is daarna nooit hersteld.

De minister heeft in de schriftelijke reactie gesteld dat uit verdiepend onderzoek bij de Monitor Beleidsmaatregelen naar de leenaversie onder mbo'ers blijkt dat dit geen bepalende factor is bij de keuze om al dan niet door te studeren. Dat is gewoon onjuist. De Monitor Beleidsmaatregelen 2017-2018 stelt expliciet dat juist bij de groep mbo-studenten die twijfelen over doorstuderen leenaversie wel degelijk een factor is. De Monitor Beleidsmaatregelen van het jaar daarvoor was er zelfs nog explicieter over. Tel daar andere onderzoeken bij op, zoals dat van het CBS van vorig jaar, waaruit blijkt dat bij doorstroming naar het hbo er een verband is met het gezinsinkomen. Bij die doorstroming lopen juist de middeninkomens achter. Dat is relevant, want dat is de groep die geen beroep kan doen op de aanvullende beurs, maar ook niet de middelen heeft om een studie helemaal zelf te bekostigen en dus van het leenstelsel afhankelijk is.

De minister stelt dat het verhogen van de rente geen invloed zal hebben op de doorstroom van mbo naar hbo. Wat de SP betreft, als je kijkt naar de rapporten die eronder liggen, is het omgekeerde veel waarschijnlijker. Er ligt natuurlijk, zoals eigenlijk overal bij dit wetsvoorstel, geen onderbouwing onder; geen onderzoek naar de potentiële effecten. Maar als de minister stelt, zoals zij doet in antwoord op vragen van de SP, dat er geen signalen zijn die erop wijzen dat invoering van het leenstelsel heeft geleid tot slechtere doorstroming van mbo naar hbo, moet ik constateren dat de

minister de stapels rapporten die haar eigen ministerie en anderen hierover hebben geschreven, ofwel niet heeft gelezen, ofwel niet gelooft, ofwel niet heeft begrepen.

Daar komt nog bij dat dit voorstel ervoor zorgt dat een tijdens het mbo opgebouwde leenschuld, dus onder het oude stelsel, bij doorstuderen wordt omgezet in een hogeronderwijsschuld, tegen een hogere rente dus. Met andere woorden: alleen al door een overstap te maken van het mbo naar het hbo loopt een student met een mbo-schuld financieel nadeel op, nog voordat de eerste studiedag is begonnen. Zelfs al stopt een doorstromer na één maand hbo, dan nog valt de totale lening straks onder de verhoogde rente. Dat is niet redelijk en staat bovendien haaks op het doel van het regeerakkoord om de doorstroom tussen mbo en hbo te vergemakkelijken. Er wordt hier een extra drempel opgeworpen.

De minister geeft een aantal argumenten waarom dit zo moet zijn. Het eerste is: het was altijd zo dat mbo-schulden werden omgezet naar hogeronderwijsvoorwaarden bij overgang. Ja, voorzitter, maar vroeger waren de voorwaarden niet slechter en dat maakt nogal verschil. De voorwaarden van een schuld omzetten naar andere voorwaarden is niet zo controversieel als ze gelijk blijven of verbeteren, maar wel als ze slechter zijn. Dan gaan mensen protesteren.

Het tweede argument is dat het anders te ingewikkeld wordt voor DUO en de student: twee verschillende schulden met verschillende voorwaarden. Ik vind dit echt een kulargument. Het enige wat DUO hoeft te doen is twee tabelletjes tonen in plaats van één en met een rekensom tot een maandbedrag komen. Dat is waar de student uiteindelijk in geïnteresseerd zal zijn. Ik zie niet in wat daar zo ingewikkeld en onwerkbaar aan is. Als het ingewikkeld en onwerkbaar is, is mijn vraag: hoe zit het eigenlijk met het levenlanglenenkrediet straks? Dat is immers een leenstelsel dat vasthoudt aan de vijfjaarsrente, overigens om onduidelijke redenen. Iemand die een lening heeft onder het tienjaarsregime en na twintig jaar denkt "ik wil extra opleiding volgen, ik ga gebruikmaken van het levenlanglenenkrediet" heeft dan toch volgens mij twee schulden met twee verschillende rentepercentages. Is dat dan ook te complex voor DUO om uit te voeren te zijner tijd?

Ik heb de vraag gesteld aan de minister of dit niet in strijd is met het rechtszekerheidsbeginsel. De minister stelt dat dit niet zo is, want een mbo-student met een schuld weet immers — of kan in principe weten als het DUO lukt om dit fatsoenlijk te communiceren — wat de effecten zijn van inschrijving in het hoger onderwijs op die schuld. De voorwaarden zijn van tevoren bekend, maar kan van iemand die nu op dit moment op het mbo een schuld opbouwt met het idee "ik ga doorstromen naar het hbo" redelijkerwijs verwacht worden dat betrokkene er rekening mee houdt dat tegen de tijd dat hij of zij het hbo bereikt, er een nieuw stelsel is ingegaan, waardoor met terugwerkende kracht over die mbo-schuld extra rente moet worden betaald? Ik vind dat betwistbaar. Ik heb een amendement ingediend dat als doel heeft om de mbo-schuld van doorstromers naar het hoger onderwijs onder de oude voorwaarden te behouden, om zo te voorkomen dat dit element van het wetsvoorstel de doorstroom nog meer zal verslechteren. Ik denk dat ik mijn motivatie daarover inmiddels afdoende heb toegelicht.

Dan heeft deze minister vaak gesproken over het belang ervan, de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te behouden en te vergroten.

Ik zie weer een interruptie.

De voorzitter:

Ja hoor, mevrouw Tielen.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Meneer Futselaar heeft hele grote woorden, grote hoofdlijnen, ook over zijn amendement en zijn principes. Mijn vraag aan hem is of hij weet hoe zijn amendement in de praktijk zou uitwerken voor de betrokken studenten. Dat vind ik nogal een relevant element. Wat is de praktische uitwerking van het amendement van de heer Futselaar op de maandbedragen van de studenten?

De heer **Futselaar** (SP):

De praktische uitwerking zal zijn: je hebt student x, die op het mbo schuld y opbouwt, €5.000, ik noem maar wat. Die valt onder het vijfjaarsregime, dus een bepaalde rente. De rente is natuurlijk ook altijd variabel, dus je kunt niet voorspellen wat die gaat zijn. Hij gaat vervolgens naar het hbo en bouwt daar, laten we zeggen, €21.000 aan schuld op. Dan zal hij over de €5.000 de vijfjaarsrente moeten betalen en over de €21.000 de tienjaarsrente. Het is vervolgens aan DUO om te kijken wat voor bedrag daar uitrolt, maar dat lijkt me nou ook weer niet zo heel ingewikkeld.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Ik hoop ook dat het niet ingewikkeld is. Dat ben ik helemaal met meneer Futselaar eens, maar het zou ook nog weleens zo kunnen zijn dat het sympathieke amendement van de heer Futselaar juist een tegenovergesteld effect gaat hebben, juist een minder gunstig effect voor de betrokken studenten. Is meneer Futselaar dat met mij eens? En als dat zo is, is het dan niet handiger om het toch op een andere manier te beoordelen?

De heer **Futselaar** (SP):

Het is in theorie mogelijk dat de vijfjaarsrente hoger is dan de tienjaarsrente, maar volgens mij komt dat in de praktijk vrijwel niet voor. Alleen heel af en toe zijn ze ongeveer gelijk. Dat was bijvoorbeeld begin jaren negentig zo. Ik zie het probleem niet dat mevrouw Tielen hier schetst.

Voorzitter. Ik had het over de toegankelijkheid en dat de minister daar vaak over heeft gesproken. Met haar woorden is de SP het vaak eens, alleen lijken de daden daar soms weleens achter te blijven. Over de mislukte proefballon op het gebied van het bindend studieadvies heb ik hier al genoeg gezegd. We hebben hier nu een wetsvoorstel voorliggen dat de toegankelijkheid verslechtert voor studenten, specifiek voor studenten die moeten lenen. En wie zijn die studenten? Dat zijn of lage inkomens die naast hun aanvullende beurs doorgaans moeten lenen, of middeninkomens die geen toegang hebben tot een aanvullende beurs, maar ook geen middelen om de studie zelf te bekostigen. Dat zijn uiteindelijk de groepen die de prijs betalen van dit voorstel.

Hoe meer schuld, hoe meer rente er gevraagd zal worden. En ja, het maandbedrag is gemaximeerd, maar juist doordat de schuld 35 jaar in stand blijft, en niet na 15 jaar wordt kwijtgescholden zoals vroeger, slepen ze die schuld achter zich aan, ook als hun inkomenspositie ooit nog verbetert. Uit de beleidsmonitor blijkt dat het percentage dat de leenvoorwaarden als gunstig ziet, vorig jaar al is afgenomen. Verder blijkt dat de bezwaren tegen het lenen bijvoorbeeld veel sterker leven bij eerstegeneratiestudenten, juist bij de groepen dus die het meest gebaat zijn bij grotere toegankelijkheid. De bezwaren die nu bestaan bij groepen tegen het leenstelsel zijn niet gebaat bij het verslechteren van de voorwaarden op die leningen. Dus ik zou aan de minister willen vragen hoe dit wetsvoorstel zich verhoudt tot haar ambities op het gebied van toegankelijkheid.

Dan is er de afgelopen tijd terecht veel aandacht voor de psychische situatie van jonge mensen en studenten in het bijzonder. De berichten die wij krijgen zijn alarmerend, en de SP is blij dat er eindelijk serieus onderzoek naar deze problematiek komt. Spreek met studenten en met studentenpsychologen en de schrik slaat je om het hart. De toenemende financiële druk is hiervan zeker niet de enige oorzaak, maar wel een factor, zo stelt ook het RIVM. Ik wil de minister vragen om

te garanderen dat de financiële druk op studenten, ook die door het leenstelsel, expliciet wordt meegenomen in het vervolgonderzoek dat het RIVM gaat uitvoeren.

De minister stelt in haar schriftelijke beantwoording verder dat uit de beleidsmonitor blijkt dat het aantal studenten dat financiële moeilijkheden ervaart, onder het oude stelsel groter is dan onder het leenstelsel. Maar dat is een valse vergelijking, want de studenten die in het oude stelsel leenden, zullen bovengemiddeld meerderejaars zijn die al studievertraging hebben opgelopen en daardoor gedwongen zijn, na de nominale duur extra te lenen. Daarvoor hadden ze immers de basisbeurs. Voor het nieuwe stelsel hebben we alleen gegevens van studenten van de eerste twee jaar, die nog geen tijd hebben gehad om grote studievertraging op te lopen en die bovendien bovengemiddeld veel thuis wonen. Dat is overigens een effect die het leenstelsel heeft. Over de gevolgen daarvan voor onderwijsinstellingen en vervoersbedrijven wil ik nog weleens verder praten met deze minister.

Voorzitter. Een van de andere aspecten waar jonge mensen het moeilijk mee hebben, is de woningmarkt. Zoals de heer Koerhuis het zo treffend zei bij de begrotingsbehandeling van Binnenlandse Zaken een paar weken terug: het is niet eerlijk dat starters met een studielening er niet goed tussenkomen op de woningmarkt. De minister van Binnenlandse Zaken heeft echter duidelijk laten weten het advies van Nibud te volgen en geen maatregelen te nemen voor de weging van de studieschulden bij hypotheekverstrekkers. En ik begrijp dat eerlijk gezegd wel. Maandlasten zijn maandlasten, schulden zijn schulden, of je er nu op staat om die sociaal te noemen, of niet. Maar linksom of rechtsom, het is waar dat door het leenstelsel jongeren een achterstand op de woningmarkt oplopen die hun ouders niet of veel minder hadden. En dat is inderdaad niet eerlijk, daar moet ik de VVD gelijk in geven. Maar dat is wel de consequentie van een leenstelsel.

Ik maak me ook zorgen om de beleidsconsequenties van dit wetsvoorstel voor de toekomst. Ik heb al eerder betoogd dat een hogere rente zal leiden tot een lager percentage studenten dat uiteindelijk de schuld terugbetaalt. En wij weten dat rente fluctueert. Wat gebeurt er als de tienjaarsrente de 7% bereikt, zoals die bijvoorbeeld begin jaren negentig was? Doordat het terugbetaalbedrag is gemaximeerd op 4% van het inkomen boven het minimumloon zal in zo'n geval een groot deel van de oud-studenten vooral bezig zijn met het betalen van rente, en niet met het daadwerkelijk afbouwen van de schuld. En ik weet precies hoe het dan gaat. Dan komen er alarmerende notities naar boven over de te verachten tegenvallers in de toekomst omdat de overheid steeds meer schulden moet kwijtschelden die aan het einde van die 35 jaar niet zijn afbetaald. En hoe lang duurt het dan voordat ook die grens van 4% ter discussie komt te staan? Duurt dat vijf jaar? Tien jaar? De snelheid waarmee de spelregels nu al worden veranderd, geeft weinig vertrouwen.

Voorzitter, ik rond af. Dat doe ik al na 34 minuten, dus dat valt mee. Er is geen reden voor dit wetsvoorstel. Er is geen aanleiding, er is geen onderbouwing en de opbrengsten zijn volstrekt onzeker. Het enige dat we zeker weten, is dat dit een verslechtering is van de omstandigheden van generaties jonge mensen nu en in de toekomst, terwijl juist hun levens op allerlei maatschappelijke vlakken zwaar onder druk staan. Dit is een onzalig voorstel dat de toegankelijkheid van het onderwijs zal beperken, de emancipatiefunctie van onze hogescholen en universiteiten ondermijnt en de schuldenlast van jongeren alleen maar zal laten toenemen. Simpelweg gezegd: er zijn tal van goede redenen om dit voorstel niet te steunen en er is geen enkele reden om het wel te doen. De SP wil dan ook met klem de Kamer oproepen om dit wetsvoorstel te verwerpen.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Futselaar. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Westerveld namens GroenLinks.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Voorzitter. U had hier waarschijnlijk mijn collega Zihni Özdil verwacht, die zich sinds de presentatie van het regeerakkoord al vastbijt in de studierente. En hij heeft ook al verschillende keren geprobeerd om de coalitie te weerhouden van deze maatregel. Maar hij is er vandaag niet, dus ik neem het debat van hem over.

Voorzitter. In de onderwijsbegroting is er een soort van vaste wetmatigheid, een soort regel die van minister tot minister overgaat en die zegt: als je geld tekort komt, dan kun je het bij de studenten halen. Ik heb dat zelf meegemaakt toen ik voorzitter was van de Landelijke Studentenvakbond. Want in mijn bestuursjaar, tussen 2007 en 2009, had minister Plasterk ruim een miljard nodig om de lerarensalarissen te verhogen. Wij zagen toen de bui al hangen. En we kregen gelijk, want een deel van die 1,1 miljard werd weggehaald bij studenten. Dat gebeurde toen door het stapsgewijs verhogen van het collegegeld.

En we zien dit wel vaker. Als er ergens geld nodig is, dan kijken onderwijsministers naar studenten. Omdat er ruim 700.000 studenten zijn, vormen zij natuurlijk ook een aantrekkelijke melkkoe. Simpel gezegd: iedere €2 die we weghalen bij een student, levert zo'n 1,5 miljoen euro op. En dat is natuurlijk makkelijk verdiend.

Er is een aantal knoppen. De inkomsten van studenten kun je verminderen. We kunnen bezuinigen op de ov-studentenkaart, we kunnen het collegegeld omhooggooien of de rente op de schulden verhogen. En al deze knoppen zijn in de afgelopen jaren veelvuldig ingezet. Want studenten zijn ook een makkelijke groep om op te bezuinigen. Ze kunnen moeilijk staken, want als ze het werk of de studie neerleggen, hebben ze vooral zichzelf te pakken. Dat geldt al helemaal gezien de rendementsmaatregelen die afgelopen kabinetten hebben doorgevoerd. En protestacties of bezettingen worden ook al snel de kop ingedrukt.

Hetzelfde zien we nu gebeuren met de studierente. Waarschijnlijk kwam het kabinet aan het einde van de onderhandelingen nog een paar honderd miljoen tekort. En waar wordt dan naar gekeken? Naar de studenten. In dit geval leverde dat 226 miljoen euro op, hoewel dat bedrag pas in 2060 structureel beschikbaar komt.

Voorzitter. De maatregel was misschien nog wel te verkopen als studenten hier direct profijt van hadden gehad. Maar dat lezen we niet terug in de onderbouwing van de minister. Of heb ik iets over het hoofd gezien, wil ik de minister vragen. En als er wel een inhoudelijke reden achter de maatregel ligt, wat gaan studenten dan merken van die 226 miljoen? In de memorie van toelichting kunnen wij in ieder geval geen inhoudelijke redenen vinden. De minister schrijft dat "het op orde brengen van de overheidsfinanciën de enige reden is voor deze maatregel". Niet dat de huidige studierente financieel onhoudbaar is, schrijft de minister, maar met deze regeling "ziet de regering ruimte om de financiële houdbaarheid van het stelsel te verbeteren". Ik wil daarom een hele heldere vraag stellen. Waarom vindt de minister dat we de overheidsfinanciën op orde moeten brengen door geld bij studenten weg te halen en niet bij bijvoorbeeld veelverdieners of grote bedrijven die veel winst maken? Dus waarom staat de handtekening van de Onderwijsminister onder deze maatregel? Dat lijkt me een heldere vraag en ik hoop ook op een helder antwoord.

Voorzitter. Mijn collega van de SP noemde het net al even Cluedo. Wij hadden een soortgelijke vergelijking gemaakt en dachten aan verstoppertje, want wij zoeken degene die achter deze renteverhoging zit. Het makkelijkst is natuurlijk om de minister die vraag te stellen. Ik stel de minister dus graag de vraag: wie wil nou deze renteverhoging? De minister was daar eerder openhartig over, want tijdens de begrotingsbehandeling zei ze over deze studierenteverhoging: "Het is ook niet mijn favoriete maatregel." Hoe is deze schuldenverhoging dan wel in het regeerakkoord terechtgekomen?

Dat vroeg de SP zich af en dat vraagt ook GroenLinks zich af. Wij zochten even verder, want inmiddels mag duidelijk zijn dat ook de oppositiepartijen die in deze zaal zitten in ieder geval niet om deze maatregel hebben gevraagd. Dan blijven de coalitiepartijen over. D66 lijkt er ook weinig trek in te hebben. Ik citeer de heer Van Meenen tijdens de begrotingsbehandeling. Hij zei: "Ik ben tegen alles wat een verslechtering betekent, en dit is een verslechtering. Laat daar geen misverstand over bestaan." En dan kunnen we de ChristenUnie ook wegstrepen, want fractievoorzitter Segers pleitte in de Volkskrant tegen de oplopende schulden van studenten, die als een molensteen om hun nek zouden hangen. Het is daarom jammer dat de ChristenUnie niet aan dit debat meedoet. En de leden van het CDA zijn zelfs groot tegenstander van deze renteverhoging. Dan blijft de VVD over, maar die hebben we er tot nu toe nauwelijks over gehoord. In ieder geval lijkt deze maatregel geen paradepaardje te zijn van de VVD.

Voorzitter. Het wordt nog verwarrender, want ondanks dat in ieder geval drie van de vier coalitiepartijen niet achter de renteverhoging staan, stond de renteverhoging wel in de doorberekeningen van het CPB, juist bij de partijen die het felst tegen deze hoge studieschulden ageren.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Misschien kan mevrouw Westerveld nog eens aangeven welke partijen uiteindelijk de invoering van het leenstelsel aan een meerderheid in de Tweede Kamer hebben geholpen.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ja, dat was onder meer GroenLinks. GroenLinks heeft het leenstelsel ondertekend en er zijn toen een aantal duidelijke afspraken gemaakt over dat het geld terug zou worden geïnvesteerd in de kwaliteit van het onderwijs. We hebben afspraken gemaakt over de toegankelijkheid. Het leenstelsel is een paar jaar geleden ingevoerd. We praten nu over een verandering van het leenstelsel, namelijk de renteverhoging waardoor studenten die onder het leenstelsel vallen uiteindelijk duizenden euro's studieschuld extra moeten terugbetalen. Dat is de maatregel die nu voorligt en waar we nu over praten.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Als er een andere rente wordt toegepast, verandert de studieschuld op zichzelf nog niet; dat even aan de ene kant. Maar bent u nou zelf ook niet verstoppertje aan het spelen? In dit debat doet u alsof studenten het dan aan GroenLinks te danken hebben omdat u zich hier krachtig verzet, terwijl het simpele feit dat zij geen basisbeurs meer hebben erin gelegen is dat GroenLinks, zonder welke politieke aanleiding dan ook, studenten cadeau heeft gedaan dat die studiebeurs er niet meer is. Want dat noem ik pas echt verstoppertje spelen: hier stoer doen en aan het begin ervoor zorgen dat het hele stelsel op de helling gaat.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Nou, ik kijk op van deze woorden. Wij hebben daar namelijk nooit geheimzinnig over gedaan. Zowel ons verkiezingsprogramma als de doorrekening is daar altijd eerlijk over geweest. Ik kan mij bijvoorbeeld nog de debatten met CDA'ers in verkiezingstijd herinneren. Zij zeiden steevast in zaaltjes met studenten: stem op het CDA, want dan zorgen wij ervoor dat de basisbeurs terugkomt. Op de website van het CDA stond zelfs een artikel met als inhoud dat het CDA voor minder schulden en meer lastenverlichting is. Maar als we naar de doorrekening kijken, is dat helemaal niet wat het CDA wil. Dus nee, wij zijn geen verstoppertje aan het spelen, bij ons staat het eerlijk in het verkiezingsprogramma en ook in de doorrekeningen. Dat kunnen we van een aantal andere partijen hier niet zeggen.

De **voorzitter**:

Afrondend, de heer Van der Molen.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Afrondend concludeer ik maar dat in ieder geval de heer Futselaar van de SP, die hier echt goed werk had gedaan in zijn inbreng, zeg ik maar even collegiaal, de ruimhartigheid kon opbrengen om te zeggen dat de partijen die inderdaad heel graag het leenstelsel terug willen draaien dat niet allemaal binnen hebben kunnen halen. Maar dan vind ik het des te ernstiger dat de partij die er uiteindelijk voor heeft gezorgd dat het leenstelsel er kwam, hier probeert verstoppertje te spelen achter dat simpele feit.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Wij zijn altijd helder geweest over het leenstelsel. Ik zei al duidelijk dat dat in ons verkiezingsprogramma en in onze doorrekening staat. We hebben getekend voor een aantal afspraken, waaronder om te investeren in de kwaliteit en de toegankelijkheid. Wat we wel constateren — dat heeft mijn collega Özdil gedaan bij het vorige debat over de voorinvesteringen — is dat een aantal beloften die zijn gedaan bij het besluiten tot het leenstelsel niet zijn gehaald. Het is bijvoorbeeld heel onduidelijk of die voorinvesteringen ooit wel zijn gedaan. Dat is niet de schuld van GroenLinks, we zijn daar heel kritisch op. Er is een aantal andere beloftes gedaan, die uiteindelijk ook niet zijn gehaald. Als we nu kijken, dan zien we dat dit kabinet heel snel, een paar jaar na invoering van het leenstelsel, de spelregels weer verandert. Dat is niet waarvoor wij hebben getekend.

De heer **Futselaar** (SP):

Mijn vraag ligt in het verlengde van uw laatste woorden. Het leenstelsel is er gekomen op initiatief van Jesse Klaver. De invulling van het geld staat enigszins ter discussie. Nu zien we dat de voorwaarden veranderen. Heeft GroenLinks spijt van het leenstelsel?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Er is een aantal rapporten verschenen, waarnaar u al verwees. Die rapporten zeggen iets over wat het leenstelsel doet met de doorstroming. Daarbij zeggen de onderzoekers ook dat het heel moeilijk is om daaraan nu al conclusies te verbinden. Zij raden aan om een aantal jaren te wachten om te zien wat de langetermijneffecten en de conclusies zijn. Daar blijven wij scherp op. Dat doe ik hier, maar dat heeft mijn collega Özdil ook gedaan in eerdere debatten over dit onderwerp.

De heer **Futselaar** (SP):

Dan concludeer ik in ieder geval dat GroenLinks de mogelijkheid openhoudt dat ze over een paar jaar spijt hebben van het leenstelsel. Dat vind ik in ieder geval al winst.

De **voorzitter**:

Gaat u verder.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Wij hebben altijd aangegeven dat we heel kritisch zijn en dat toegankelijkheid voor ons ontzettend belangrijk is. Daar zullen we kritisch op blijven. Dat zullen we zeker doen.

Voorzitter. Ik was gebleven bij onze verwarring over de vraag wie het leenstelsel nou eigenlijk wil. Ik had het net even over het CDA, waarvan het congres heeft gezegd de verhoging van de studierente niet door te voeren. Ik wil hier nogmaals zeggen dat ik het heel raar vind dat in verkiezingstijd campagne wordt gevoerd met het idee: stem op ons, wij zorgen dat de basisbeurt weer wordt ingevoerd en dat uiteindelijk de rente wordt verhoogd. Terwijl partijen hier maar vooral in de media

wel zeggen dat ze zich zorgen maken over de hoge studieschuld van jongeren. Die is makkelijk te verlagen door af te zien van deze maatregel.

Voorzitter. Ik zei net al dat ik niet de enige ben die er weinig meer van begrijpt. Want de achterban van het CDA vroeg op 3 november hetzelfde. Ik zie dat ik weer een vraag krijg.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik wil GroenLinks toch vragen wat duidelijker te zijn over de standpunten. Men was voor de invoering van dit sociaal leenstelsel, of het schuldenstelsel. Nou geeft u aan dat er een aantal beloftes is gedaan die niet zijn nagekomen. Als u dat toen geweten had, had GroenLinks dan ingestemd?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Als je iets met elkaar afspreekt, ga je ervan uit dat aan die beloftes wordt voldaan. Nogmaals, wij hebben niet getekend voor renteverhoging. Wij hebben ook afgesproken dat de investeringen naar voren zouden worden gehaald en dat ze in het onderwijs geïnvesteerd zouden worden, zodat studenten daarbij baat hebben en de kwaliteit van het onderwijs op orde blijft. Wij konden niet weten en we hebben daar ook niet voor getekend dat dat voor een heel groot deel niet gedaan is.

De heer **Azarkan** (DENK):

Dat is dan toch wel heel politiek naïef. GroenLinks voert namelijk met de PvdA en D66 een systeem in, waarvan je vervolgens weet dat andere partijen daarover iets te zeggen hebben. Dan kun je aan de knoppen gaan draaien. Ik vind het nogal politiek naïef om te zeggen: we hebben toen een afspraak gemaakt die tot in lengte van jaren wordt gehandhaafd. Zo werkt politiek toch niet?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Het lijkt me dat politiek niet zo werkt dat je afspraken maakt om een paar jaar later alweer aan de afspraken te tornen. Dat lijkt me geen politiek. Nogmaals, wij hebben niet voor deze renteverhoging getekend. We zijn daar heel erg kritisch op en we zijn ook heel erg kritisch op de instellingen die de bedragen die zijn beloofd niet hebben voorgeïnvesteerd. Daar is een tijdje geleden een debat over geweest in deze Kamer, niet met mij maar wel met mijn collega. Toen zijn we daar ontzettend kritisch op geweest en hebben we ook een aantal voorstellen gedaan om dat alsnog te realiseren.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Azarkan** (DENK):

Tot slot, voorzitter. Ik constateer dat GroenLinks mede dit monster heeft gecreëerd en nou dat monster een beetje begint te krabben zegt: dat was niet de afspraak. Ik vind dat politiek naïef.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Nog een keer. We praten hier vandaag over een wetvoorstel dat gaat over de renteverhoging. Daar hebben we niet voor getekend. Juist omdat wij de toegankelijkheid en de kwaliteit van het onderwijs heel belangrijk vinden, ben ik namens GroenLinks zo kritisch op het wetsvoorstel dat we vandaag bespreken.

De **voorzitter**:

Gaat u verder.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ik was nog steeds bij het CDA. Het CDA-congres heeft op 3 november lijsttrekker Buma opgeroepen om de verhoging van de studieleningen van tafel te krijgen. Er is een resolutie ingediend die heel duidelijk zegt: de rente op de studieschulden moet op het huidige sociale tarief blijven. Daarop liet

mijn gewaarde collega de heer Van der Molen aan RTL Nieuws weten zich te gaan beraden. Dat lijkt heel verstandig als je congres een duidelijke uitspraak doet. Daarom had ik verwacht dat er in de afgelopen dagen ergens een bericht zou komen dat het CDA de maatregel zou terugtrekken of in ieder geval dat er in coalitieverband over gesproken zou worden. Nogmaals, de inhoudelijke onderbouwing voor dit voorstel ontbreekt.

Voorzitter, er gebeurde nog wat opmerkelijks. Ook de CDA-minister van Financiën vond het lastig om de maatregel te verdedigen in de Eerste Kamer. In een debat met de senaat wees ook minister Hoekstra met de vinger naar de fractievoorzitter van het CDA. Hij zei daar: ik ben een eenvoudige dienaar van de Kroon, de opdracht die de heer Buma meekreeg over de studierente moet ik bij de heer Buma laten.

Voorzitter, het is vandaag 5 december, de dag dat wij deze wetswijziging behandelen. De tijd van naar elkaar wijzen is wat ons betreft voorbij. Heeft de minister hierover een gesprek gehad met de coalitiepartners? Zo ja, wat is daar dan uitgekomen? Kunnen we op deze sinterklaasdag nog een presentje verwachten in de schoen van toekomstige generaties studenten? We zijn erg benieuwd naar de reactie.

Voorzitter. Ik zei het net al, bij de afschaffing van de basisbeurs is de belofte gedaan dat de onderwijskwaliteit een impuls zou krijgen. Iedere cent die vrijkwam uit de basisbeurs zou gaan naar een betere kwaliteit van onderwijs. De huidige studenten zouden bovendien profiteren van betere onderwijskwaliteit door het naar voren halen van de investeringen. Die belofte werd niet waargemaakt. Ik vraag de minister hoe zij kijkt naar de beloftes die zijn gedaan bij de invoering van het leenstelsel. Is al het vrijgekomen geld naar onderwijskwaliteit gegaan? Is het hoger onderwijs toegankelijk gebleven? Zijn universiteiten en hogescholen hun belofte van voorinvesteringen nagekomen? Wat GroenLinks betreft is het antwoord hierop drie keer: nou nee. Want wij zien dat er toch weer wordt gekort met een doelmatigheidskorting en ook weer een lumpsumkorting. Wij zien dat de koopkracht van studenten door de B2-verhoging stijgt en de werkdruk van studenten toeneemt. Wij zien dat de verantwoording over de voorinvesteringen van hogescholen en universiteiten nog steeds niet op niveau zijn. In oktober constateerde de Algemene Rekenkamer in een brief weer dat de verantwoording voor 2018 is achtergebleven. Al met al schetst dat geen fraai beeld.

Voorzitter, het enthousiasme binnen deze Kamer is buitengewoon laag voor de maatregel die nu voorligt. Het levert deze kabinetsperiode ook niets op en de langetermijnconsequenties van deze maatregel zijn niet te voorzien. Dat brengt me bij de kern van onze kritiek. We mogen van onze ministeries verwachten dat beleid wordt gemaakt op basis van degelijke onderbouwing, van feiten, transparante argumentatie en toekomstgerichte besluitvorming. Dat is hier niet het geval. In plaats van een deugdelijke financiële onderbouwing ligt er een soort bierviltjesbegroting. Nu is menig goed plan ooit in de kroeg bedacht, maar ten aanzien van een plan dat zulke verstrekkende gevolgen heeft, mogen we een betere onderbouwing verwachten.

Voorzitter, ik zeg dit omdat in het regeerakkoord staat dat deze maatregel structureel 226 miljoen moet opleveren. Daarbij gingen de onderhandelaars ervan uit dat iets meer dan 86% van de schulden wordt afgelost. Collega Futselaar verwees daar ook naar. Maar die berekening stamt uit 2014, toen de renteverhoging nog niet op tafel lag en de geraamde schulden ook lager waren. Het is nu bijna 2019: een heel andere tijd en een andere financiële situatie. De ambtenaren van de minister geven zelf eigenlijk al aan dat die 86% maar een fictief aflospercentage is. Ik citeer uit de brief. Zij schrijven: "Sowieso zijn er nog nauwelijks studenten afgestudeerd onder het nieuwe stelsel. Laat staan dat zij hun schuld al hebben afgelost en dat daar de balans van kan worden opgemaakt." Die 226 miljoen en

het oude aflospercentage van 86% zijn gebaseerd op nattevingerwerk. Ik zou graag aan de minister willen vragen of zij ook denkt dat die 86% door de verhoging van die rente misschien helemaal niet wordt gehaald. Daarom wil ik de minister vragen hoe betrouwbaar die financiële cijfers nou zijn. Wat gaat de minister doen als de maatregel ineens veel meer opbrengt? Is de minister bereid om het CPB te vragen de opbrengsten uit deze maatregel opnieuw tegen het licht te houden?

Voorzitter. Ik heb ook eens gekeken wat deze renteverhoging oplevert voor de financiële houdbaarheid - de argumentatie van het kabinet. Stel dat deze maatregel al per 1 januari 2019 structureel geld zou opleveren in plaats van per 1 januari 2060. Dan bespaart de overheid niet 7% aan uitgaven, of 0,7%, maar slechts 0,07% van alle uitgaven. Want dat is het effect van 226 miljoen op een rijksbegroting van 303 miljard euro. Hoe houdbaar is het enige argument dat wordt gegeven voor de maatregel, namelijk het op orde brengen van de overheidsfinanciën, als deze maatregel slechts 0,07% van de rijksbegroting betreft? Daarmee lijkt die renteverhoging op een typische maatregel die voortkomt uit de papieren werkelijkheid. Ik denk dat het dan effectiever is om dit debat stil te leggen en een brainstormsessie te houden, zodat we met enige creativiteit dat bedrag ergens anders vandaan kunnen halen.

Voorzitter. Mijn verbazing reikt verder, want bij een lastenverzwaring als deze verwachten wij koopkrachtplaatjes en inkomensschetsen. In de memorie van toelichting bleef deze informatie uit. We kregen eigenlijk als enige argument dat het zou gaan om een gemiddelde verhoging van €12 per maand. Geen enkel ander voorbeeld werd toen gegeven. Gemiddeld €12 per maand. Punt. En daar moesten we het als Kamer mee doen, terwijl we allemaal weten dat afgestudeerden heel verschillend verdienen. Ook in de antwoorden in het schriftelijk overleg bleef het summier. Een tabel met informatie over de consequenties ervan bij verschillende studieschulden ontbrak. Op onze vraag wat de gevolgen zijn voor studenten ontvingen we ramingen over inkomens van €20.000, €40.000 en €80.000. Het meest gunstige plaatje werd geschetst, niet het volledige plaatje. Pas na antwoorden op vragen van de commissie, na doorvragen en na nog eens doorvragen, en later bij het stellen van feitelijk vragen, kwam er meer helderheid; toen pas. En toen bleek dat de minister wel een heel rooskleurig beeld had geschetst.

Voorzitter. Uit de meest recente cijfers die wij hebben blijkt dat de renteverhoging nogal wat verschillende effecten kan hebben, ook voor mensen die we hard nodig hebben en die bepaald geen veelverdieners zijn, bijvoorbeeld docenten of verplegers. Uit de cijfers blijkt dat de gemiddelde middelbareschooldocent bij een gemiddelde studieschuld van €21.000 netto €5.000 extra betaalt aan rente. Een huishouden met anderhalf modaal kan bij een hoge studieschuld, van bijvoorbeeld €31.000, rekenen op €8.000 aan extra kosten. Een verpleegkundige met een bescheiden schuld van €11.000, bescheiden, is alsnog €2.500 extra kwijt. Maar laten we wel wezen: ook deze inkomensplaatjes zijn tekentafelrealiteit, want we weten het nog steeds niet zeker. De afgelopen jaren leende deze overheid tegen ongekend lage rentes. De overheid maakte zelfs winst op de huidige studieleningen vanwege deze negatieve rentes. Als we eens kijken naar de dagkoersen, dan zien we dat de overheid vandaag 0,28% verdient met het uitlenen van geld. Met andere woorden: de overheid verdient vandaag ongeveer €2,30 op iedere €1.000 die een student leent. Als ik dat mis heb, dan hoor ik dat ook graag van de minister.

Maar zonder een maximum in te stellen, zonder een plafond of een bovengrens, zadelen we studenten met een grote onzekerheid op. Want hoe zeker weten wij en weet de minister wat zij over tien jaar voor hun studieleningen betalen? Tussen 1998 en 2007 was de gemiddelde tienjaarsrente 4,43% en die was maar liefst 7,21% tussen 1990 en 1997. We kunnen de toekomst niet voorspellen, maar als het verleden ons iets heeft geleerd, dan is het dat rentes vaak gaan stijgen. En daarom wil ik de minister graag vragen of zij bereid is om in lijn met ons eerdere voorstel een plafond in te stellen

voor een maximumrentetarief. En kan de minister in kaart brengen of studenten er baat bij hebben als de aflossingstermijn korter wordt? Want nu bedenken we beleid dat tot ten minste het jaar 2055 invloed heeft. En is de minister ook bereid om af te spreken dat de hogere opbrengsten uit de renteverhoging dan die momenteel geraamd, naar studenten kunnen terugvloeien?

Voorzitter. Ik sluit bijna af. Het mag duidelijk zijn: GroenLinks begrijpt maar weinig van het voornemen om de studierente te verhogen. Met even zoeken vinden we misschien de VVD — maar dat horen we straks — als potentiële voorstander om studenten weer op te laten draaien voor tekorten die elders op de begroting ontstaan. De andere partijen lijken er inmiddels, zo wordt in ieder geval gesuggereerd in de media, niet meer achter te staan. Daarom zouden wij de minister en de andere partijen in deze Kamer willen oproepen tot enige creativiteit. Want het is te makkelijk om wéér te bezuinigen op studenten. Onze oproep is: haal het geld dat nodig is ergens anders vandaan.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik geef nu het woord aan de heer Azarkan, die spreekt namens DENK.

De heer Azarkan (DENK):

Voorzitter. Waarom luisteren we niet naar de studenten? We beslissen hier in de Tweede Kamer over allerlei groepen, maar veel van de groepen waarover we beslissen, zijn hier ondervertegenwoordigd. Dat geldt voor vrouwen, dat geldt voor vijftenzestigplussers. Maar bovenal voor studenten: die zijn hier helemaal niet vertegenwoordigd. En juist als een groep niet in de Kamer vertegenwoordigd is, moet je extra goed kijken en luisteren naar die groep waar je beleid en wetgeving voor maakt. Je moet dan extra voorzichtig zijn met maatregelen die je hier in politiek Den Haag bedenkt.

De conclusie is dat die studenten zich keer op keer gepakt voelen. Laat ik voor de duidelijkheid het standpunt van DENK samenvatten. Wij zijn tegen het leenstelsel, en altijd geweest. Het schuldenstelsel is niet zo sociaal als wel wordt verteld. Wij vinden dat dat moet worden afgeschaft. En wij zijn ook tegen dat verhogen van de rente op die studieleningen. Studenten moeten zich al zwaar in de studieschulden steken. €21.000 vinden wij gewoon niet normaal. En nog hogere rentes zijn een extra klap in hun gezicht en een extra aanslag op hun toekomstige portemonnee.

Waar is DENK wel vóór? Wij zijn voor het herinvoeren van de basisbeurs. Wij zijn voor een rente van 0% op de bestaande en toekomstige studieleningen. En wij zijn voor een laagdrempelig en toegankelijk onderwijs voor iedereen, ook voor ouders die het niet breed hebben.

Omdat die studenten niet vertegenwoordigd zijn, wil ik toch hun stem laten horen. Allereerst Luuk de Leest, student digital media aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht. Hij wil de minister vragen om in te gaan op een aantal punten van kritiek. Luuk zegt: "Ik heb het idee dat er iedere week wel iets nieuws komt waardoor de toekomst van de huidige student er iets donkerder uit gaat zien". Hij zegt: "Ik heb nog nooit geprotesteerd, maar ik heb sterk het gevoel dat ze in Den Haag werkelijk geen idee meer hebben van waar ze mee bezig zijn. Ze voeren het leenstelsel in, zeggen dat dat geen negatieve invloed heeft op je toekomstige hypotheek, en dat de besparingen naar onderwijs gaan. Vervolgens gaat maar een deel van dat bedrag naar het onderwijs, en volgt het nieuws over die BKR-registratie. Hoe is dat nou uit te leggen?" Hij zegt: "Ik heb getwijfeld of ik door zou studeren; ik wilde wel, maar dat zo betekenen dat mijn studieschuld zou oplopen tot die €21.000". Zo horen we in Nederland toch niet te denken. Lenen is gewoon niet normaal. €21.000 is voor heel veel mensen niet normaal. En wat antwoordt de minister aan Luuk van Leest? Of stuurt ze hem met een kluitje in het riet?

Dan een andere kritische student, even willekeurig: Splinter Chabot, een grote man bij de VVD, een soort Mark Rutte junior. "Een eigen financiële bijdrage voor de studie vindt de JOVD meer dan normaal, maar de overheid moet de student niet gaan uitknijpen". Heel goed, Splinter Chabot, je legt de splinter op de zere plek. En het is jammer dat de eigen VVD niet luistert. Wat vindt de minister van die kritiek?

Dan Lotte Schipper, de big lady van CDA-Jongeren. Ik zie de heer Van der Molen al opfleuren. Een soort Monica Keijzer junior.

De voorzitter:

Mona.

De heer Azarkan (DENK):

Ja, Mona Keijzer junior. "De invoering van het leenstelsel was het startschot van de schuldengeneratie. Vanaf dit moment werd voor een grote groep jongeren onderwijs onbereikbaar en onbetaalbaar. Met de verhoging van de rente wordt dit probleem alleen maar erger." Dat is heel goed, Lotte, dat heb je goed verwoord! Jammer dat het CDA er niets mee doet. Jammer dat het niets doet met hun regering in de Tweede Kamer. De heer Van der Molen gaat straks krokodillentranen janken. Meneer Buma heeft dat gedaan. Zij zeggen: wij kunnen er gewoon niks aan doen; wij laten jullie wel een motie aannemen op het congres; wij doen net of jullie inspraak hebben — een soort surrogaat — maar we gaan er niks mee doen, want dit gaat gewoon door. Dit staat namelijk in het regeerakkoord. Ik vraag de minister: wat is haar kritische reactie op de woorden van Lotte? Zijn we nu een schuldengeneratie aan het creëren, zoals Lotte zegt? Mensen die hun volwassen leven beginnen met een molensteen om hun nek.

Voorzitter. En dan een niet helemaal willekeurige student, Carline van Breugel uit Eindhoven, voorzitter van de Landelijke Studentenvakbond, dus vertegenwoordiger van een hele grote groep studenten. Zij zegt: "Studenten zijn boos en de hoofdreden van die boosheid is dat de studenten zich steeds verder in de schulden moeten steken om te kunnen studeren." Dat maakt dat onderwijs minder toegankelijk. Als je ouders niet gestudeerd hebben, zoals mijn ouders, of als je een migratie-achtergrond hebt, ga je niet zo snel studeren. Als je Van Meenen heet en je gestudeerd hebt, is dat heel normaal. De overheid is er voor alle Nederlanders om dat studeren te stimuleren en iedereen gelijke kansen te geven. Maar nu gebeurt het tegenovergestelde. Bovendien wil de overheid het geld halen daar waar geen geld is.

Mevrouw Westerveld gaf al aan dat er drie jaar geleden beloftes zijn gedaan. De rente blijft laag. Onderwijs wordt niet minder toegankelijk. Je kunt later gewoon een huis kopen. Al die afspraken worden geschonden. Studenten van nu zijn straks tot aan hun pensioen aan het afbetalen, maximaal 35 jaar. Mijn partij vindt het heel ongezond om jongeren dit aan te leren. Het Nibud spreekt hier met grote zorgen over. 1,5 miljoen mensen hebben grote schulden. 700.000 mensen hebben schulden die ze niet kunnen afbetalen. Het is gewoon niet normaal. Het is heel raar dat de overheid dit stimuleert en eigenlijk zegt: leent u maar bij. Met drie klikken op de website van DUO krijg je maandelijks gratis geld. Maar de harde klap komt pas als je een huis wilt kopen en je met een flexcontract op een school werkt. De overheid zet op deze manier een generatie mensen buitenspel.

De heer Van Meenen (D66):

Ik heet Van Meenen.

De heer Azarkan (DENK):

Ik had het niet over u. Ik had het over Meenen.

De heer **Van Meenen** (D66):

O, u zei: als je Van Meenen heet. Nou, volgens mij ben ik de enige in de zaal die Van Meenen heet. Dat schat ik zo in.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik heb niet gezegd dat ik het over u had. Er zijn ook mensen die thuis kijken die Meenen heten.

De heer **Van Meenen** (D66):

Die mensen weten dat misschien ook wel. Dus even voor de Handelingen: ik heb gestudeerd. Ik was eerstegeneratiestudent. En dat in een periode waarin er nog niet eens een basisbeurs bestond. Ook die periode heeft ooit bestaan, zeg ik maar even voor de duidelijkheid tegen de heer Azarkan.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik hoor dat de heer Van Meenen in die tijd drie keer kinderbijslag kreeg, als compensatie. Nee, uw ouders kregen die. Uw ouders betaalden ook uw studie, vermoed ik. Of u heeft erbij gewerkt. Dat kan allemaal.

Voorzitter. Ik wil graag een reactie ...

De heer **Van Meenen** (D66):

Voorzitter, dit is toch absurd? Ik zal u eens wat over mijn jeugd vertellen. Zullen we het daarover hebben? Nou, dan wordt het nog een heel gezellig debat vanochtend. Voorzitter, ik vind dat u hier iets van moet zeggen. Dit kan gewoon niet. Hij begint met speculeren ...

De heer **Azarkan** (DENK):

Het was niet mijn bedoeling om iets verkeerd te zeggen over de heer Van Meenen ...

De heer **Van Meenen** (D66):

U zegt van alles. U suggereert van alles, over wat mijn ouders gedaan zouden hebben. U weet niets. Niets weet u van mij.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik suggereer niets. Ik heb niets over u gezegd. Ik heb over Meenen gesproken. Ik heb niet over u gesproken.

De heer **Van Meenen** (D66):

Nee, u heeft het over mij.

De **voorzitter**:

Goed, gaat u verder, meneer Azarkan.

De heer **Azarkan** (DENK):

Voorzitter, ik stel voor om datgene wat ik daarover gezegd heb, uit de Handelingen te schrappen.

De **voorzitter**:

Zo gaat dat niet tegenwoordig. U neemt het terug?

De heer **Azarkan** (DENK):

Zeker.

De **voorzitter**:

Oké, dan is dat ook opgehelderd. Gaat u verder.

De heer **Azarkan** (DENK):

Als dat de heer Van Meenen pijn doet, is dat niet goed.

Voorzitter. Ik wil graag een reactie van de minister op deze kritiek van Carline. Neemt de minister de voorzitter van de Landelijke Studentenvakbond serieus?

Voorzitter. Ik noemde een aantal individuele studenten, maar de kritiek wordt breed gedeeld. Dat blijkt ook wel uit de internetconsultatie van het onderhavige wetsvoorstel. Een grote meerderheid van de respondenten heeft in meer of mindere mate bezwaar tegen dit wetsvoorstel. Zij noemden een aantal punten. Het punt dat het meeste is gemaakt, ook door de studentenorganisaties, is dat deze maatregel de toegankelijkheid van het hoger onderwijs zou verslechteren, met name voor bepaalde groepen.

Een ander punt dat door respondenten wordt gemaakt, is de koppeling die zij maken met de afschaffing van de basisbeurs. Zij wijzen op de Wet studievoorschot hoger onderwijs. Deze wet bevatte een combinatie van maatregelen, waaronder een aanpassing aan de terugbetaalvoorwaarden. Dat de rente van nu al zo snel wordt aangepast, wordt door sommigen als onrechtvaardig gezien.

De derde categorie was kritisch over het doel van het wetsvoorstel, want in de reacties wordt aangegeven dat wellicht een klein deel van de studenten meer leent dan nodig is, maar dat de anderen daardoor niet meer benadeeld zouden worden. Die moeten niet benadeeld worden door die hogere rente.

De laatste categorie, de vierde, gaat over de druk die studenten nu ervaren. Die druk neemt alleen maar toe als de rente hoger wordt. Het Nibud schrijft daarover: de psychische belastbaarheid door schulden moeten we niet onderschatten. Tot slot wordt door de LSVb gewezen op initiatieven van de overheid om de schuldenproblematiek terug te brengen en de relatie met het voorstel.

Ik wil afronden met een technische vraag. Mijn vraag is wie dit nou eigenlijk bedacht heeft. Daar zijn door de collega's al vragen over gesteld. Is dit nou een idee van de ChristenUnie en het CDA? De minister heeft dat een keer zijdelings gesuggereerd, zo las ik in het Leids Universitair Weekblad Mare, maar het kan zijn dat ik dat fout heb. Ik wil dat graag weten. Of was het het idee van de VVD, of toch stiekem van D66?

Dan die technische vraag. Lees ik het nou goed dat de rente ieder jaar zal worden vastgesteld op basis van de rendementen van obligaties? Er staat namelijk letterlijk: onze minister stelt "jaarlijks uiterlijk in december een rentepercentage vast dat gelijk is aan het gemiddeld effectief rendement over de periode van 12 maanden, gerekend van oktober van het voorafgaande jaar tot en met september van het lopende jaar, van de openbare lening, uitgegeven door de Staat der Nederlanden en toegelaten tot de notering aan de officiële markt ter beurse van Amsterdam, met een gemiddelde resterende looptijd van 5 jaren." Bent u er nog? Ik hoor graag van de minister in gewonemensentaal wat ze nou precies bedoelt.

Heel kort, tot slot, samenvattend. Studenten- en jongerenorganisaties zijn woedend over het plan om de rente op de studieschuld voor studenten die vanaf 2020 gaan studeren, te verhogen. Zij roepen de Tweede Kamer op om dit wetsvoorstel van tafel te halen. Dat doen wij als DENK ook.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Azarkan. Dan geef ik nu het woord aan de heer Beertema namens de PVV.

De heer Beertema (PVV):

Dank u wel, voorzitter. De beoogde wijziging van de Wet studiefinanciering 2000, waarbij de

rentemaatstaf aangepast zal gaan worden, dient volgens het kabinet om de houdbaarheid van de overheidsfinanciën te verbeteren. Collega Futselaar heeft daar al een indrukwekkend betoog over gehouden. Vanaf deze plek wil ik hem daar een compliment voor geven.

Voorzitter. De opbrengst zou structureel 226 miljoen zijn. Wij zien helemaal niets in deze wijziging van de wet. Als het kabinet echt om de houdbaarheid gegaan was, had het er ook voor kunnen kiezen om de dividendbelasting niet af te schaffen; ik noem maar wat. Ook had het kabinet ervoor kunnen kiezen om geen gehoor te geven aan die smeebeden van een popzangeres uit de Verenigde Staten en dus geen 100 miljoen te "investeren" in het onderwijs in ontwikkelingslanden. 100 miljoen. Alweer een minister, voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking in dit geval, van de zelfverklaarde onderwijspartij D66 die niet schroomt om het geld uit de zakken van onze studenten te halen en uit te delen aan buitenlandse studenten.

Voorzitter. Na de invoering van het leenstelsel, waar de PVV zich altijd tegen verzet heeft, onder meer samen met het CDA, nu een coalitiepartij, zou men de studenten enigszins tegemoetkomen door de universiteiten en hogescholen te laten investeren in verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Dat zou gebeuren via de zogenaamde voorinvesteringen. We hebben het er hier over gehad, collega's hebben het ook al genoemd. Maar die beloofde voorinvesteringen kwamen niet van de grond. Ze zijn niet of amper uitgevoerd binnen het hoger onderwijs en dat bleek ook uit dat vernietigende rapport van de Algemene Rekenkamer. Een vernietigend rapport. Desondanks vindt het kabinet het toch nodig om de studenten nog verder in het nauw te brengen door de rente op studieleningen te baseren op de tienjaarsrente in plaats van op de vijfjaarsrente.

Door te benadrukken, want dat doet de minister, dat de rente nog steeds veel lager zal zijn dan de rente die gehanteerd wordt bij andere leningen en kredieten kan de minister wel op cynische wijze en op zalvende toon de gevolgen van deze wijziging van de rentemaatstaf bagatelliseren in de memorie van toelichting, maar het staat buiten kijf dat deze wijziging extra gevolgen zal hebben voor de toegankelijkheid van ons hoger onderwijs voor onze Nederlandse studenten.

Onze studenten worden nu al verdrongen door de internationalisering, door de verengelsing die daarbij hoort. Ze moeten op dit moment concurreren met 122 buitenlandse studenten als het gaat om de numerus fixus, als het gaat om woonruimte, als het gaat om persoonlijke begeleiding. Dat gaat ten koste van toegankelijkheid. Daar komt deze renteverhoging bij, zo kort na de invoering van het leenstelsel.

Voorzitter. Wij stellen vast dat de regering geen oog heeft voor de psychologie van de student, meer specifiek van de eerstegeneratiestudent, de student voor het eerst in zijn familie de weg naar het hoger onderwijs zou moeten kunnen vinden.

Dan gaat het juist om de ouders en kinderen die wij, maar ook meneer Azarkan, tot onze achterban mogen rekenen, de mensen die hard werken om het hoofd boven water te houden, die moeite hebben om aan het eind van de maand iets over te houden. De mensen die het meest te lijden hebben van de onzekerheid die de globalisering met zich meebrengt. Dat zijn de mensen die zich in dezelfde positie bevinden als de mensen die nu in Frankrijk demonstreren in hun gele hesjes. Dat zijn de mensen die afkerig zijn van het aangaan van langlopende leningen.

Leenangst, leenangst die leeft in onze achterban, is sinds de afschaffing van de basisbeurs al een keiharde realiteit en deze maatregel zal dat alleen maar verder aanwakkeren. Deze studenten en hun ouders vinden het op dit moment al onverantwoord om een studie te volgen omdat ze zichzelf niet willen overladen met schulden. Nu wordt deze schuld dus nog hoger en nog meer talentvolle jongeren uit dat deel van de samenleving, ons deel van de samenleving, zullen de facto uitgesloten

worden van een studie binnen het hoger onderwijs. De concurrentie met de 122 buitenlandse studenten en de verengelsing van het onderwijs die daarbij hoort, samen met de verhoogde rente, zorgen bij onze mensen voor een beeld van een onbetrouwbare overheid die er niet voor hen is maar wel voor de voor de kosmopolitische elite en de rijken.

Voorzitter. Voor een partij die geen moment onbenut laat om zich in woord uit te spreken voor toegankelijkheid en die geen moment voorbij laat gaan om zich te positioneren als dé onderwijspartij is dit het moment dat keizer zijn kleren verliest. Dat geldt overigens ook voor de andere partijen die aan het eind van de dag vóór deze wetswijziging zullen stemmen. Ik hoop dan ook van harte dat al die studenten die zich nu verzetten tegen dit plan, die nu zo boos zijn, eindelijk inzien dat juist de partijen waar zij en masse op stemmen verantwoordelijk zijn voor een hoger onderwijs dat steeds minder toegankelijk is en steeds minder betaalbaar.

Bijna elke week spreek ik jonge mensen die wél het plan hadden om via die lange weg, van het vmbo en dat stapelen naar het mbo, mbo-3, mbo-4, naar het hoger onderwijs door te stromen. Ze zien ervan af. Ze zien ervan af omdat ze zich laten afschrikken door het idee van een levenslange schuld. Afgelopen vrijdag sprak ik nog weer indringend met zo'n meisje. Want de effecten van dit plan zullen niet beperkt blijven tot de toegankelijkheid van ons hoger onderwijs. Nee, deze beoogde wijziging zal ook tot gevolg hebben dat er nog meer druk komt op de starters die zich nu al amper een starterswoninkje kunnen veroorloven, laat staan het stichten van een gezin. We moeten niet vergeten dat uitstromers uit het hoger onderwijs niet allemaal terecht komen in de best betaalde carrières, in multinationals en banken. De meesten zullen gaan werken in de zorg, in het onderwijs, in de banen waar helemaal geen grote salarissen met bonussen worden binnengesleept. Zij zijn de mensen die 35 jaar met een nu hogere restschuld met de pet in de hand naar de bank moeten om een hypotheekje los te praten.

Maar uiteindelijk gloort er misschien toch nog wat hoop aan de horizon voor onze studenten. Het is al gememoreerd door andere collega's. Ik heb het indertijd ook al gedaan. De CDA-jongeren, het CDJA, vinden net als de PVV en andere partijen hier dat het veranderen van de rentemaatstaf een buitengewoon slecht plan is. Tijden het CDA-congres van 3 november hebben zij door middel van een aangenomen resolutie de partij opgedragen om die vijfjaarsgrens te behouden, tot ergernis van de partijleiding die erop gebrand was om deze resolutie niet aangenomen te krijgen. De lange geschiedenis van het CDA leert ons dat aangenomen resoluties vanuit de eigen partij niet zo maar terzijde geschoven worden. Het is zelfs nog nooit gebeurd dat een aangenomen resolutie niet werd uitgevoerd. Dat dreigt nu wel te gebeuren, terwijl diezelfde partij onze PVV heel gretig de maat neemt als het gaat om interne partijdemocratie. Daar sta je dan CDA, met je grote mond over interne verbintenissen met de leden, over luisteren naar elkaar! Ik verwacht niet anders dan dat het CDA of het regeerakkoord vandaag openbreekt om recht te doen aan die congresresolutie, of in ieder geval met een passende oplossing komt om de beoogde besparing van 226 miljoen ergens anders vandaan te halen. Gewoonweg instemmen met deze wetswijziging zou wel heel ongeloofwaardig zijn. Dan zou ik zeggen, een beetje in de tale Kanaäns: je verkoopt dan je bijzondere positie voor een bord linzensoep.

De **voorzitter**:

Dank.

Het woord is aan de heer Gijs van Dijk namens de PvdA.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Voorzitter. Ik vervang Kirsten van den Hul, onze woordvoerder op het onderwijsgebied. Zij is ziek. Ik heb een verleden in het onderwijs, dus ik vind het leuk om me een keer in dat onderwijsdebat te

mengen. Want er gebeurt zo ongelooflijk veel in onze samenleving. Het is 2018. Ik doe zelf Sociale Zaken, de toekomst van werk. We zien dat banen enorm snel veranderen. We leven in een digitale revolutie. Het leven van veel mensen is wat onzeker aan het worden, zeker als ze naar de toekomst kijken. Het credo, in ieder geval bij Sociale Zaken, is: wij moeten mensen goed opleiden. Ook de jongere generatie wil vaste grond onder de voeten. Ze willen zeker zijn van een mooie toekomst. Daarbij is opleiding van levensbelang. Je weet niet precies hoe de sectoren gaan veranderen en hoe ze zich gaan verhouden. Dat antwoord kunnen we politiek ook niet geven, maar we moeten politiek wel zekerheid voor een ieder garanderen. Als je die vaste grond onder de voeten voelt, dan kun je ook weer vooruitkijken.

Ik was blij dat ik me mag mengen in het onderwijsdebat. Ik heb de wet bestudeerd en wat schetst mijn verbazing? In tijden van grote veranderingen, in tijden van grote vragen over hoe we omgaan met de snelle veranderingen als het gaat om werkgelegenheid, banen, zorg, woningbouw, waar veel jongeren moeilijk tussen komen en dus terecht onzeker zijn over hun toekomstperspectief, toont dit kabinet zich als een kabinet van boekhouders, op de winkel passen. Wat verwacht je in zo'n onderwijsdebat? Dat we kijken hoe we mensen gaan opleiden, hoe we mensen vaste grond onder de voeten geven, zodat ze wel vooruit kunnen kijken. Maar nee, wat dit kabinet doet, na een zware financiële crisis, met enorme financiële overschotten, is wel goed zorgen voor onze bedrijven. Dat hebben we gezien met al die maatregelen die het bedrijfsleven bevoordelen. Maar op allerlei andere vlakken kijkt het kabinet niet naar de mensen. De grote vraag aan dit kabinet en aan deze minister is: gaat deze minister op de winkel passen en letten op de financiële houdbaarheid? Of gaan ze ook wat betekenen voor al die mensen, onder wie de studenten?

Ik heb goed naar de wet gekeken en ik begrijp er oprecht niks van. De heer Futselaar heeft echt een uitgebreid betoog gehouden over de inhoud, de toedracht, de gevolgen enzovoort. Maar ik moet gewoon constateren — ik ben een vrij simpele ziel — dat het gewoon een hele slechte wet is. Er is geen enkele onderbouwing. Ik hoor allerlei partijen, ook in de coalitie, die zich grote zorgen maken over de toegankelijkheid van het onderwijs. Er is geen enkele noodzaak om op dit moment de lasten voor studenten met gemiddeld €5.000 — inderdaad, meneer Van Meenen, als je eenmaal werkt — op langere termijn te verhogen.

Wat is de ratio van deze wet, vraag ik de minister. Er is geen financiële reden om het te doen. De studenten willen het niet. De studenten vragen vooral om zekerheid en om toegankelijk hoger onderwijs. Ze vragen om een zekere toekomst. Het kabinet beantwoordt dat met: we gaan de lasten voor u nog wat verhogen. Terwijl we net zitten met een nieuw stelsel, waarvan de oorspronkelijke partijen zeiden: "De toegankelijkheid moeten we koesteren, daar moeten we goed op letten. We zullen er de komende tijd en de komende jaren goed op letten dat die toegankelijkheid, waar je ook vandaan komt, voor iedereen bestaat en dat je het hoger onderwijs zo kan instappen." Ik constateer dat dit kabinet met deze wet, drie jaar na invoering van het sociaal leenstelsel, daar totaal geen oog voor heeft. Ik roep de minister op: trek deze wet alsjeblieft van tafel. Wat is de ratio erachter? En bovenal: is het kabinet, is deze minister, bereid om de opbrengsten, die ruim 200 miljoen, terug te investeren in het hoger onderwijs, mochten ze deze wet toch invoeren? We moeten even afachten hoe dit debat loopt, maar we zien dat de coalitiepartijen elkaar vasthouden. Dan heb je het niet over financiële houdbaarheid, maar over een investering in studenten zelf, terwijl ze er zelf iets meer voor zouden moeten betalen.

Mijn oproep en onze oproep is: ga regeren in tijden van grote vraag voor de toekomst en stop met studenten pesten. Doe het niet.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van Dijk. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Tielen namens de VVD.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Voorzitter, dank u wel. Een opleiding aan een beroepsopleiding of universiteit draagt bij aan een mooi toekomstperspectief. Leuk, uitdagend werk dat bij je past, met een inkomen waarmee je je leven leuk kan maken. Een inkomen dat overigens meestal hoger uitvalt dan wanneer je die opleiding niet zou hebben gedaan.

Voor de VVD is het dan ook logisch dat studenten investeren in hun eigen toekomst en perspectief, door tijd en energie in hun studie te steken en door hun studietijd zelf te bekostigen, zodat geld uit de schatkist kan worden besteed aan de hoge kwaliteit en verdere verbetering van ons onderwijs. Het studievoorschotstelsel is gemaakt om studenten daarbij te ondersteunen. Het is een eerlijk stelsel, dat voorkomt dat de stratenmaker via zijn belastingen moet bijdragen aan geld voor de studerende zoon van de consultant. Een eerlijk stelsel, dat veel waarborgen biedt om bijna risicoloos te kunnen lenen. Ja, een eerlijk en sociaal stelsel voor alle jongeren in Nederland die willen en kunnen studeren.

Voor de VVD staat de hoge kwaliteit van onderwijs nu en in de toekomst voorop, voor de studenten van nu en voor de studenten van de toekomst. Door het studievoorschot toekomstbestendig te maken blijkt dat ook mogelijk. Vandaag hebben we het over die toekomst. Dan gaat het over een technisch en financieel element van het studievoorschot. We hebben hier al een aantal betogen over gehoord, met een hoop grote woorden en een fors aantal drogredeneringen, maar dat terzijde. Ondanks de verbeeldingskracht van de menselijke geest zijn sommige dingen heel moeilijk voor te stellen. Hoe 226 miljoen euro eruitziet, bijvoorbeeld. Dat kan ik me echt heel moeilijk voorstellen. Waar ik me over twintig jaar zorgen over maak, bijvoorbeeld. Dat kan ik me nu echt heel moeilijk voorstellen. Toen ik 21 was, kon ik me niet voorstellen dat ik ooit een kind zou hebben dat zelf bijna gaat studeren. Maar dat zijn wel precies de dingen waar dit wetsvoorstel over gaat. Met de voorliggende aanpassing van de wet wordt de rente die wordt berekend over studieleningen niet voor vijf, maar voor tien jaar vastgezet. Het is namelijk nu zo dat de Staat verliest op de studieleningen. Ik heb er een vraag over gehoord en ik hoor ook graag het antwoord van de minister.

De rente die de overheid betaalt over de uitstaande studieleningen is groter dan wat de overheid terugkrijgt als de leningen worden afgelost. Stel dat de wet niet wordt aangepast en de vijfjaarsrente blijft bestaan. Dan leidt dit tot een fors verlies op de begroting van OCW, niet dit jaar, niet volgend jaar, maar over vele jaren in de toekomst. En dat is gewoon heel moeilijk voor te stellen. Maar voor de studenten van dan, in de toekomst dus, is er dan dus minder geld beschikbaar voor goed onderwijs. Dat is er dan minder beschikbaar omdat er nu een krediet wordt genomen op die toekomst. Er kan dan veel te weinig geïnvesteerd worden in de kwaliteit van onderwijs. Ja, dan word ik toch een beetje boos. En ik wil me dus ook liever niet voorstellen hoe zo'n groot tekort op de toekomstige onderwijsbegroting voor de kwaliteit van onderwijs eruitziet. Die rekening willen we niet bij toekomstige generaties studenten leggen. En daarom ligt dit wetsvoorstel voor. De studenten van nu gaan als hoogopgeleide werkenden hun lening terugbetalen tegen een rente die de huidige rente ook verkleint, opdat de onderwijsbegroting ook op lange termijn houdbaar blijft. Niet doorschuiven, maar aanpakken. Daar herkent u de VVD ook weer.

Dat voorstel ligt nu voor, niet meer en niet minder. En sommigen willen het graag platslaan met leuzen als: studenten worden kaalgeplukt. Hoe graag sommigen het daarmee ook plat willen slaan, het is gewoon echt niet waar. Dus laat mij die leuzen nogmaals met kracht weerleggen. De eerlijkheid van het stelsel blijft zoals die is. De leenvoorwaarden blijven gunstig. De aflossingstermijn blijft ruim.

Je mag er 35 jaar over doen, het hoeft niet. De aflossing blijft mede afhankelijk van de draagkracht. En de aanvullende beurzen voor minder draagkrachtige ouders blijven onverminderd van toepassing op een deel van de studenten. Sterker nog, de aanvullende beurs gaat stijgen. En daarnaast gaat er veel extra geld naar het onderwijs zelf, om de kwaliteit hoog te houden en verder te verhogen. En dat zien we graag. Op die manier kan iedere jongere die dat kan en wil, studeren voor zijn eigen toekomstperspectief.

Dank u wel.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Om in de woorden van de VVD te blijven: niet doorschuiven, maar afpakken. Dat is volgens mij het credo.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Flauw.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Dat is helemaal niet flauw, want dat is precies wat de VVD doet. Men houdt een heel financieel verhaal. Men zegt dat er goede voorwaarden zijn en dat het sociaal leenstelsel allerlei voordelen biedt. Maar de essentie is toch dat de spelregels, drie jaar na invoering van het sociaal leenstelsel, worden veranderd. Is dat de essentie?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

De essentie is dat de aflossingsbedragen worden gebaseerd op een andere rentemaatstaf. Maar dat gebeurt al regelmatig omdat de rente wordt aangepast aan de rente in de markt. Dat gebeurt omdat de Staat noch verlies, noch winst wil maken op studieleningen. Dus het is heel logisch dat daarin dingen fluctueren. Wij willen gewoon niet dat we daar in de toekomst last van gaan krijgen. En ik blijf erbij dat ik de opmerking van meneer Van Dijk flauw vind.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Gelukkig ga ik over mijn eigen woorden. Dit is een redenering die wordt gehouden vanuit het oogpunt van financiële houdbaarheid. Maar dit leidt tot lastenverhoging van de werkenden in de toekomst. Ja of nee?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Dat klopt, ja, naar draagkracht. Dus als één partij daar met de VVD ook eerlijk naar zou moeten kijken, dan zou dat de PvdA wel zijn. Dus ik had hierover toch een andere mening van de PvdA verwacht.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Ik moet concluderen: het is niet "niet doorschuiven, maar aanpakken", maar het is "doorschuiven en afpakken". 't Is niet anders.

De heer **Futselaar** (SP):

Het is onjuist dat de aflossing in het leenstelsel naar draagkracht gaat. Dat wil ik hier even rechtzetten. Maar daarover gaat mijn vraag niet. Mevrouw Tielen zei: het huidige stelsel leidt in de toekomst tot enorme tekorten bij Onderwijs. Dat is nieuw voor mij, want dat staat niet in het wetsvoorstel en het stond ook niet bij het oorspronkelijke leenstelsel. En het zou ook heel kwalijk zijn als dat niet was gezegd. Kan mevrouw Tielen uitleggen waar dat vandaan komt?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Dat is een goede vraag van meneer Futselaar. Ik heb al zijn vragen daarover gehoord. Met de manier

waarop ik naar mijn stukken heb gekeken, heb ik dat erin gelezen. Dat zou verkeerd kunnen zijn. Maar in ieder geval gaat het erom dat er 226 miljoen euro in de toekomst ergens tekortschiet. Dan zal dat ergens gedekt moeten worden.

De heer **Futselaar** (SP):

Wij weten helemaal niet wat er in 2060 wel of niet tekort zal schieten op een volstrekt fictieve en hypothetische rijksbegroting. Het enige wat we weten, is dat deze maatregel dan 226 miljoen zou opleveren. Nou ja, zelfs dat weten we eigenlijk niet, maar het wordt beweerd. Maar het is wel echt iets anders als je beweert: zonder die maatregel komt er een tekort. Want dan suggereer je wél dat er een groot probleem dreigt. Dat probleem zie ik niet. Deelt mevrouw Tielen die mening?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Wat ik terugzie, is dat de rente die wij in de toekomst terugkrijgen van de uitstaande leningen tekortschiet ten opzichte van wat er door de Staat wordt betaald. Dat lijkt me gewoon zonde van het geld.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik heb net al betoogd dat dat volgens mij heel erg weinig is. Ik heb genoteerd dat mevrouw Tielen heeft gezegd dat het niet de bedoeling is dat er winst wordt gemaakt op het leenstelsel, dus daar zal ik met de minister ook nog over in debat gaan.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Daar vinden meneer Futselaar en ik elkaar dan echt.

De heer **Beertema** (PVV):

Ik denk dat meneer Futselaar in zijn eigen betoog al heel duidelijk heeft gemaakt dat er eigenlijk geen nut een noodzaak was voor deze wetswijziging. Meneer Futselaar en collega Westerveld hebben al nadrukkelijk de vraag naar voren gebracht: uit wiens koker komt dit? Waar komt dit nou vandaan? Dat zou ik u willen vragen, mevrouw Tielen.

Maar ik heb nog een vraag. Heeft dat houdbaarheidsverhaal misschien ook te maken met het feit dat jullie bezig zijn met het compenseren van toekomstige verliezen? We spreken nu bijvoorbeeld over 122.000 buitenlandse studenten die ook allemaal van deze leningen gebruikmaken. In de toekomst is het misschien heel moeilijk om die rente en die terugbetalingen te incasseren. Ik denk bijvoorbeeld aan Roemeense en Bulgaarse studenten. Ik denk dat het voor DUO een enorme inspanning wordt om dat te doen. Dat gaat enorme verliezen opleveren. Die hele internationalisering gaat ons gigantisch veel geld kosten. Is deze maatregel bedoeld om dat te compenseren?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Volgens mij stelt meneer Beertema twee vragen. Ik beantwoord ze een voor een. De eerste vraag was eigenlijk: whodunit? We hebben al een aantal literaire vormen langs zien komen vanochtend: sciencefiction, de whodunit, wie heeft het gedaan. Er staat gewoon een regeerakkoordafsprak, waarbij we zowel voor de korte als de lange termijn hebben gekeken naar primair de kwaliteit van het onderwijs, daarnaast de toegankelijkheid van het onderwijs en uiteindelijk ook de houdbaarheid van het onderwijs. Daar staat onze handtekening onder en volgens mij maakt het niet zo veel uit wie op welk moment aan welke tafel wat heeft gezegd. Het is gewoon de afspraak die wij met elkaar hebben gemaakt en die ook hier in de Kamer uitgebreid is besproken en bediscussieerd, en waar we de meerderheid van de Kamer achter kunnen vinden, punt.

De andere vraag van meneer Beertema was een verhandeling over de internationale studenten. Daar herken ik meneer Beertema natuurlijk in. Meneer Beertema weet ook dat ik bij de

begrotingsbehandeling aan de minister heb gevraagd om de ramingen voor internationale studenten elk jaar separaat te maken, zodat we er ook inzicht in kunnen hebben. Uiteindelijk is Nederland volgens mij gebaat bij een internationale visie op onderwijs, zodat we de kwaliteit daarvan kunnen waarborgen en verder verbeteren. Dat staat voorop.

De heer **Beertema** (PVV):

Die riedel ken ik. Ik vroeg: is het u bekend, mevrouw Tielen, dat er zorgen zijn over het incasseren van de terugbetalingen van Roemeense en Bulgaarse studenten nu en in de toekomst? Dat vroeg ik, want dat gaat ons heel veel geld kosten. Is dat u bekend?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Het verrast mij niet, laat ik het zo zeggen. De andere vragen die meneer Beertema stelt, wil ik dan via meneer Beertema ook wel aan de minister stellen; die kunnen we eigenlijk pas over een aantal jaar stellen. Die 86,4% is hier al een paar keer langsgekomen. Wat is nou de waarde van dat percentage? Oftewel, hoe gaat het daadwerkelijke gedrag er straks uitzien? Dat weten we nu nog niet. Maar ja, regeren is vooruitzien. Je maakt plannen op basis van aannames. Bij voortschrijdend inzicht pas je die aan, om uiteindelijk je doelstellingen te kunnen bereiken.

De heer **Beertema** (PVV):

Concluderend: onze Nederlandse studenten worden opgescheept met een extra schuld en allerlei studenten uit Roemenië en Bulgarije zijn niet meer te achterhalen. Dat geld is gewoon weg. Dat is ons geld. Dat is gewoon weg. Onze Nederlandse studenten draaien ervoor op.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik heb goed geluisterd naar mevrouw Tielen. Met name ben ik geïnteresseerd in de onderbouwing. Zij zegt: "Dit is niet eerlijk, want de overheid betaalt meer dan de studenten betalen. De looptijd van de leningen die de overheid afsluit is langer dan die vijf jaar van dit moment en daarom moet het aangepast worden van vijf naar tien. Dan is dat meer in overeenstemming." Wanneer wist de VVD dit?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Meneer Azarkan citeert mij niet helemaal juist, maar dat is voor zijn vraag misschien ook niet zo relevant. Ik begrijp de relevantie van zijn vraag wanneer de VVD dit wist ook niet helemaal. Uiteindelijk is de VVD voortdurend bezig, en zo herkent u de VVD ook, om de houdbaarheid van de financiële basis voor nu, voor komend jaar maar ook voor de verre toekomst, gewoon goed door te rekenen. Op basis daarvan maken wij afspraken om te zorgen dat in dit geval kwaliteit en toegankelijkheid van het onderwijs hoog blijven.

De heer **Azarkan** (DENK):

Collega Tielen wandelt er vakkundig omheen. Mijn vraag is heel simpel: bij de invoering van dit stelsel zijn verwachtingen gewekt bij studenten en bij collega-partijen, die op basis van die uitgangspunten hebben ingestemd. Toen was volgens mij al bekend tegen welke rente en welke looptijd de overheid die staatsobligaties dekte ten opzichte van wat aan studenten werd uitgeleend. Als u dat toen al wist, dan heeft u of een verkeerde voorstelling van zaken gegeven door het te koppelen aan de vijfjaarsrente of u heeft zitten slapen.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Dat is een goede vraag. Ik was er zelf niet bij, dus wellicht sliep ik in die tijd. Bij de invoering van het studievoorschotstelsel zijn aannames gemaakt die goed zijn onderbouwd en bekeken. Maar soms veranderen dingen door de tijd heen. Wanneer dat was, durf ik niet te zeggen. Op die vraag van de

heer Azarkan moet ik het antwoord dus schuldig blijven. Maar ik weet ook niet in hoeverre dat relevant is voor dit debat.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Azarkan.

De heer Azarkan (DENK):

De VVD staat er niet om bekend, zeker niet de laatste tijd, dat ze heel goed nadenkt voordat dingen worden gedaan. We hebben vele proefballonnen voorbij zien komen die niet uitgewerkt waren en op veel weerstand stuitten bij parlement en kabinet. Het verbaast me dus niet, maar dit is toch echt anders. Ik vind dat u zich er iets te makkelijk van afmaakt. Wilt u dat eens uitzoeken, want ik vind het van wezenlijk belang wat we hier in het parlement doen. Ook al hebben we informatie waaruit blijkt dat de uitgangspunten toen al bekend waren, dan nog blijft staan dat we tegen een groep studenten en tegen partijen hebben gezegd dat het vijf jaar is, waarover we goed hebben nagedacht. Als dat toen al bekend was dan is dat, nogmaals, een verkeerde voorstelling van zaken, wat ik goed uitgezocht wil hebben. Zijn de looptijden van de staatsobligaties gewijzigd in de afgelopen jaren? Of is er met de informatie van toen gezegd: we gaan het zo doen? En wordt dat nu gewijzigd? Ik vind het iets te makkelijk als de VVD zegt: dat is onze manier van werken, zo doen wij dat nu eenmaal.

Mevrouw Tielen (VVD):

Ik vind de suggestie van de heer Azarkan te makkelijk — ik werp die verre van mij — om te doen alsof er toen verborgen informatie is geweest. Dat slaat natuurlijk nergens op. We moeten gewoon kijken naar het wetsvoorstel zoals het nu voorligt, naar de financiële houdbaarheid voor nu, volgend jaar en vooral ook op de langere termijn. Daar gaat het om.

De heer Azarkan (DENK):

Ik vraag ...

De voorzitter:

Derde interruptie.

De heer Azarkan (DENK):

We zien ...

De voorzitter:

De heer Azarkan.

De heer Azarkan (DENK):

Wat we zien in de praktijk is dat een aantal partijen zegt: dit was niet de afspraak. Wat we zien in de praktijk is dat een heleboel groepen studenten zich ook een beetje misleid voelt. Die zeggen: waarom zo snel weer aanpassen? Wees dan eerlijk, had het voorstel toen ingediend en als je informatie toen had, als de looptijd van de staatsobligaties ongeveer hetzelfde was als nu, heb je gewoon expres gekoppeld aan de vijfjaarsrente. Toen was die houdbaarheid nog geen probleem, wat ik overigens een flauwekulargument vind. De houdbaarheid van de begroting van de Staat en de rijksfinanciën, daarvoor doet dit echt helemaal niets. Dat bespreken we af en toe in de commissie financiën, maar ...

De voorzitter:

U dwaalt een beetje af.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ja, ik dwaal een beetje af. Dat is een beetje een flauwekulargument, maar ik zoek er wel naar. Mijn heel concrete vraag is daarom wanneer de VVD wist dat dat niet in de pas liep met elkaar.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Dat zal rond de bespreking van het regeerakkoord zijn geweest.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ik vind dit ook iets te makkelijk van de grootste regeringspartij. Mevrouw Tielen zei net letterlijk dat ze een aantal partijen hier drogredenen heeft horen noemen. Vervolgens vertelt zij dat het hier gaat om de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en geeft ze nog wat meer toelichting dan de minister doet. Ze zegt dat, als we nu de rente niet verhogen, toekomstige generaties in gevaar komen of dat er in ieder geval moet worden bezuinigd op toekomstige generaties. Vervolgens vraagt de heer Futselaar terecht om een uitleg en ...

De **voorzitter**:

U gaat toch niet het hele debat samenvatten, mevrouw Westerveld?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Nee, ik kom tot mijn vraag. Ik kijk ervan op hoe dit gaat. Als u dan net tegen de heer Futselaar zegt dat u de wet of de toelichting misschien verkeerd hebt gelezen ...

De **voorzitter**:

Oké.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

... bent u dan bereid om deze maatregel weer in te trekken?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Het antwoord is: nee.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Dan wordt het wel een beetje komisch. Mevrouw Tielen geeft net aan dat ze de toelichting misschien verkeerd heeft gelezen. Maar dat is wel het argument waarop ze baseert dat we die renteverhoging moeten invoeren. Dan zou ik mevrouw Tielen willen vragen waarom die renteverhoging doorgevoerd moet worden.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Ik vind dat mevrouw Westerveld ook een beetje flauw is. Ze legt mij woorden in de mond. Uiteindelijk gaat het erom wat we wel of niet willen met afgeloste schulden. Hoe staan die in verhouding tot het geld dat de overheid eraan besteedt? Daar zit nu een te groot gat tussen, dat gedicht moet worden. Dat wordt niet helemaal gedicht met deze maatregel maar wel voor een groot deel. Volgens mij is dat voor de toekomst het beste.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Met hoeveel dan, zou ik willen vragen. GroenLinks ziet geen groot gat en van een aantal andere partijen hebben ik ook gehoord dat ze geen groot gat zien. Wat is dan dat grote gat dat volgens de VVD gedicht moet worden?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Volgens mij kunt u dat gewoon teruglezen in de toelichting bij de wet.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan ga ik nu naar de heer Van Meenen namens D66.

De heer **Van Meenen** (D66):

Voorzitter, dank u wel. Met deze wetswijziging wordt voor toekomstige gevallen de rente op studieleningen gebaseerd op de tienjaarsrente in plaats van op de vijfjaarsrente. Dat is inmiddels genoegzaam bekend, schat ik zomaar in. Hierdoor moeten in de toekomst werkenden met een toereikend inkomen bij een gemiddelde lening van €21.000 per maand €12 per maand meer betalen: in plaats van €70 betalen ze €82. Meer betalen is nooit leuk. Daarom stond deze maatregel ook niet in ons verkiezingsprogramma, niet in doorrekeningen of wat dan ook en het is ook zeker niet onze favoriet in het regeerakkoord. Veel meer favoriet is datgene wat we wel voor elkaar krijgen, namelijk een investering van 1,9 miljard in onderwijs. Dat is heel mooi. Het onderwijs heeft daarmee de grootste investering en de hoogste prioriteit.

Voorzitter. Deze maatregel doet niets af aan de kwaliteit van het onderwijs en ook niet aan de financiële positie van studenten. Daarom vindt D66 deze maatregel verdedigbaar. Bij het invoeren van het leenstelsel werd rekening gehouden met een gemiddelde rente van 2,5% — daar zijn alle berekeningen in het wetsvoorstel op gebaseerd — over een looptijd van 35 jaar. Op dit moment is de rente praktisch nul procent. De tienjaarsrente stond de afgelopen tien jaar gemiddeld op 2,56%. Ik geloof dat die op dit moment slechts op een half procent staat, moet u zich voorstellen. Ik ben geloof ik de enige hier die aanwezig was bij de onderhandelingen over het leenstelsel. Toen was de verwachting: 2,5% rente met een looptijd van vijf jaar. Nu is de tienjaarsrente nog maar een half procent. Het zijn dus wel andere tijden. De tienjaarsrente stond de afgelopen jaren dus gemiddeld precies op die 2,5% die wij destijds in gedachten hadden om het stelsel betaalbaar te houden. Deze maatregel doet dus niet veel af aan de situatie waar in die tijd GroenLinks, de Partij van de Arbeid, de VVD en mijn eigen partij voorstonden.

Voorzitter. Een andere belangrijke voorwaarde voor een studielening is dat niemand in een benarde financiële positie terecht moet komen vanwege die lening. De toegankelijkheid van het hoger onderwijs staat voor D66 altijd volledig voorop. Als ik ook maar het idee zou hebben dat door maatregelen die we hier nemen er één student in dit land zou zijn die niet kon gaan studeren, dan zou ik er nooit mijn handtekening onder gezet hebben. Maar dat is niet zo. Door de sociale voorwaarden van het leenstelsel en de draagkrachtregeling worden werkenden beschermd tegen hoge maandlasten. Maximaal 4% van het inkomen boven het minimumloon mag uitgegeven worden aan die terugbetaling. Even ter vergelijking. Het is natuurlijk helemaal niet nieuw dat er een leenstelsel is, er was al een leenstelsel: het oude leenstelsel, waarbij tot 12% van je inkomen boven de bijstandsnorm moest worden terugbetaald. Dat leidde tot hele grote terugbetalingslasten per maand. Daarom is het verkrijgen van een hypotheek onder het nieuwe stelsel, ondanks de beperkte stijging van de schuld, veel eenvoudiger dan onder het oude stelsel. Het feit dat studenten nu bij de bank komen en moeilijk een woning kunnen krijgen — om te beginnen zijn dat oude studenten — heeft te maken met de huizenmarkt. Laten we daar geen misverstand over laten bestaan. Daar moet ook iets aan gebeuren, maar dat is vandaag niet aan de orde.

Voorzitter. Als de lening niet is afgelost aan het eind van de terugbetaalperiode, wordt het restant kwijtgescholden. Voornamelijk degenen van wie het inkomen toereikend is gaan een iets hogere rente betalen. Werklozen of werkenden met een lager salaris betalen minder of niets terug en bij gelijke schuld vallen zij onder de draagkrachtregeling. Dus alleen de sterke schouders dragen de lasten van deze renteverhoging.

Voorzitter. Het nieuwe leenstelsel is socialer en zet dus in op toegankelijkheid van het onderwijs. Studenten die het niet kunnen betalen hebben recht op een aanvullende beurs — daar ging het ook wel even over — die zij niet hoeven terug te betalen. Deze is met invoering van het nieuwe leenstelsel substantieel verhoogd. De voorwaarden voor terugbetaling — ik zei het al — zijn enorm versoepeld. De afbetalingstermijn is naar 35 jaar gegaan, waardoor dat maandelijkse bedrag zo laag is. Alle problemen die nu in de media verschijnen over studieleningen en hypotheeklen gaan dus over het oude stelsel en wakkeren daarmee, in mijn ogen althans, onnodige leenangst aan. Ik zou haast willen zeggen "Leenangst? Nee, studieangst, studeerangst." Dat is heel erg slecht. Dat moeten we niet doen. Daar spelen wij hier met z'n allen een rol in. De informatie naar de nieuwe studenten moet echt feitelijk blijven. Daarmee kijk ik ook met een schuin oog naar de publieke tribune.

Daarnaast zorgt het nieuwe leenstelsel dat er een gigantische investering kan worden gedaan in het hoger onderwijs. Ik weet dat er veel te doen is geweest over de voorinvesteringen. Dat is terecht; daar ben ik ook heel kritisch over. Maar als het gaat om de investeringen die de overheid zelf doet: die gaan gebeuren. We hebben dat bij de begroting gezien. Volgend jaar gaat er netto 577 miljoen euro extra naar het hoger onderwijs voor kleinere groepen, betere begeleiding, meer docenten en noem het allemaal maar op. De studenten hebben instemmingsrecht op waar dat geld naartoe gaat. Daar heb ik met name zelf enorm voor gepleit. Het was voor ons een voorwaarde om überhaupt in te stemmen met het leenstelsel. Daarmee kan een enorme impuls worden gegeven aan de kwaliteit van het onderwijs. Daar ging het uiteindelijk om: waar wil je dat onderwijsgeld landt? Ik begrijp nog steeds niet dat bijvoorbeeld de SP vindt dat de basisbeurs weer terug moet komen. Dat is geld voor jongeren die het echt niet nodig hebben. Het is een buitengewoon merkwaardige redenering van de SP die ik gewoon niet kan begrijpen. Als prinses Amalia 18 wordt, krijgt zij weer een basisbeurs van de SP. Daar komt het grofweg op neer. Ik denk dat we er veel beter aan doen — dit gaat nog over leenstelsel zelf — om het geld niet noodzakelijkerwijs te laten gaan naar de studenten uit gezinnen met een hoger inkomen, maar naar de kwaliteit van het onderwijs. Daar zijn zij het beste bij gebaat. Dat is ook de reden dat we er destijds voor gekozen hebben om de aanvullende beurs te verhogen. Dat is geld dat echt nodig is om die toegankelijkheid te garanderen. Daarom is de aanvullende beurs ook verhoogd en daarom kan ik vandaag voluit uitleggen waarom dit een goede maatregel is: én voor de kwaliteit én voor de toegankelijkheid.

Voorzitter. Ten slotte. In de schriftelijke ronde heeft D66 gevraagd naar het effect van deze gewijzigde rentemaatstaf op het vervroegd aflossen en daarmee op de financiële gevolgen. Het is denkbaar dat bij een hoger of een stijgend rentepercentage mensen vervroegd gaan aflossen. Daar wordt geen rekening mee gehouden in de berekening van de financiële gevolgen. Er worden alleen extra rente-inkomsten verwacht, maar geen misgelopen rente-ontvangsten door afbetaling. De minister geeft aan dat onbekend is wat dit effect is. Toch geeft zij ook aan dat er rekening moet worden gehouden met vervroegde of extra aflossing, waardoor rentelasten kunnen worden voorkomen. Dat gebeurde namelijk ook op grote schaal bij de terugbetalingstermijn van vijftien jaar in het oude leenstelsel. Zeker bij een rentestijging is te verwachten dat dit gaat gebeuren. Hierdoor kunnen de financiële gevolgen tegenvallen. Kan de minister nader toelichten waarom er bij de financiële gevolgen helemaal geen rekening wordt gehouden met dit effect?

Voorzitter, ten slotte. D66 vindt het vreemd dat de tienjaarsrente wordt ingevoerd, maar toch om de vijf jaar wordt vastgesteld. Hierdoor heb je wel de lasten, maar niet de zekerheid van een annuïteit van tien jaar. Bij de aanvraag van een hypotheek zou je daar nooit mee akkoord gaan. D66 wil dat de rentestand minder fluctueert, zodat er meer zekerheid ontstaat voor werkenden die hun studielening afbetalen. Dit kan bijvoorbeeld door een gemiddelde over de tienjaarsrente te nemen. Dit sluit ook beter aan op de situatie tijdens de studie, waarbij voor elk jaar dat wordt geleend de

rentestand van dat jaar geldt. Daardoor heb je bij het begin van de aflossingstermijn een gemiddelde rente over de tijd dat je hebt geleend. De minister stelt dat hierdoor rentearbitrage of lenen op de commerciële markt wordt bevorderd. D66 heeft daar wellicht andere verwachtingen bij en vindt dit lastig in te schatten omdat staatsobligaties altijd kredietwaardiger zijn dan andere leningen en omdat studenten, net als wij, ook niet kunnen weten hoe de rentestand zich in de toekomst wijzigt. Graag een reactie van de minister.

Dat was het, voorzitter.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Het is 5 december.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ja!

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Dat is een mooie dag, en het is misschien ook een mooie dag om iets moois te doen. Ik ben in een constructieve bui; wellicht de heer Van Meenen ook.

De heer **Van Meenen** (D66):

Altijd.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Nou, dat is mooi. De heer Van Meenen zei in het begin: dit is niet een van onze favoriete maatregelen uit het regeerakkoord. Nou hebben wij in het amendement-Nijboer/Stoffer het voorstel gedaan om dit niet te doen. En dat kunnen we ook netjes dekken, namelijk door de expatregeling boven de balkenendenorm — weet je wel: de mensen die van buiten komen en die hier allerlei kortingen krijgen — af te schaffen. Dat lijkt mij heel redelijk. Het lijkt mij goed om dat voorstel vandaag samen te doen. Dan kunnen we het oplossen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ook de heer Van Dijk weet hoe het is in coalitieland: je krijgt wat en soms verlies je wat. In die afrekening ga ik niet op zo'n voorstel in en ben ik daartoe ook niet in de positie. Ik zou het misschien best willen, als we in een volkomen vrije wereld leefden, maar dat is niet zo. We hebben met elkaar afspraken gemaakt en daar houd ik mij aan.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Wij weten inderdaad hoe dat werkt en dat het af en toe met sommige partners best ingewikkeld is. Als je dit doet, levert dat ruim 200 miljoen op. Zouden we dan wel kunnen zeggen dat we dit terug investeren in het onderwijs? Dat is eigenlijk ook uw pleidooi bij het invoeren van het sociaal leenstelsel. Als we dat stapje kunnen zetten, dan bereiken we echt iets vandaag.

De heer **Van Meenen** (D66):

Nou ja, laten we wel zijn. Het effect van deze maatregel laat nog heel lang op zich wachten; we zijn zomaar twee verkiezingen verder. Laten we elkaar rond die tijd weer eens spreken, dan kunnen we altijd kijken wat we hierover in onze verkiezingsprogramma's opschrijven. Want ik zei het net al: in de linkse tegenbegroting — zo zeg ik het maar even — heb ik er niets over gezien. Het is altijd mogelijk om dingen weer beter te maken dan ze op dit moment zijn. Daar sta ik voor open, maar op dit moment zie ik geen andere mogelijkheid.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van Meenen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ja. Moet ik echt weg, voorzitter?

De **voorzitter**:

Nou, dat zou fijn zijn, want dan kan tot slot de heer Van der Molen zijn verhaal houden.

Dank u wel.

De heer Van der Molen namens het CDA.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Voorzitter. De heer Van Meenen zei: we kunnen het ook wel samen doen. Nou, dan begin ik maar met voorlezen. Dan kan de heer Van Meenen bepalen of dat een goede zaak zou zijn geweest.

Voorzitter. Een meerderheid in deze Kamer heeft in 2015 het leenstelsel ingevoerd. Tot op de dag van vandaag is een flinterdunne meerderheid in deze Kamer nog altijd voor dat stelsel. Maar — dat is dan aan de heer Van Meenen — er zitten vanaf dag één wel weeffouten in. Want bijvoorbeeld de voorinvesteringen waarvan studenten zouden profiteren, kwamen er maar amper. Het werd al genoemd. Deze week zagen we bij de UvA de ontwikkeling dat, als er dan op het niveau van een universiteit afspraken gemaakt moeten worden, de personeelsgeleding samen met het bestuur ten opzichte van de studenten over de investeringen gaat beslissen. Dat vond ik een vreemde figuur, maar ik ben ook benieuwd wat de minister daarvan vindt. Er werd toen ook gezegd dat studieleningen niet zouden meetellen voor je hypotheek, maar dat doen ze in de praktijk dus wel. We zien vooral dat jongeren die uit gezinnen met een lager inkomen komen, vanwege het leenstelsel minder snel besluiten om te gaan studeren en misschien wel besluiten om helemaal niet te gaan studeren.

Het is om die reden dat het CDA geen voorstander was en is van het leenstelsel. En het is ook om die reden dat we in deze Kamer op verschillende momenten en punten daar wat aan probeerden te doen. Maar vanaf het begin waren er ook een aantal andere kritiekpunten vanuit het CDA op het leenstelsel. Wij zeiden: je moet naar de financiering voor de langere termijn kijken. De kritiek was dat het onder dit stelsel wel erg makkelijk wordt om maximaal te lenen. In de praktijk zien we beide ontwikkelingen de kop opsteken. Het totaalbedrag van de uitstaande leningen staat nu al op 21 miljard. Als je gewoon kijkt naar het aantal studenten in de komende jaren, dan zal dat bedrag rap gaan toenemen. En we weten ook dat niet al die leningen volledig terugbetaald zullen worden, dus dat er op een gegeven moment afgeboekt zal moeten worden. Want die beperkte financiering die we nu zien, is eigenlijk de bezuiniging van de toekomst. Heel veel Kamerleden hebben gezegd dat we niet zo ver in de toekomst kunnen kijken. Dat kan niemand, en dat kan ik ook niet, maar ik weet wel dat we, als we dit niet solide financieren, eigenlijk zeggen dat we het acceptabel vinden dat de maximale leningen die nu worden aangegaan, op een gegeven moment gedragen moeten worden in de totale financiën van de overheid. Dan zullen de afgestudeerden daaraan moeten bijdragen.

Dit probleem wordt maatschappelijk ook vergroot door dat maximaal lenen. Er zijn vaak gesprekken aangehaald, en die gesprekken heb ik ook. Steeds meer jongeren zeggen dat er vrij makkelijk maximaal geleend wordt, en niet alleen voor uitgaven voor studie, maar dat daarbij ook een rol speelt dat studenten, en in ieder geval beginnende studenten, op dit moment het gevoel hebben dat leningen historisch goedkoop zijn en dat je dus een dief van je eigen portemonnee bent als je niet maximaal leent. De huidige vijfjaarsrente helpt daarbij niet. In de discussie van een aantal jaren geleden over het leenstelsel noemde mijn collega Michel Rog dat toen "de Staat als pinautomaat". Je kunt dus bij de Staat ontzettend goedkoop lenen. Dat is voor de toegankelijkheid goed, maar maatschappelijk gezien, en dus ook voor de rijksfinanciën op langere termijn, is dat geen verstandige

keuze. Als we de tienjaarsrente gaan toepassen, krijgt de lening die je afsluit nog altijd een hele acceptabele maandlast, zeker als je later een baan krijgt waar je niet ontzettend veel mee verdient, want heel vaak betaal je dan amper. Maar dat is wel een reëlere prijs. En een reëlere prijs zorgt ervoor dat mensen, studenten, niet al te makkelijk een maximale lening aangaan. Dit komt daarmee tegemoet aan de zorg die het CDA vanaf het begin had, namelijk dat we de jongere generaties zo wel heel makkelijk van studieschulden voorzien. Wij denken dan ook dat het voorstel van de minister kan bijdragen aan het voorkomen daarvan.

De **voorzitter**:

Bent u klaar?

De heer **Van der Molen** (CDA):

Nee, ik ben niet klaar, maar ik probeerde even tussen de heer Futselaar, die klaarstaat voor een interruptie, en u te pendelen, om in te schatten of u de heer Futselaar eindelijk het woord zal geven.

De **voorzitter**:

Nee, want ik wil eerst dat u uw verhaal afmaakt.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Dan ga ik verder, voorzitter.

De toepassing van de tienjaarsrente op studieleningen is een maatregel die op korte termijn vragen oproept. Die zijn hier ook in alle ruimte gesteld. Wij hebben die ook gesteld bij de schriftelijke inbreng. Maar wat het CDA betreft is de maatregel wel verdedigbaar. Ik heb daar een aantal punten voor genoemd. De financierbaarheid van de leningen, ook naar de toekomst — en ook voor de toekomst moeten we zorgen — neemt toe, terwijl het Rijk nog altijd voor die studieleningen een bijzonder lage rente garandeert. Huidige studenten, en bijvoorbeeld studenten die volgend jaar beginnen met hun studie, worden niet geraakt door het invoeren van de tienjaarsrente. Dat is een misverstand dat ik heel vaak hoor. Huidige studenten wordt gevraagd wat ze daarvan vinden. Nou, die mogen daar natuurlijk best een mening over hebben, maar dat kan niet zijn omdat zij ermee te maken hebben, omdat dat niet in het voorstel zit. De kostenstijging zal voor afgestudeerde studenten uiteindelijk beperkt zijn, want je moet echt ver boven modaal gaan verdienen, wil je echt een hele nadrukkelijke stijging van je maandlasten merken. Daar draagt de draagkrachtregeling in het leenstelsel aan bij, maar ook de terugbetalingsvoorwaarden. Ik sluit af. Het is dan ook om die reden dat de CDA-fractie deze afspraken uit het regeerakkoord verdedigbaar vindt en ook kan steunen.

De heer **Futselaar** (SP):

Eerst weer een correctie: het is onjuist dat het Rijk een hele lage rente garandeert. Het Rijk koppelt die aan de tienjaarsobligaties, maar de rente kan best 7% worden, zoals die begin jaren negentig was. Ik wil dat toch gezegd hebben. Ik probeer de redenering van de heer Van der Molen te volgen. Hij zegt eigenlijk dat studenten te veel maximaal lenen en dat dit op termijn schadelijk voor de rijksfinanciën, omdat een groot deel niet zal worden terugbetaald. Zo vat ik het samen. Op het moment dat je de rente verhoogt, zullen studenten veel meer bezig zijn met rente afbetalen. Dan is het bedrag dat aan het einde, na die 35 jaar, overblijft waarschijnlijk alleen maar groter. Met die maatregel veroorzaakt je dus eigenlijk een tegengesteld effect. Ziet de heer Van der Molen dat probleem ook?

De heer **Van der Molen** (CDA):

Nee, dat probleem zie ik niet. Ik moet daarbij ook aannames maken op basis van de gegevens die wij van de minister krijgen. Het is over een langere termijn. Ik wil er reël over zijn dat we dat moeten doen. Eerst even over uw eerste punt. U zei dat de rijksoverheid geen lage rente garandeert. Dat

klopt. Die rente kan in de toekomst fluctueren. Het hele idee dat je 0% rente betaalt, is van nu. Het kan zelfs negatief worden, maar het kan ook heel anders zijn. Dat hebben we in het verleden ook gezien. De tienjaarsrente was bijvoorbeeld lager dan de vijfjaarsrente. Maar dat is ook een uitzondering. Het Rijk garandeert een lage rente, want als je het vergelijkt met andere leningen die op de kapitaalmarkt moeten worden afgesloten, kun je nooit ergens beter lenen dan op basis van de kredietwaardigheid van de rijksoverheid. Dat vind ik ook goed. Dat betekent dat je met de tienjaarsrente, zoals die in het voorstel staat, studenten tegemoetkomt, omdat die veel lager is dan als je daarbuiten zou lenen.

Ik ben het met u eens dat een tienjaarsrente natuurlijk effect heeft op het aangaan van die schulden. De heer Futselaar zegt dat het er op de langere termijn voor kan zorgen dat je meer moet afbetalen. Dat is juist. Dat is annex aan het voorstel. Daar kan ik niet omheen. Onze verwachting is dat studenten, als ze zich realiseren dat ze een reële rente betalen voor de studieschuld die ze aangaan, minder snel geneigd zijn om een lening aan te gaan voor andere uitgaven dan voor hun studie. Daardoor wordt de kans op maximaal lenen ook kleiner. Dat vind ik niet alleen financieel maar ook maatschappelijk verstandig.

De heer **Futselaar** (SP):

Nu hebben we dus een situatie waarin de ene coalitiepartij zegt dat die renteverhoging niks uitmaakt, want dat er geen student is die niet gaat studeren vanwege die lening en waarin de andere zegt dat die renteverhoging heel zichtbaar is voor studenten en dat ze daarom minder gaan lenen. Het is van tweeën een: of dit is een zeer kleine maatregel die geen effect heeft, of is het wel degelijk een grote maatregel die het gedrag van studenten zal beïnvloeden. Maar kan ik uit de woorden van de heer Van Meenen opmaken, uit zijn toch vrij gloedvolle betoog over dit voorstel, dat dit een CDA-voorstel in het regeerakkoord is geweest? Komt het daarvandaan?

De heer **Van der Molen** (CDA):

De heer Futselaar sprak de heer Van Meenen aan, maar die staat niet naast mij. Zo hadden we het afgesproken toen ik hier kwam staan. U maakte een onjuiste tegenstelling. De heer Van Meenen heeft gezegd dat dit geen effect zal hebben op de keuze om te gaan studeren. Dat ben ik in dit geval met de heer Van Meenen eens, omdat ik het met u eens ben, principieel, dat het enkele feit dat je nu een lening moet aangaan, jongeren ervan weerhoudt, en niet zozeer de rentestijging. Dat is nog steeds de reden waarom wij delen dat wij tegen het leenstelsel zijn. Ik vind het wel van belang dat wij zorgen dat die leningen die aangegaan worden, betaalbaar zijn en ook financierbaar zijn voor de langere termijn. Dat ik vrij helder en duidelijk ben over waarom het CDA dit een verdedigbaar voorstel vindt, wil nog niet zeggen dat ik dit ook zelf als gloedvol zie. Maar goed, dat is dan aan u.

De **voorzitter**:

Meneer Futselaar, ik zie u twijfelen.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik probeer helderheid te krijgen uit de brij. De heer Van Meenen is van mening dat het leenstelsel een negatief effect heeft op het aantal mensen dat gaat studeren, dat de renteverhoging daar niets voor uitmaakt, maar dat het wel een effect heeft op hoeveel ...

De **voorzitter**:

Laat meneer Van Meenen even met rust.

De heer **Futselaar** (SP):

... studenten gaan studeren. Sorry, zei ik Van Meenen? O, excuses. Ik bedoelde de heer Van der Molen. Ik begrijp die redenering niet. Het leenstelsel is heel schadelijk. De renteverhoging maakt niks

uit voor het gaan studeren, maar heeft wel weer een heel groot effect op hoeveel studenten gaan studeren. Dan verwacht je van dezelfde maatregel toch totaal verschillende effecten?

De heer **Van der Molen** (CDA):

Die laatste zin, waar de heer Futselaar de inconsequentie aan ophangt, heb ik niet gezegd.

De **voorzitter**:

Dan ga ik naar de heer Azarkan.

De heer **Azarkan** (DENK):

De heer Van der Molen gaf net aan dat dit voor het CDA verdedigbaar is. Nu zei zijn congres iets anders. Tijdens het CDA-congres werd de fractie opgeroepen om hier niet mee in te stemmen. Vindt u dat u voldoende invulling geeft aan die oproep van uw eigen leden?

De heer **Van der Molen** (CDA):

De leden hebben gezegd dat het CDA dit voorstel niet zou moeten steunen. Dat is een heldere oproep geweest in dat congres. Ik geef u aan dat wij dat wel steunen. Dus ik kan mij best voorstellen dat leden die voor die resolutie op het congres hebben gestemd, er verschil tussen zien, en dat is ook zo. Ik sta hier wel om dat te verdedigen. Er is hier een hele discussie geweest over: wie heeft het gedaan, wie is de schuld en wie neemt de verantwoordelijkheid? Het is hier inderdaad aan de lopende band een spel dat iedereen probeert weg te lopen voor maatregelen die heel lastig of moeilijk zijn. Het CDA heeft een handtekening onder een regeerakkoord gezet. Dat betekent dat wij ook blij zijn als andere partijen gehouden zijn aan wensen die ze zelf niet plezierig vinden. Er zitten inderdaad ook maatregelen in die ook voor ons lastig kunnen zijn en ook voor onze eigen leden, maar daar staan we wel voor. En dan kan ik zeggen "het doet pijn" of welke andere kwalificatie je eraan kunt geven, maar ik kan ook uitleggen waarom wij dat een verdedigbare maatregel vinden en dat doe ik nu.

De heer **Azarkan** (DENK):

Dank ook aan de heer Van der Molen voor deze openheid en hoe hij dit uitlegt. Alle waardering daarvoor. Mijn vraag was heel specifiek: als u nu kijkt naar de resolutie die aangenomen is en waarin opgeroepen werd om over dit punt in het regeerakkoord in gesprek te gaan, heeft u daar dan voldoende invulling aan gegeven? Of zegt u: we hebben het gewoon als fractie nog eens bekeken en dit is gewoon ons standpunt en we vinden het verdedigbaar?

De heer **Van der Molen** (CDA):

Op het moment dat je met elkaar een regeerakkoord sluit, dan maak je over het totaal afwegingen. Dat betekent dat je je niet alleen op dit punt realiseert dat je iets uit te leggen hebt, maar ook op andere punten en andere terreinen. Het grote voordeel van in een coalitie zitten — dat geef ik u wellicht voor een volgende keer maar mee — is dat je een heel aantal dingen kunt regelen waar je ontzettend blij mee bent, waar je congres voor op de banken gaat staan en die het echt fantastisch vindt, maar dat er ook een aantal maatregelen in zitten waar je dan ook gewoon voor moet staan. Dat is gewoon wel annex aan verantwoordelijkheid dragen.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik begrijp dat en ik vind de rede van de fractie van het CDA hier heel goed, hoewel die volgens mij niet helemaal in lijn is met de oproep, want hetgeen de heer Van der Molen nu schetst, wisten de leden natuurlijk ook. Die leden nemen op dat congres namens het CDA een resolutie aan

waarin ze oproepen om hierover in gesprek te gaan en dit gewoon niet te tekenen. Dus ze wisten dat er een regeerakkoord lag. Er is toch aan u verzocht vanuit uw eigen leden om er over in gesprek te gaan. U zegt: dat doen we niet. Nou, dat is helder.

De heer Van der Molen (CDA):

Het congres van het CDA is zelfstandig en besluit zelf. Ik ben in het verleden voorzitter geweest van de CDA-Jongeren. Toen probeerde ik soms ook het congres mee te krijgen, dus ik weet uit de eerste hand hoe dat werkt. Dat mislukte wel eens, vaker dan dat het wel lukte, maar ja, dat is uiteindelijk wel het gegeven. Het gegeven is ook dat met een mandaat van de kiezer vervolgens hier een regeerakkoord wordt gesloten en dat we daar ook uitvoering aan moeten geven.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

Als invaller ben ik toch even op zoek, in de zin van: wil het echte CDA opstaan? Ik hoor het CDA in interrupties en ook vanaf het spreekgestoelte — dat is de heer Van der Molen zijn goed recht — het sociaal leenstelsel aanvallen met de vraag hoe ze dat ooit hebben kunnen bedenken, maar ondertussen zit de heer Van der Molen niet meer in de oppositie maar in de coalitie. Dat iets niet gelukt is in de coalitiebespreking, kan gebeuren, dat kennen we. Maar er wordt nu gedraaid aan een van de voorwaarden, namelijk een toegankelijk, betaalbaar sociaal leenstelsel. Dan verwacht ik van het CDA dat het met ons gaat staan voor die uitgangspunten van het sociaal leenstelsel — dat heet verantwoordelijkheid dragen — en zegt: dit gaat in ieder geval niet gebeuren. Wat is er gebeurd?

De voorzitter:

Meneer Van der Molen, wat is er gebeurd?

De heer Van der Molen (CDA):

Daar wreekt zich een beetje dat u invalt maar dat doet u overigens best goed, hoor, dus dat is het punt niet. U wil niet weten hoeveel debatten ik op het scherp van de snede en soms met steun buiten coalitiepartijen om heb proberen te voeren om de beloften recht te zetten die uw partij ooit aan studenten heeft gedaan en die niet worden nagekomen. Dat als eerste. Twee: als wij er inderdaad van overtuigd zouden zijn dat dit een extra grote horde zou zijn, dan zouden we dat zeker niet doen. Wij zijn echt overtuigd — misschien moet u dat maar extra aannemen van iemand die echt geen warme gevoelens heeft ten opzichte van het leenstelsel — dat dit verdedigbaar is.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Gijs van Dijk.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

Dit is zo'n dubbele opstelling. Het is misschien de arrogantie van de macht die het CDA al heel snel weer bekleedt, want zo'n antwoord slaat natuurlijk nergens op. Ik wens u daar veel succes mee de komende jaren.

Het gaat wat ons betreft om de inhoud. Wij hebben ook een voorstel gedaan via het amendement-Nijboer/Stoffer. We hebben nu ook een motie in de maak, die zegt: als u dit doet, investeer dat geld dan ten minste terug in het onderwijs. Als strijder tegen het sociaal leenstelsel en als strijder voor de toegankelijkheid, reken ik op het CDA — met iets minder arrogantie, want dat past de heer Van der Molen niet.

De voorzitter:

Korte reactie, al hoeft het niet.

De heer Van der Molen (CDA):

U heeft dat voorstel ook aan mijn collega van D66 voorgelegd. Ik kan hier als onderwijswoordvoerder

niet in de breedte van allerlei portefeuilles toezeggingen doen en zeggen of ik iets wel of niet sympathiek vindt. Dan loop ik ook collega's voor de voeten en dat ben ik niet gewend te doen.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ja, ik wil aansluiten bij deze discussie, want ik begrijp het nog steeds niet. Hoe kun je nou als partij aangeven, en hoe kan de fractievoorzitter van de heer Van der Molen aangeven, dat het zo problematisch is dat studenten ernstige schulden hebben en tegelijkertijd instemmen met een voorstel om die schulden verder te verhogen?

De heer **Van der Molen** (CDA):

Ik heb u al eerder aangegeven — dat is wel semantisch zijn, hoor — dat je schuldenbedrag niet toeneemt op het moment dat de rente wijzigt. Maar dat is even hoe je naar het voorstel en naar de techniek ervan kijkt.

Nogmaals, in het begin, toen wij tegenover GroenLinks stonden — wij tegen het leenstelsel, GroenLinks voor het leenstelsel — zeiden wij: je zult naar de financierbaarheid op de langere termijn moeten kijken, want de studieschulden zullen toenemen. Dit voorstel probeert daar iets aan te doen.

En het tweede was dat je zult moeten ontmoedigen dat studenten de gelegenheid te baat nemen om maximaal te lenen. Het is onze overtuiging, en dat is ook de reden dat het een verdedigbare maatregel is, dat als je een reëlere rente betaalt voor de studieschuld die je aangaat, je dan behoedzamer om zal gaan met maximaal lenen. En wij vinden dat zowel maatschappelijk als financieel als voor de student zelf gewoon te verdedigen.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ik hoor uit deze woorden dat het CDA de studenten gaat vertellen dat ze vooral niet te veel moeten lenen. Ik denk dat studenten over het algemeen prima zelf kunnen bepalen waarvoor zij moeten lenen. Maar dan zou ik het CDA willen vragen waarom zij vinden dat dit een semantische discussie is. We hebben namelijk een tabel gekregen van de minister van Onderwijs, en die geeft daarin gewoon aan dat de studieschuld voor hele groepen hoger wordt. Dat geldt echt niet alleen maar voor mensen die ver boven modaal zitten. We hebben een keurige tabel waarin staat dat er meer rente betaald moet worden door verschillende inkomensgroepen.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Als u naar de tabel zou kijken — maar dan verwijzen we naar iets wat het publiek niet in beeld heeft — dan ziet u juist dat de afspraken die gemaakt zijn over bijvoorbeeld de terugbetalingstermijn en de harde grens van 4% boven het minimumloon, ervoor zorgen dat ook voor een hele grote groep studenten een verhoging naar de tienjaarsrente sterk beperkt wordt als het gaat om het effect daarvan. Dat is daarmee gewoon annex. Dat zorgt er ook voor dat deze maatregel niet alle studenten zal raken. Ik denk dat dat dan maar gewoon als positief zou moeten worden ingeschat.

De **voorzitter**:

Tot slot, mevrouw Westerveld.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

De heer Van der Molen zegt: als u naar de tabel zou kijken. Natuurlijk heb ik naar die tabel gekeken. Sterker nog, we hebben ernaar gevraagd in de laatste feitelijke vragen. Daarin zie je inderdaad dat er verschillen zijn voor die verschillende inkomensgroepen, maar daarin zien we ook heel duidelijk dat je echt niet ver boven modaal hoeft te verdienen om toch een hogere studierente terug te moeten betalen. En daar gaat mijn vraag over.

De heer **Van der Molen** (CDA):

En ik gaf alleen maar aan dat je dan ook het hele verhaal over die tabel moet vertellen. Uit die tabel blijkt heel nadrukkelijk dat juist de terugbetalingsvoorwaarden die nu in het leenstelsel zitten, ervoor zorgen dat studenten die geen €80.000 verdienen als ze zijn afgestudeerd en een baan hebben, behoorlijk worden ontzien. En ik denk dat dat op zich een goeie zaak is.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van der Molen. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van de Kamer.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met een wijziging van de rentemaatstaf voor de lening hoger onderwijs (35007).

De **voorzitter**:

We gaan verder met de wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met een wijziging van de rentemaatstaf voor de lening hoger onderwijs. We zijn toegekomen aan het antwoord van de minister. Het woord is aan haar.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**:

We zijn toegekomen aan het antwoord van de minister. Het woord is aan haar.

Minister **Van Engelshoven**:

Dank u wel, voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng in eerste termijn. We spreken vandaag over de in het regeerakkoord afgesproken wijziging van de rentemaatstaf op studieleningen in het hoger onderwijs. Het viel mij op dat er vanmorgen veel is gesproken over het leenstelsel als zodanig. Maar ik wil mij beperken tot het wetsvoorstel wat ik heb ingediend en wat ik hier verdedig.

Waar voor studenten nu de vijfjaarsrente wordt gehanteerd, zal dat in de toekomst de 10-jaarrente zijn. Met dit wetsvoorstel wordt niets meer en niets minder dan dat geregeld. Hoewel ik geen rentes kan voorspellen, weet ik wel dat de tienjaarsrente vrijwel altijd iets hoger is dan de vijfjaarsrente. Deze maatregel levert daarmee vanaf 2025 geld op en draagt op die manier in positieve zin bij aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. De heer Van der Molen zei het volgens mij ook heel goed: dat draagt bij aan meer solide overheidsfinanciën. Ja, ook dat is van belang. Het vloeit niet rechtstreeks in de begroting van het ministerie van Onderwijs, maar gezonde overheidsfinanciën zijn ook goed voor het onderwijs. We hoeven niet zo ver terug te gaan in het verleden om te merken dat problemen in het geheel van de overheidsfinanciën zwaar neerslaan, meestal bij mijn ministerie, omdat we nou eenmaal een groot aandeel hebben in de rijksbegroting. Bij dit regeerakkoord is ook nog een fors gat op de begroting gedekt.

Ja, ik had ook liever gezien dat we dat geld op een andere manier hadden kunnen inzetten voor de kwaliteit van het hoger onderwijs, maar dat is wat je krijgt als er op een gegeven moment in het totaal van die rijksfinanciën problemen zijn. In die zin vind ik het gerechtvaardigd om op deze manier een bijdrage te vragen voor de solide overheidsfinanciën. Volgens mij is hopelijk niemand hier tegen solide overheidsfinanciën.

Een vraag die natuurlijk wel geregeld voorbijkwam, is: waarom moeten studenten daar nou een bijdrage aan leveren. Het goede nieuws is eigenlijk dat studenten dat helemaal niet hoeven, omdat

zij niet degene zijn die dat gaan betalen. De hogere rente wordt straks betaald door mensen die dankzij een kwalitatief goede opleiding in ons hoger onderwijs een goed inkomen kunnen verdienen en naar rato van dat inkomen bijdragen aan het betalen van die lening. Zo hebben we dat geregeld, want dat is het mooie van het sociale leenstelsel wat we hebben: je betaalt maximaal 4% van je inkomen boven het minimumloon terug. Ook daar verandert dit wetsvoorstel helemaal niets aan.

Voorzitter. Er waren nogal wat vragen en opmerkingen over de gevolgen en de effecten op de maandlasten. Ik heb daar vragen en zorgen over gehoord. Laat ik die nogmaals proberen weg te nemen door een aantal dingen op een rij te zetten. Vooropgesteld: er verandert helemaal, maar dan ook helemaal niets voor studenten die nu al studeren. Laten we dat heel helder stellen, want af en toe zie ik communicatie langskomen waarin dat niet heel erg helder is. Voor studenten die nu al studeren, verandert er helemaal niets, ook niet als zij over 30 jaar nog aan het aflossen zijn. Voor die studenten verandert er helemaal niets. Er verandert ook helemaal niets voor mensen die nu al afgestudeerd zijn, maar nog aan het terugbetalen zijn. Ook voor die individuen verandert er helemaal niets.

Er gaat pas wat veranderen voor studenten die in 2020 beginnen met een opleiding in het hoger onderwijs. Voor die groep gaat er iets veranderen met deze wet. Dat heeft mogelijk gevolgen voor wat zij gaan terugbetalen. Ik zeg "mogelijk", want het heeft niet voor al die studenten gevolgen. Neem iemand met een gemiddelde schuld van €21.000 en een jaarinkomen van €40.000. In dat geval verandert er niets aan de bedragen die terugbetaald moeten worden. Bij de huidige rentemaatstaf zal het bedrag ongeveer €65 zijn en dat blijft zo. Dat is het gevolg van de heel sociale randvoorwaarden die in dat leenstelsel zitten. We kijken niet alleen naar de schuld en de rente die geldt maar zeker ook naar het inkomen. Dat beschermt oud-studenten tegen te hoge maandlasten.

Wat als een persoon geen 40.000 maar meer verdient? Volgens mij had de heer Futselaar daar een aantal vragen over. In dat geval kan het maandelijkse bedrag €12 hoger worden, dus een stijging van bijvoorbeeld €70 naar €82. Bij een kleinere schuld van bijvoorbeeld €5.000 gaat het om een verhoging van €3 per maand. Nou vond ik de heer Futselaar in zijn eerste termijn wat scherp mijn kant op over de manier waarop ik de Kamer zou hebben geïnformeerd. Laat ik de heer Futselaar even dit teruggeven. In de eerste schriftelijke ronde met de Kamer hebben een aantal leden vragen gesteld over de maandbedragen. Daar was de heer Futselaar niet bij. We hebben toen, zoals dat heel gebruikelijk is, categorieën genomen: laag, midden en hoog. Dat is helemaal niet zo ongebruikelijk. Over elk maandinkomenbedrag waarop u mij wenst te bevragen krijgt u de gegevens, maar ga nu niet doen alsof ik bewust bepaalde bedragen achter heb gehouden. Dat vind ik niet fair. Wees dan ook eerlijk en zeg dan: ik heb daar in de eerste ronde helemaal niet naar gevraagd.

De voorzitter:

De heer Futselaar staat bij de interruptiemicrofoon. De minister zou eerst een inleiding houden. Die is nu klaar?

Minister Van Engelshoven:

Voorzitter. Ik wou nog wat algemene opmerkingen maken over de toegankelijkheid en vervolgens wou ik ingaan op de verschillende vragen.

De voorzitter:

Dan geef ik de heer Futselaar het woord, want hij is een beetje boos, zie ik.

De heer Futselaar (SP):

Volgens mij is de minister gewoon aan het antwoorden. Ik heb vragen over de houdbaarheid — dat kwam even terug aan de orde — en ik werd net direct aangesproken en daar wil ik op reageren.

De **voorzitter**:

Ja hoor.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik wil eigenlijk ook nog wel reageren op de bedragen die net werden genoemd.

De **voorzitter**:

Gaat uw gang.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik begin bij het begin. Ik vond het wel interessant wat de minister zei over de houdbaarheid van de rijksfinanciën. Het wetsvoorstel stelt namelijk dat het gericht is op de houdbaarheid van het studiefinancieringsstelsel en de rijksfinanciën. In de beantwoording hier spreekt de minister eigenlijk alleen over de rijksfinanciën. Kan ik daaruit opmaken dat het argument dat het leenstelsel houdbaarder moet worden gemaakt, hiermee van de baan is?

Minister **Van Engelshoven**:

Het totaalbedrag dat we straks hebben uitstaan aan studieleningen is een relevant bedrag. De rente die wordt betaald op die studieleningen, wordt nu wat dichterbij de looptijd van de lening gebracht. Dat is eigenlijk een heel gebruikelijke systematiek. En ja, dat draagt bij aan de houdbaarheid van het leenstelsel en daarmee ook aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Die twee hangen wel met elkaar samen.

De heer **Futselaar** (SP):

Kan de minister dan iets van een indicatie geven van het probleem dat met het leenstelsel zou ontstaan, de houdbaarheidsproblematiek, als deze maatregel niet zou worden genomen?

Minister **Van Engelshoven**:

Dat kunt u keurig in het regeerakkoord zien. U ziet de bedragen die door deze maatregel in de toekomst worden gegenereerd en dat is precies het bedrag dat wordt geraamd volgens de gebruikelijke raming door het CPB van wat zo'n maatregel bijdraagt. Dat is het bedrag.

De heer **Futselaar** (SP):

Je kunt toch niet zeggen: wij constateren een houdbaarheidsprobleem, we zeggen er niet bij hoe groot het is, maar we hebben wel een oplossing en dat levert dit op? Je moet toch eerst vaststellen wat de grootte van het probleem is, voordat je zegt: dit is het bedrag waarmee we dat gaan corrigeren?

Minister **Van Engelshoven**:

Het gaat om de systematiek. Bij de vorming van het leenstelsel werd in de berekening uitgegaan van een rente van ongeveer 2,5%. We zitten nu op 0%. In doorrekening ging het om die 2,5%. Daar zitten we ook nu met de tienjaarsrente ver onder. In de logica van de houdbaarheid speelt een rol dat men 35 jaar mag doen over het terugbetalen van die leningen. Het stelsel, en daarmee de overheidsfinanciën, maak je meer solide als je die twee dichterbij elkaar brengt. Ingewikkelder dan dat is de redenering niet.

De heer **Futselaar** (SP):

Dat de redenering niet ingewikkeld is, ontken ik ook niet. De redenering is volgens mij alleen niet juist. Ik wil even terug naar de bedragen en de discussie die ik met de minister heb over de mate van de informatievoorziening. De minister zegt bijvoorbeeld terecht dat iemand die €40.000 aan inkomen en €21.000 aan schuld heeft, geen extra rente betaalt. Maar is die schuld de helft daarvan, €11.000, dan betaalt diezelfde persoon wel extra rente: een bedrag van uit mijn hoofd ongeveer €2.500. Dat is

precies het soort informatie die wij niet konden krijgen uit die eerste schriftelijke ronde. Ik vind dat die eigenlijk hoort in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel. Dat is basale informatie over de uitwerking van dit wetsvoorstel. Dan ben ik toch wel vrij boos over de mate van informatie die wij hebben gekregen.

Minister Van Engelshoven:

Als u dat graag had gezien in de memorie van toelichting, verbaast mij het des te meer dat u daar in de eerste schriftelijke vragenronde niet naar heeft gevraagd. Anderen hebben dat wel gedaan. Als u dat voor elk inkomen op €1.000 precies had willen weten, had u die informatie van mij kunnen krijgen. Het is volgens mij heel logisch. De regering dient een memorie van toelichting in om een wetsvoorstel toe te lichten. Het is niet vanzelfsprekend dat daarbij alle effecten voor alle inkomens meteen zijn doorberekend. Maar als ernaar wordt gevraagd, zijn we uiteraard bereid om dat voor elk inkomen te geven. Zo hebben we dat ook gedaan bij elke vraag die gesteld is.

De heer Futselaar (SP):

De uitleg van de minister klopt. Ik wil haar alleen meegeven wat dit voor consequenties kan hebben, want het betekent dat wij als oppositiepartijen straks bij schriftelijke overleggen zeeën en zeeën van specifieke vragen moeten gaan stellen op dit soort voorstellen omdat we willen weten wat het bij €41.000, bij €42.000 en bij €43.000 is. Kennelijk is dat de enige methode om te zorgen dat wij die informatie krijgen, omdat het kabinet kennelijk niet van zins is om informatie te geven, informatie die best belangrijk is, zonder dat er expliciet om gevraagd is.

Minister Van Engelshoven:

Nogmaals, wij hebben het voorstel gemotiveerd. D66 bijvoorbeeld heeft in de eerste schriftelijke ronde gevraagd naar de effecten. Dat hebben wij volgens een heel gebruikelijke systematiek gedaan voor lage, midden- en hoge inkomens met een lage, middelhoge en hoge schuld. U was kennelijk niet dusdanig verbaasd dat dit niet in de memorie van toelichting zat dat het u aanleiding gaf tot het stellen van vragen daarover. Ik vind het niet heel gek dat wij niet meteen zeg maar voor elk inkomen afgerond op €1.000 al die effecten melden. Dit gaf een redelijk beeld van wat het betekent. Volgens mij was dat ook voor iedereen heel inzichtelijk.

De heer Futselaar (SP):

"Een redelijk beeld" is een omschrijving van deze gegevens die ik geheel voor de rekening van de minister laat. Even voor de helderheid: ik heb in de tweede schriftelijke ronde gevraagd wat het studenten precies kost. En in de derde schriftelijke ronde heb ik wel specifieke bedragen gevraagd, alleen niet zo goed als mevrouw Westerveld, die met nog wat specifiekere bedragen kwam. Dat was kennelijk nodig, zeg ik nogmaals, om die informatie boven tafel te krijgen. Mijn oordeel over deze kwestie verandert niet.

De heer Beertema (PVV):

Wij houden allemaal van solide overheidsfinanciën. Dat is onze corebusiness, zal ik maar zeggen. Nu zijn Nederlandse studenten natuurlijk gehouden aan het terugbetalen van die leningen. Op dit moment hebben wij 122.000 studenten uit het buitenland waarvan de meesten net zo veel recht hebben op die studieleningen als Nederlandse studenten. Wat is nu de verwachting als het gaat om die tienduizenden Duitsers, Polen, Roemenen en Bulgaren die straks verhuizen en niet meer terug te vinden zijn? Hoe gaat de minister daarmee om?

Minister Van Engelshoven:

Dit was een te verwachten vraag van de heer Beertema. Laat ik beginnen met te zeggen dat ongeveer een kwart van de internationale studenten die naar Nederland komen, hier ook blijft. Dat is

buitengewoon goed voor de Nederlandse economie; zij dragen buitengewoon veel bij aan de Nederlandse economie. Maar dat terzijde.

Van de studenten uit de EER die in Nederland studeren, krijgt maar een heel klein deel ook studiefinanciering in Nederland. Die krijgen zij slechts onder voorwaarden. Zij krijgen dat als zij minimaal een aantal uren werken in Nederland en zijn toegelaten tot het hoger onderwijs of het mbo, of zo'n student moet hier langer dan vijf jaar wonen. Er zijn dus zeker restricties aan.

Wij kunnen op dit moment niet zeggen hoe het straks met terugbetalen gaat. Binnen dit stelsel met deze maatregel zijn er nog geen studenten die terugbetalen. Wij hebben ook nog maar heel kort ervaring met het sociaal leenstelsel. Maar wij gaan dit nauwgezet monitoren en als daar zorgen over ontstaan, gaan wij zeker kijken hoe wij de inbaarheid daarvan goed houden.

Het gaat hier om een heel klein deel van het aantal studenten. Dus u moet niet de suggestie wekken dat dit wetsvoorstel een gevolg is van het feit dat studenten uit Europa in Nederland studeren.

De heer **Beertema** (PVV):

Het is een beetje flauw wat de minister nu doet, met die terzijdes en zo. Wij hebben het hier al veel eerder over gehad. Wij praten hier over een wetsvoorstel dat consequenties heeft in een periode van nu tot over 35 jaar. Het is al gewisseld in de eerste termijn met de Kamer. Ik begrijp nu dat er bij de minister geen enkele zorg is over het terugbetalen. Zij bagatelliseert het; het komt allemaal wel goed. Zeg ik dat zo goed? Maar mocht het zo zijn dat dit soort problemen zich in de loop van de komende decennia wel gaan voordoen, dan zullen wij grote bedragen moeten afschrijven. Mijn vraag is hoe groot die bedragen ongeveer zijn. Is daar een schatting van te maken? Is dat al gebeurd? Het zal om veel geld gaan. Hoe worden die verliezen gecompenseerd? Worden die hier in Nederland gecompenseerd met nog eens een hoger rentepercentage bijvoorbeeld? Worden die afgewenteld op de Nederlandse bevolking? Hoe zit dat?

Minister **Van Engelshoven**:

Even nog voor de helderheid: voor het vraagstuk hoe buitenlandse studieschulden straks inbaar zijn, is er qua systematiek geen verschil tussen de situatie met dit wetsvoorstel of zonder dit wetsvoorstel. Dus ik neem aan dat u die vragen ook bij de invoering van het leenstelsel heeft gesteld, want dat was toen ook aan de orde. Het is nu te vroeg om te zeggen dat het niet inbaar is en dat wij daar dus een groot probleem hebben. Dat moeten wij nog zien. Ja, wij kijken continu met DUO naar het systeem van buitenlandse schulden. Het gaat niet alleen om niet-Nederlanders die hier studiefinanciering hebben, het gaat ook om Nederlanders die naar het buitenland verhuizen en soms moeilijk te traceren zijn, waardoor schulden moeilijk inbaar zijn. Maar wij vinden internationale mobiliteit nog altijd een goed gegeven en wij zitten er met DUO bovenop om te bekijken hoe wij ervoor kunnen zorgen dat al die schulden inbaar blijven. Het is nu nog te vroeg om te zeggen hoe groot dat probleem is.

De **voorzitter**:

Tot slot op dit punt de heer Beertema.

De heer **Beertema** (PVV):

Dat zal ongetwijfeld te vroeg om te zeggen zijn. Wat niet te vroeg is om te zeggen, is hoe de schulden die dan afgeschreven gaan worden weer verhaald gaan worden op de Nederlandse burger. Het geld moet ergens vandaan komen.

Minister **Van Engelshoven**:

Dat is dan het bedrag dat niet terugkomt. Dat is dan wat bij de overheidsfinanciën niet terugkomt.

Maar ik zeg maar even tegen de heer Beertema dat het daarbij net zo goed gaat om Nederlandse burgers die naar het buitenland verhuizen. Daarbij spelen dezelfde vraagstukken: hoe innen wij schulden van personen die niet meer in Nederland wonen? We zijn met DUO steeds aan het kijken hoe we daar goede oplossingen voor kunnen vinden.

De voorzitter:

Dan ga ik naar de heer Van der Molen.

De heer Van der Molen (CDA):

Ik zou graag even op de vragen van de heer Beertema willen aansluiten, omdat de CDA-fractie ook op dit punt — de inbaarheid van studieleningen van buitenlandse studenten — vragen heeft gesteld. Ik ben het met de minister eens: is ook oninbaar in Nederland. Dus we moeten niet doen alsof die groepen tegenover elkaar staan. Dat ben ik met de minister eens.

De voorzitter:

En de vraag?

De heer Van der Molen (CDA):

Maar toch is het zo — dat gaf u in het antwoord ook aan — dat het voor DUO makkelijker is om hier onder Nederlandse wetgeving te innen dan in het buitenland. Nu ben ik ervan op de hoogte dat Denemarken met eenzelfde soort situatie zit en eigenlijk wil bepleiten dat de regels op Europees niveau worden gelijkgetrokken, zodat dit makkelijker kan. Is de minister bereid om zich bij dat pleidooi van Denemarken te voegen en te kijken of wij dat speelveld toch gelijkjer kunnen krijgen in Europa zodat we dit geld wel een grotere kans geven om terug te komen?

Minister Van Engelshoven:

Ik ben zeker bereid om niet alleen met de Denen, maar ook met ook andere Europese collega's te bekijken hoe wij er met elkaar voor kunnen zorgen — ik denk aan de oud-studenten die van het ene naar het andere land verhuizen en misschien teruggaan naar het land waar zij vandaan komen of aan Nederlandse studenten die naar een ander Europees land verhuizen — dat iedereen zijn stelsel houdbaar kan houden en die schulden geïnd kunnen worden. Met DUO kijk ik ook naar businesscases: hoe kunnen we misschien aan de voorkant een beetje investeren om te zorgen dat die afbetaling ook op termijn goed blijft? Maar ik ben zeker bereid tot Europees overleg daarover.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

Ik ga proberen dit debat toch tot een win-win te maken. Ik zie een coalitie die zegt: het is misschien een slecht wetsvoorstel, maar we doen het toch. Het kabinet, de minister, zit er wellicht ook mee. De oppositie roept "boe!". En we gaan allemaal naar huis. Dat zou kunnen. Dat zou een voorspelbaar debat zijn. We kunnen het ook anders doen, want wij hebben een voorstel waarin we zeggen: doe dit niet. De minister heeft gelijk als zij zegt dat ons dat geld kost. Dat moeten we dus bekostigen. Ons voorstel is: laten we dat dan bekostigen via de mensen boven de balkenendennorm die van een expatregeling gebruikmaken. Dan heb je het dus echt over de hele hoge inkomens. Kunnen wij elkaar daarin vinden? Want dan kunnen we het debat zo afronden, dan kunnen we het wetsvoorstel intrekken en dan zijn we klaar.

Minister Van Engelshoven:

Volgens mij moet u niet helemaal bij mij zijn. Volgens mij is de dekking voor uw voorstel al eerder in deze Kamer in stemming geweest en afgestemd. Dus, ja, u weet wat ik ga zeggen over een amendement met een ondeugdelijke dekking. Daar kan ik nooit voor zijn.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

De studenten zijn boos, en ik denk terecht. De coalitie zit ermee in de maag. De oppositie is ook boos. Ook terecht. Dus ik doe het voorstel gewoon nog een keer, want, ja, de volhouder wint, zal een keer winnen. En misschien wel vandaag. Ik hoor hier "de aanhouder".

De **voorzitter**:

De volhouder ook.

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Ja, "volhouder" kan ook. Dus ik roep de minister en het kabinet op om daar echt naar te kijken. Want op zich, zo'n solidaire expatregeling, voor die hele hoge inkomens: die hoeven die subsidie niet meer. Dat is een prima dekking. We lossen het op, en dan gaan we vrolijk met z'n allen naar huis.

Minister **Van Engelshoven**:

Ik stel gewoon vast dat u uw collega's in de Kamer niet heeft kunnen overtuigen van die dekking. Dan kunt u wel volhouden, maar dan wint de volhouder in dit geval toch niet. Het spijt me. Mooier kan ik het voor u niet maken op dit moment.

De **voorzitter**:

Nee. Dan stel ik voor dat u uw betoog vervolgt. U was eigenlijk net begonnen, maar er zijn heel veel vragen tussendoor gesteld. Dus dat helpt straks wel.

Minister **Van Engelshoven**:

Zeker, voorzitter. Dat scheelt voor het vervolg.

Voorzitter. Er werd ook gevraagd wat dit nou doet met de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Wij schatten in dat er nauwelijks tot geen effecten zullen zijn op die toegankelijkheid. Mevrouw Westerveld had natuurlijk gelijk toen zij zei dat we nog meerdere jaren nodig hebben om uiteindelijk echt goed te kunnen kijken naar de effecten van het leenstelsel als geheel op de toegankelijkheid.

We stellen alleen wel vast, zoals ook blijkt uit de monitor, dat de instroom, na even een dip, terug is op het niveau van voor invoering van het leenstelsel. Volgens mij was het de heer Futselaar die zei dat je voor de invoering van het leenstelsel bij het mbo al een dalende trend zag in de doorstroom. Eigenlijk zijn we gewoon terug op die trend. Zeker nu kan ik mij voorstellen dat mbo'ers waarvoor het arbeidsmarktperspectief heel gunstig is, met een prima diploma aan de slag kunnen gaan. U weet ook dat ik mij buitengewoon inzet om de doorstroom van mbo naar hbo goed te faciliteren. Daarover komen we overigens nog verder te spreken in het kader van toegankelijkheid en kansengelijkheid, waarover ik de Kamer een brief heb gestuurd.

Waarom maken we die inschatting wat betreft die toegankelijkheid? Ten eerste geldt dat studenten tijdens hun studie natuurlijk nog niets hoeven terug te betalen. Dat is echt pas aan de orde als ze zijn afgestudeerd en als ze werken en een goed inkomen verdienen. Daar is het stelsel dus zeer sociaal in en op die manier houden we dat ook toegankelijk.

Overall genomen, zeg ik dat we een heel mooi en sociaal studiefinancieringsstelsel hebben. De sociale voorwaarden van het stelsel blijven onaangetast. Juist omdat het destijds zo goed geregeld is, hecht ik eraan complimenten te geven aan degenen die zich destijds hebben ingezet voor die 4% maximale terugbetalingscapaciteit. Dat zorgt er namelijk voor dat ook met de verhoging van deze rente, het nooit een te zware last wordt voor mensen die eenmaal zijn afgestudeerd.

Dan ga ik nu in op een aantal specifieke vragen die zijn gesteld. De heer Futselaar heeft gevraagd hoe we die 226 miljoen kunnen voorspellen. Dat heeft te maken met parameters die we hanteren. Die

parameters gaan inderdaad altijd gepaard met onzekerheid. Dat heet nu eenmaal ramen. Ramen gaat altijd gepaard met een zekere mate van onzekerheid, maar dit is wel gevalideerd door het Centraal Planbureau. Volgens mij is het een heel gebruikelijke systematiek bij begrotingen dat we op basis van een aantal parameters een raming maken en dat we die laten valideren door het Centraal Planbureau. Op die manier zijn we op dat bedrag gekomen.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ik ga nog even terug, want de inleiding van de minister ging wel heel erg snel.

De **voorzitter**:

Nou, dat valt wel mee. Die ging niet echt heel erg snel, hoor.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

De inleiding ging heel erg snel omdat er flink wat vragen zijn gesteld over het waarom van deze maatregel. Daarvan zei de minister weer eens, wat ook al in de memorie van toelichting staat, dat dit gebeurt om de overheidsfinanciën op orde te brengen. Wij hebben daarbij heel specifiek gevraagd waarom de minister vindt dat de overheidsfinanciën op orde moeten worden gebracht door dit geld bij de studenten weg te halen.

Minister **Van Engelshoven**:

U zegt twee dingen die niet kloppen. Het eerste: dat de overheidsfinanciën op orde moeten worden gebracht. Zo heb ik dat nooit gezegd. Ik heb alleen gezegd: de houdbaarheid kan op deze manier verbeterd worden. Dat is echt iets anders. U zegt verder dat studenten ervoor moeten betalen. Nee, studenten hoeven hier niet voor te betalen. Afgestudeerden betalen dat via een heel sociale terugbetalingsregeling, waar u zelf ook aan heeft gewerkt.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ik zal het woord "afgestudeerden" dan nu gebruiken, hoewel het natuurlijk wel de studenten zijn die als ze zijn afgestudeerd, er grote last van krijgen. Wat betreft de houdbaarheid van de overheidsfinanciën of de houdbaarheid van dit systeem, waar ook de uitspraak in de memorie van toelichting over gaat, het volgende. De minister zegt zelf ook dat het systeem in principe houdbaar is, maar dat dit een extra maatregel is om het systeem kennelijk nog houdbaarder te maken. En ik zou de minister willen vragen: waarom is deze specifieke maatregel nodig?

Minister **Van Engelshoven**:

Kijk, er is het volgende gedaan. We hebben het hier over leningen met een hele lange looptijd. Er zit ook een zekere logica in om daar de tienjaarsrente bij te hanteren. Toen GroenLinks aan tafel zat bij de doorrekening van het leenstelsel, hield u rekening met een rente van 2,5%. Ook nu, met de tienjaarsrente, zitten we daar nog ruim onder. Dus doet u nou niet opeens alsof dit een last is waarvan u zegt "die maakt het stelsel niet meer sociaal", want toen we het destijds met uw steun invoerden, hield u rekening met een hogere rente. Dus eerlijk gezegd snap ik uw bezwaren helemaal niet zo.

Waar ik ook wel een beetje moeite mee heb, is dat u alsmaar zegt: minder toegankelijk en zware lasten voor studenten. Als u nou eens ophoudt met dat soort termen, dan jagen we studenten niet onnodig schrik aan. Zij hoeven, ook met een verhoging van de rente, nooit meer dan 4% van hun toekomstige inkomen bij te dragen aan deze maatregel.

En ja, het is misschien ook nog goed voor de toekomstige begroting van Onderwijs, zodat we ook in de toekomst kunnen blijven investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ik vind dit een wat vreemde figuur, want ten eerste geloof ik niet dat ik in mijn betoog ergens studenten angst heb aangejaagd. Ten tweede vind ik het opvallend wat de minister zegt. We staan hier om dit voorstel te bespreken, namelijk de verhoging van de rentevoet. En de minister gaat het dan GroenLinks en mij verwijten dat wij toentertijd onze handtekening hebben gezet onder het leenstelsel.

Om even bij dit wetsvoorstel te blijven, het volgende. De minister gaf ook aan dat GroenLinks er in ieder geval niet voor heeft getekend om de rentevoet te verhogen. Wij hebben er ook niet voor getekend dat de voorinvesteringen niet in de kwaliteit van het onderwijs terechtkwamen. Dus ik zou de minister willen vragen: waarom worden de beloftes die gedaan zijn nu al, na een paar jaar, opengebroken? En dat gebeurt dus niet alleen doordat die instellingen niet voldoende investeren, maar ook door nu de rente te gaan verhogen.

Minister **Van Engelshoven**:

Ik zeg het nogmaals: destijds, bij de invoering van het stelsel, werd er rekening gehouden — daar waren toen alle berekeningen op gebaseerd — met een rente van 2,5%. Ook met de tienjaarsrente van nu zitten we daar nog steeds onder. Dus praat mij niet over gebroken beloften, want destijds werd rekening gehouden met een rente die hoger was dan hetgeen het kabinet nu voorstelt; daar was de doorrekening van het stelsel op gebaseerd.

Gaat u verder.

Minister **Van Engelshoven**:

Voorzitter. De heer Futselaar had ook nog wat vragen. Hoe hoog is nou precies de rentesubsidie die verleend wordt? We kunnen dat niet precies kwantificeren. Het Rijk financiert de staatsschuld namelijk integraal. We kunnen niet apart kijken welke financiering precies bij welke onderliggende componenten ligt. Dat kunnen we voor geen enkel onderdeel waar dingen worden gefinancierd.

Als ik gewoon naar wat cijfers kijk, kan ik op dit moment wel het volgende zeggen. Het Rijk betaalt in 2018 naar verwachting ongeveer 6,3 miljard aan rentelasten op de vaste schuld, die ongeveer 276 miljard bedraagt. Daarmee betaalt het een rente van ongeveer 2,3% over het geheel. Dat is dus aanzienlijk hoger dan de rente van 0% die studenten nu betalen.

En wat we zien, en dat is ook waar die term "rentesubsidie" vandaan komt, is dat studenten een zeer langlopende lening hebben met een hele lage rente, terwijl er bij zo'n langlopende lening vaak een rente hoort die wat hoger is. In die zin is er altijd sprake van een zekere rentesubsidie. Dat zal ook in de toekomst nog wel zo blijven.

De heer Futselaar vroeg ook waarom wij bij de berekening van de renteopbrengsten zijn uitgegaan van een gemiddelde studieschuld van €21.000, terwijl wij inderdaad zelf aangeven dat onder de tienjaarsrente die gemiddelde studieschuld stijgt naar €21.500. In de berekening van die renteopbrengsten hebben we dat meegenomen. Daarin is de stijging door de aanpassing van de rentemaatstaf wel meegenomen.

De heer Futselaar vroeg ook: als de tienjaarsrente bijvoorbeeld de 7% bereikt, komt dan die 4%-grens ter discussie? Nee, dat is één van de sociale terugbetaalvoorwaarden in het stelsel, en dat staat hier niet ter discussie. Laat ik daar heel helder over zijn. Mevrouw Westerveld heeft gevraagd of de 35-jaarstermijn ergens ter discussie staat. Nee, en volgens mij moeten we dat ook vooral niet doen. Er waren een paar parameters in dat stelsel heel erg bepalend. Dat is die 34%, dat is de 35 jaar die ook

maakt dat we substantieel geld kunnen investeren in de kwaliteit van het onderwijs. Dat zijn dan de opbrengsten.

De heer Futselaar maakte ook de kritische opmerking in mijn richting dat ik niet de juiste woorden zou hebben gebruikt bij de doorstroom van mbo naar hbo. Op pagina van de monitor beleidsmaatregelen staat ook dat leenaversie geen doorslaggevende reden is bij de keuze om niet te gaan studeren. Studenten laten zich meer leiden door arbeidsmarktperspectief en het advies van hun ouders. Uiteraard zullen we in de toekomst blijven monitoren welke factoren van invloed zijn. Die monitor bestaat uit ongeveer 230 pagina's aan tabellen. Als daar vragen over zijn vanuit uw Kamer, dan zullen wij die natuurlijk met alle plezier beantwoorden.

De heer **Futselaar** (SP):

De monitor zegt: je hebt een groep die sowieso doorstudeert; daar speelt leenaversie geen rol. Je hebt een groep studenten die niet gaat doorstuderen. Ook daar speelt leenaversie geen rol. Ik zou bijna zeggen: nogal wiesdes. Maar juist bij de twijfelaars speelt leenaversie wel een rol. Dat wordt gewoon beschreven op pagina 58, uit mijn hoofd, verderop staat er ook nog iets over. Het staat in die beleidsmonitor. Als de minister dan in de beantwoording van de schriftelijke vragen heel stellig zegt dat er geen verband is, dan maak ik daar wel bezwaar tegen. En dan word ik scherp.

Minister **Van Engelshoven**:

Ik heb gezegd dat het geen doorslaggevende reden is. Zo staat dat er ook. Natuurlijk, als mensen twijfelen, ga je naar het geheel kijken. Daarom vind ik ook dat we er met z'n allen goed aan doen om te blijven benadrukken dat de sociale randvoorwaarden van het leenstelsel overeind staan. Die blijven zoals ze waren en het huidige wetsvoorstel heeft geen invloed op die voorwaarden. Het wordt dus ook niet door de studenten betaald, maar pas door afgestudeerden afhankelijk van hun inkomen.

De heer **Futselaar** (SP):

Dan moet ik weer de minister corrigeren op feitelijkheden, want ik maak ook bezwaar tegen de term "afgestudeerden". Het leenstelsel geldt ook voor studenten die lenen, maar die niet afstuderen, die het einde van hun studie niet halen, die hun studie om wat voor reden dan ook moeten afbreken. Die moeten nog steeds terugbetalen. Ik vind "afgestudeerden" echt een onjuiste term. Ik maak daar net zo goed bezwaar tegen als de heer Van Meenen, die opspringt als het woord "studenten" wordt gebruikt.

Minister **Van Engelshoven**:

Maar ook voor studenten die hun studie niet hebben afgemaakt, geldt dat wat zij terugbetalen, gerelateerd is aan hun inkomen en nooit meer dan 4% is van het wettelijk minimumloon.

De heer **Futselaar** (SP):

Dat is correct. Alleen geldt het niet alleen voor afgestudeerden, en ik wil dat graag rechtgezet hebben.

Minister **Van Engelshoven**:

Voor diegenen die klaar zijn met studeren. De heer Futselaar heeft gelijk dat niemand ooit klaar is met studeren. We willen dat iedereen zich een leven lang blijft ontwikkelen.

De **voorzitter**:

Zo is het toch opgelost.

Minister **Van Engelshoven**:

Als we dan toch precies willen zijn!

De heer Futselaar had ook nog een vraag over het levenlanglerenkrediet. Dat volgt de vijfjaarsrente. Hij vroeg: blijft dat ook zo? Dat blijft zo, omdat bij het levenlanglerenkrediet de afbetalingstermijn vijftien jaar is. Daar zit ook de logica met de vijfjaarstermijn. Het hangt dus ook samen met de afbetalingstermijn daarvan.

De heer Futselaar had ook nog de vraag of wij bij het onderzoek dat wij door het RIVM laten doen naar de psychische druk op studenten ook de financiële druk meenemen. Wij nemen alle factoren mee die van invloed kunnen zijn. Dat onderzoek verwachten wij in het voorjaar, dus dan zullen wij daar zeker ook nog nader het gesprek over hebben.

Mevrouw Westerveld vroeg mij of wij een renteplafond kunnen invoeren. Tegen haar zou ik willen zeggen: dat is niet nodig, want het plafond voor mensen wordt natuurlijk individueel bepaald, eigenlijk via de 4%, en het risico van een renteplafond is nu juist dat dat er in tijden van hoge rente toe kan leiden dat maximaal lenen heel lucratief kan worden. Je zou kunnen zeggen: stel, je hebt een renteplafond van 2,5% en de werkelijke rente wordt hoger. Ja, dan wordt het buitengewoon aantrekkelijk voor studenten om, zeg maar even heel oneerbiedig, bankje te gaan spelen. Dan ga je lenen tegen 2,5% procent en zet je het ergens anders weg tegen een hoger percentage. Volgens mij is dat een effect wat we nou juist niet willen.

Ook de vraag van mevrouw Westerveld om de 35 jaar te verkorten lijkt me geen verstandige gedachte. Nogmaals, in het evenwicht dat er is, van 4% — sorry dat het sociaal blijft — 35 jaar en zorgen dat we voldoende opbrengsten hebben om te investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs, hangt dat wel met elkaar samen. Als u die termijn gaat verkorten, gaat u aan dat evenwicht tornen. Dus dat lijkt mij geen goede gedachte. Bovendien, we hebben het vandaag echt alleen over de verhoging van de rente.

Mevrouw Westerveld vroeg mij ook of ik aan kan geven of studenten baat hebben bij sneller aflossen. Natuurlijk is het altijd verstandig om snel af te lossen als je dat kunt. Maar soms, en daarom hebben we ook die 35 jaar genomen, is dat niet mogelijk, omdat dat zou leiden tot hoge maandlasten. En vaak hebben mensen, juist in het spitsuur van het leven, ook nog andere zorgen. Maar als je het individueel kunt doen, zou ik altijd zeggen: ik zou het doen.

Mevrouw Westerveld en volgens mij ook mevrouw Tielen stelden vragen over het aflossingspercentage van 86,4% dat wij op dit moment hanteren. De vraag is of wij dat opnieuw willen berekenen. Dit percentage is in 2014 berekend door het CPB voor de terugbetalingen onder het studievoorschot. De inzichten sindsdien die hebben geleid tot dit percentage zijn nog onveranderd. En er zijn ook bijna geen oud-studenten die aan het terugbetalen zijn, dus we hebben op dit moment ook nog eigenlijk niet voldoende materiaal om daar opnieuw naar te gaan kijken. Als er aanleiding is, zullen we dat natuurlijk doen. In 2020 zal er een beleidsdoorlichting op de studiefinanciering plaatsvinden en gaan we kijken of we dan ook dit percentage moeten meenemen, om eens opnieuw te kijken of dat nog allemaal klopt.

De heer Azarkan vroeg mij of ik het volgens mij laatste artikel in het wetsvoorstel nou eens in gewonemensentaal kan uitleggen. In dat artikel, waarnaar hij verwijst, wordt geregeld dat de rentemaatstaf op de lening van het levenlanglerenkrediet gebaseerd blijft op de vijfjaarsrente. Dat is eigenlijk wat er staat. Voor die lening verandert er ook niets. De rentemaatstaf van het levenlanglerenkrediet wordt net als die van de lening voor het hoger onderwijs gebaseerd op de rente die de Staat ontvangt als de Staat leent op de kapitaalmarkt. De rentemaatstaf van de lening levenlanglerenkrediet is meer specifiek gebaseerd op de rente die de Staat betaalt als de Staat een lening afsluit met een looptijd van vijf jaren. Hierbij wordt gebruikgemaakt van de gemiddelde rente

over twaalf maanden, om fluctuaties te voorkomen. Dat is wat in meer technische termen in dat artikel staat. Ik hoop dat het nu voor u te volgen is.

De heer Azarkan heeft mij ook de vraag gesteld: luistert u naar de kritiek van studentenorganisaties? Ja, dat doe ik zeker en ik neem hen ook altijd buitengewoon serieus. Ik praat met grote regelmaat met ze. We hebben ook de mooie traditie dat we af en toe met elkaar eten, en dan koken ze voor me. Maar goed naar elkaar luisteren betekent niet dat je het altijd met elkaar eens hoeft te zijn. En ja, ik heb goed naar hen geluisterd. Als wij bij dit voorstel blijven uitleggen hoe het zit, dan denk ik dat we een hoop zorgen kunnen wegnemen.

Volgens mij was het de heer Beertema die iets zei over het BKR. Volgens mij moeten we daar met zijn allen heel helder in zijn: nee, je studieschulden worden niet geregistreerd bij BKR. En ja, je maandlasten tellen mee voor je hypotheek. Dat was ook zo bij de invoering van het sociaal leenstelsel. Maar u weet ook dat de wegingsfactor voor de hypotheeklasten aanmerkelijk omlaag is gegaan in het nieuwe stelsel: van iets meer dan 7 naar iets van 4. Ik ben even de exacte getallen kwijt. Dat maakt ook dat het zelfs zo is dat het onder het sociaal leenstelsel weleens gewoon makkelijker kan zijn om die hypotheek te krijgen, in ieder geval wat betreft de maandlasten, omdat de wegingsfactor buitengewoon veel doet. Laten we op dat punt ook gewoon de goede informatie verstrekken, over de goede voorwaarden van dat stelsel, en niet af en toe de megafoon zetten op zorgen die de wereld in worden geslingerd.

Dan kom ik op de vraag van de heer Van Meenen over het hanteren van een langer gemiddelde. Als ik het goed begrepen heb, was de vraag: wat betekent het nu als je een langer gemiddelde van de rente zou nemen? Dat heeft als nadeel dat de rente minder actueel wordt. Dat kan natuurlijk in iemands voordeel werken, maar het kan zeker ook in iemands nadeel werken. Als de rente daalt bijvoorbeeld, zit je gewoon langer met een hogere rente. Bij een stijgende rente kan een langer gemiddelde leiden tot bovenmatig lenen, omdat je dan langer onder de actuele rente zit. Het kan twee kanten op nadelig uitwerken, en om die reden zijn wij daar geen voorstander van.

De heer Van Meenen vroeg ook of wij bij de financiële gevolgen van dit voorstel rekening hebben gehouden met het effect van vroeger terugbetalen. Daar is rekening mee gehouden. De berekeningen zijn gemaakt op basis van de structurele studieschuld. Bij die berekening wordt er altijd van uitgegaan dat er studenten zijn die eerder aflossen. Dat was ook bij de eerdere berekeningen zo.

Er zijn ook een aantal amendementen ingediend, waar ik meteen op wil ingaan, als u het goedvindt. De heer Futselaar heeft een amendement ingediend om voor mbo-studenten die doorstromen naar het hbo het rentepercentage op de drie- tot vijfjaarsrente te houden. Dat is natuurlijk een amendement dat heel sympathiek klinkt, maar los nog van de vraag of het uitvoeringstechnisch te doen is: het betekent dat DUO voor dezelfde persoon twee schulden naast elkaar met twee verschillende rentes in stand moet houden. Ik waarschuw ervoor: dat is uitvoeringstechnisch niet heel verstandig. Het klinkt sympathiek en het is natuurlijk altijd ook afhankelijk van individuele situaties, maar aan bijvoorbeeld die drie- tot vijfjaarsrente voor mbo-studenten zijn ook wel een aantal andere voorwaarden gekoppeld, die minder aantrekkelijk zijn dan de voorwaarden voor het hoger onderwijs. Voor de mbo-student geldt bijvoorbeeld dat hij 12% boven het minimuminkomen moet betalen. Dat gaat naar 4%. Ook de wegingsfactor bij de hypotheek is weer anders. Ik ben er niet van overtuigd dat het voor die mbo-student beter uitpakt. Bovendien is het niet alleen voor DUO, maar ook voor individuen overzichtelijker als je dat in één keer doet. Het klinkt sympathiek, maar juist omdat de randvoorwaarden in het sociaal leenstelsel zo goed geregeld zijn, is mijn inschatting dat hij weleens beter af zou kunnen zijn in het stelsel voor het hoger onderwijs.

Een amendement dat misschien nog sympathieker klinkt maar dat ik nog stilliger moet ontraden, is dat van de heer Azarkan om het rentepercentage maar helemaal op nul te zetten. Gelet op het voorliggende wetsvoorstel is dat bijna een destructief argument, zoals we dat hier volgens mij noemen. Het bewerkstelligt juist het tegenovergestelde van wat wij met dit wetsvoorstel beogen. Alleen al om die reden moet ik het ontraden. U heeft wel uw best gedaan om een heel sympathiek klinkend amendement te maken, maar volgens mij is op den duur geen student daarmee geholpen.

Over het amendement van de Partij van de Arbeid heb ik het al gehad.

Voorzitter. Volgens mij heb ik hiermee de in eerste termijn gestelde vragen en opmerkingen beantwoord.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik had nog een vraag gesteld over de korting op de ov-kaart/Beter Benutten en wat daarmee gebeurt.

Minister **Van Engelshoven**:

De opbrengsten uit Beter Benutten hebben wij nodig in 2025. Ik weet dat ik uw Kamer had gezegd dat er voor de kerst een brief zou komen. Dat ga ik niet redden. Het is buitengewoon complexe en ook juridische materie. Ik heb echt even meer tijd nodig om goed uit te zoeken: wat kan hier nou wel en wat kan hier nou niet? Die brief komt dus in het voorjaar.

De heer **Futselaar** (SP):

Dat begrijp ik, maar dit heeft natuurlijk wel met elkaar te maken. Het zijn onderdelen van dezelfde afspraak die drie jaar geleden is gemaakt. Hier verandert iets. Het zou wel extra wrang zijn — laat ik het zo zeggen — als er straks aan de andere kant ook iets verandert. Zouden wij dat niet in samenhang moeten behandelen?

Minister **Van Engelshoven**:

Nee, dat ben ik niet met u eens. Dit voorstel gaat over de middelen die geïnvesteerd kunnen worden in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Wij hebben hier ook nog tot 2025. Juist omdat ik het een belangrijk onderwerp vind, wil ik even de tijd hebben om grondig uit te zoeken wat hier wel kan en wat hier niet kan.

De heer **Futselaar** (SP):

De minister zegt dat het specifiek gaat om de besteding van die middelen. Begrijp ik het goed dat er niet gekeken zal worden naar een verslechtering van de studentenkaart of andere rechten die voortkomen uit het studentenreisproduct?

Minister **Van Engelshoven**:

Volgens mij ligt er een opdracht bij mij om te onderzoeken op welke manier er 200 miljoen uit Beter Benutten kan worden gehaald om te investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Met die opdracht ben ik aan de slag. Zo gauw ik daar meer over weet, krijgt u daarover een brief.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Ik had nog een vraag gesteld over de besteding van de middelen die vrijkomen op grond van de invoering van het leenstelsel. Ik verwees daarbij naar de situatie bij de Universiteit van Amsterdam. De bedoeling van de Kamer was juist om studenten daarover te laten meepraten, maar je zag daar dat de besteding uiteindelijk wordt bepaald door de bestuurder enerzijds en de personeelsgeleding anderzijds. Ik heb er van de minister nog geen antwoord op gehad hoe zij dat weegt.

Minister **Van Engelshoven**:

Ik heb ook het artikel in Folia gelezen over hoe het daar gegaan is. Ik maak uit dat artikel op dat de hele medezeggenschap betrokken is, maar dat uiteindelijk de stemmen van de medewerkers de doorslag hebben gegeven. Dat is een mogelijkheid die inherent is aan de medezeggenschap. Zoals u weet — dat hebben we in de kwaliteitsafspraken vastgelegd — gaat de NVAO voor mij kijken: gaat het op alle plaatsen goed met de medezeggenschap, wordt daar volgens de afgesproken wijze voldaan aan die medezeggenschap en, nog belangrijker dan dat, worden de middelen van het studievoorschot ook echt geïnvesteerd in de kwaliteit van het hoger onderwijs?

De heer **Van der Molen** (CDA):

Ik denk dat de NVAO niet precies gaat kijken of er naar iedereen geluisterd is. Want zij zal wel proberen om het wat op afstand te beoordelen. En daarmee is de positie van de student nog niet versterkt. Dus ik kan mij best voorstellen dat de minister vanaf hier niet meteen kan veranderen wat er bij de UVA heeft plaatsgevonden. Maar de minister pleitte hier nou juist voor vanwege de betrokkenheid van studenten. Dus zij kan er dan toch ten minste een opvatting over hebben hoe wenselijk het is dat uiteindelijk de wensen van studenten minder worden meegewogen dan die van de andere partijen, die ook iets over die afspraak te zeggen hebben?

Minister **Van Engelshoven**:

De heer Van der Molen heeft heel goed begrepen hoezeer ik hecht aan de medezeggenschap van studenten, maar volgens mij moeten we het belangwekkende debat daarover niet voeren aan de hand van een artikel in Folia. We hebben met elkaar afgesproken dat we gaan kijken hoe die medezeggenschap vorm krijgt. Mochten daar kritische kanttekeningen bij te plaatsen zijn, dan gaan we daarover zeker hier het debat voeren. Maar u mag van mij verwachten dat ik heel kritisch ben over de manier waarop die medezeggenschap vorm krijgt. Daar zitten nu eenmaal meerdere geleidingen in. Ik neem aan dat bijvoorbeeld het ISO mij nauw geïnformeerd zal houden over hoe tevreden men er daar over is.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Voorzitter, ik heb nog best wel wat vragen gesteld die niet beantwoord zijn, want in dat kwartier dat ik aan het praten was, heb ik meer dan drie vragen gesteld. Ik weet niet wat handig is. Moet ik ze nu allemaal weer uit mijn spreektekst vissen?

De **voorzitter**:

Leest u even voor welke vragen het waren.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Nou, ik heb aan de minister gevraagd of zij een gesprek heeft gehad met de coalitiepartners over het eventueel weer openbreken van het regeerakkoord, helemaal na de duidelijke uitspraak die het CDA-congres heeft gedaan. Ik heb de minister gevraagd of ze kan garanderen dat het vrijgekomen geld, ook van het leenstelsel, naar de onderwijskwaliteit is gegaan. Ik heb haar ook een aantal vragen gesteld over de voorinvesteringen. Ik heb inderdaad gevraagd hoe het nou zit met die rentes. Gaan we wel uit van reële berekeningen, omdat we ook vanuit de jaren negentig weten dat de rentes toen veel hoger lagen? Ik blader wat in mijn spreektekst, voorzitter. Het is een beetje onhandig om nou zelf in je spreektekst te moeten nagaan welke vragen je hebt gesteld, terwijl ik volgens mij die vragen best duidelijk heb gesteld. Ik heb ook gevraagd of de minister het CPB kan vragen om opnieuw naar de plannen te kijken. En ik heb ook nog gevraagd of de minister bereid is om af te spreken dat hogere opbrengsten uit de renteverhoging dan momenteel geraamd zijn, terug kunnen vloeien naar studenten.

Minister **Van Engelshoven**:

Misschien heb ik de antwoorden niet zo toegeschreven aan mevrouw Westerveld, maar volgens mij ben ik op de meeste punten wel ingegaan. Ik heb aan het begin ook gezegd: dit is een debat over een wetsvoorstel over verhoging van de rentemaatstaf. U gaat mij hier nu vragen stellen over de voorinvesteringen. Ik heb aan het begin van dit debat al gezegd: het lijkt mij niet goed om het debat daarover, dat wij hier uitvoerig hebben gevoerd, nu hier opnieuw te gaan voeren. Hetzelfde geldt voor heel algemene vragen over dat leenstelsel. Volgens mij moeten we het hier echt houden bij het debat over de verhoging van die rentemaatstaf.

Heb ik overleg gehad? Ik neem aan dat u bedoelt of ik overleg heb gevoerd met de coalitie naar aanleiding van het CDA-congres. Nee, dat is niet het geval. Niemand heeft zich bij mij gemeld met de vraag om daar het debat over te voeren. Er staat een afspraak in het regeerakkoord waar dit wetsvoorstel het gevolg van is. Dat heb ik bij uw Kamer ingediend en daar voeren wij hier het debat over.

Wil ik het CPB opnieuw laten kijken naar het effect van die terugbetaling en die 89,4%, of iets in die orde van grootte? Ik heb gezegd dat wij dat zullen doen bij de beleidsdoorlichting in 2020. Er is op dit moment namelijk geen aanleiding om opnieuw naar die parameters te kijken.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Het lijkt mij hier juist wél de plek om het te hebben over bijvoorbeeld die voorinvesteringen. Ik heb het debat daarover gevolgd. Na dat debat heeft de Algemene Rekenkamer nog geconstateerd dat ook de verantwoording voor 2018 niet op orde lijkt te zijn. Dan lijkt mij dit debat best wel een logische plek om weer te vragen hoe het nou zit met die voorinvesteringen. Hebben studenten profijt van de belofte die is gedaan dat er meer geld geïnvesteerd zou worden om ook de kwaliteit van het onderwijs toegankelijk te houden?

Minister **Van Engelshoven**:

Wij hebben hier uitvoerig debatten gehad over die voorinvesteringen en ik heb u ook uitvoerig gemeld hoe wij omgaan met het debat daarover dat op universiteiten plaatsvindt en wat ik ga doen op het moment dat universiteitsbesturen en de medezeggenschappen het niet eens zijn over de vraag of er, ja dan nee, sprake is geweest van voldoende voorinvesteringen. Dat debat hebben we gevoerd. Daar heb ik een heldere lijn over neergelegd en bij de rapportage daarover komen we daar hier op terug. Maar ik begrijp niet waarom we dat debat hier opnieuw zouden voeren — het was een helder debat — bij de verhoging van de rentemaatstaf, want dat zijn wel twee hele verschillende dingen.

De heer **Beertema** (PVV):

Maar het gaat toch niet alleen maar om het debat over die voorinvesteringen toen? Het gaat juist om de uitkomsten van dat debat en de uitkomsten van de Rekenkamer. Die waren vernietigend: die voorinvesteringen waren niet gebeurd. We hebben het hier over geloofwaardigheid van deze regering, over die psychologie van de student. Ik word er ontzettend kwaad over dat u ons verwijt dat wij niet al te kritisch moeten zijn over uw plannen omdat wij met die kritiek de studenten zover zouden krijgen dat ze maar niet gaan studeren, alsof wij ze die angst aanjagen. Maar het is precies andersom, wil ik de minister meegeven. De minister heeft beloofd dat die voorinvesteringen zouden komen. Dat was het doekje voor het bloeden voor de studenten die die studieleningen moesten aangaan. Daar is niets van terechtgekomen. U bent voor die studenten totaal ongeloofwaardig. Dat moet u ons niet gaan kwalijk nemen. U moet in de spiegel kijken, naar uzelf kijken en ook zeggen dat deze verhoging van de rentemaatstaf bij de studenten precies zo aankomt. U bent de onbetrouwbare overheid voor al die studenten.

Minister Van Engelshoven:

Misschien even voor de goede orde: er zijn in de vorige periode, ruim voor mijn aantreden, afspraken gemaakt over de voorinvesteringen. Daar heeft de Rekenkamer inderdaad een kritisch rapport over geschreven. Daar hebben we hier een debat over gevoerd en ik heb aangegeven hoe we daarmee omgaan om ervoor te zorgen dat alsnog per universiteit gekeken wordt wat daar is geïnvesteerd en wat niet. Zelf heb ik als minister buitengewoon heldere afspraken gemaakt over de manier waarop wij omgaan met de studievoorschotmiddelen en de wijze waarop die geïnvesteerd moeten worden in de kwaliteit van het onderwijs. Daar hebben we mooie afspraken over gemaakt en daar houd ik me heel nauwgezet aan.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

Ja, want dat moet gewoon volledig terugkeren voor de kwaliteit van het onderwijs; dat was de bottomline. Ik heb een andere vraag. We hebben net even het debat met de minister gehad over wat het opbrengt om die leningen minder aantrekkelijk te maken, die 226 miljoen. Is de minister wel bereid om die te laten terugkeren in het onderwijs? Want nu gaat het terug naar de staatskas, is het weg. Kunnen we niet een tussenweg verzinnen? We worden het waarschijnlijk niet eens over deze wet — het is een slechte wet — maar kunnen we niet zeggen dat de uitkomst is dat de besparing terugkomt in het onderwijs? Misschien zou dat de handreiking zijn waar we elkaar wel kunnen vinden.

Minister Van Engelshoven:

De systematiek zit zo in elkaar dat wat wordt terugverdiend op die leningen binnenkomt bij het ministerie van Financiën. Dat draagt bij aan gezonde overheidsfinanciën, wat ook goed is voor de begroting van OCW. Ik hoef u niet te vertellen dat deze coalitie nog een gat van 440 miljoen aantrof op de begroting van OCW. Dat had te maken met de totale overheidsfinanciën die niet op orde waren, waarvan een groot deel dan neerslaat bij OCW. Dus ook langs de route van Financiën is het buitengewoon goed voor het ministerie van OCW om te zorgen dat het geheel op orde is, omdat wij zo'n groot aandeel hebben in die overheidsfinanciën. Dat is de afspraak zoals we die in het regeerakkoord hebben gemaakt en daar wilde ik me aan houden. Dat is ook goed voor het onderwijs.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

En niet goed voor de studenten.

Minister Van Engelshoven:

Je kunt daarover twisten, maar ik had dat gat van 440 miljoen liever niet aangetroffen. Dan hadden we al dat geld kunnen investeren in de kwaliteit van het onderwijs.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

Ik wijs de minister er even op dat het vorige kabinet miljarden heeft moeten bezuinigen om de uitgangspositie te creëren waar deze minister nu in zit, waarin ze kan gaan investeren. Ze kiest ervoor om te bezuinigen op studenten en het kabinet kiest ervoor om het vooral weg te stoppen bij grote bedrijven. Ik wil graag de discussie aangaan over het vorige en het huidige kabinet, maar ik wijs erop dat deze maatregel slecht is voor studenten en dat je ten minste de besparing terug zou kunnen laten keren bij het ministerie van Onderwijs, bij het onderwijs zelf. Want dit is echt de minister van Financiën die spreekt en niet de minister van Onderwijs.

Minister Van Engelshoven:

Hier spreekt het kabinet. Dat spreekt altijd met één mond. Het is volgens mij alleen maar een compliment aan het kabinet dat dat ons zo goed lukt dat u mij aanziet voor de minister van Financiën. Nogmaals, zegt u nou niet weer dat er wordt bezuinigd op studenten. Nee, de rentemaatstaf wordt veranderd, wat straks wordt betaald door die mensen die niet meer studeren

— ik zie de heer Futselaar al kijken — op het moment dat zij voldoende inkomen hebben om dat te betalen.

De voorzitter:

Meneer Futselaar, ik zie dat u een beetje moeite hebt om dit debat af te ronden.

De heer Futselaar (SP):

Nou, we kunnen hiermee nog dagen doorgaan. Maar ik wil graag een klein punt van orde maken. Want de minister zei terecht aan het begin van haar beantwoording dat ze het hier niet steeds wil hebben over het leenstelsel, maar over het wetsvoorstel dat hier voorligt. Maar in haar verdediging zegt ze steeds "dan had u het leenstelsel maar niet moeten goedkeuren", of "dan had u maar niet zo'n gat achter moeten laten voor mij". Ik vind dat niet chique en ik wil dat hier gezegd hebben.

De voorzitter:

U heeft uw punt gemaakt.

Dan gaan we nu naar de tweede termijn van de kant van de Kamer. Ik begin bij u, meneer Futselaar. Ik denk dat het goed is dat u gewoon de tijd neemt die u nodig heeft. Want als ik voor alle sprekers een derde van de spreektijden in ga vullen, gaan jullie die tijd toch volpraten. Ik ken jullie. Dus ... De heer Futselaar.

De heer Futselaar (SP):

Voorzitter. Een korte motie, een vraag en dan een afrondend statement.

De motie betreft dat wat er net is gewisseld over de bezuinigingen die boven Beter Benutten hangen.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er nog een bezuiniging moet worden uitgewerkt van 200 miljoen op ov-studentenkaart/Beter Benutten;

spreekt uit dat de uitwerking niet mag leiden tot verslechtering van de voorwaarden van de ov-studentenkaart,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Futselaar. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 13 (35007).

De heer Futselaar (SP):

Voorzitter. Er staat nog een vraag van mij open aan de minister. We hebben veel gewisseld en ik heb veel gesproken over rentesubsidie. Toen de minister daarover sprak, waren mijn interrupties op. Wat nog steeds de gang van zaken op dit moment is — graag daarop een bevestiging — is dat de leningen die de overheid op dit moment op de kapitaalmarkt sluit via staatsobligaties, dit jaar, vorig jaar en volgend jaar werden, worden en zullen worden gesloten tegen een rente die lager is dan de tienjaarsrente die wij nu dreigen te gaan vragen van studenten. Gezien de opmerking van mevrouw Tielen van de VVD, die ook vindt dat het niet acceptabel is als we winst zouden maken op het stelsel, wil ik weten wat de minister gaat doen als dat het geval blijkt te zijn, dus als de overheid zelf geld

leent voor een lagere rente dan zij doorleent aan studenten. Kunnen we daarover op zijn minst een brief ontvangen?

Concluderend: er is heel veel reden om de gevolgen van dit voorstel slecht te vinden. Daarover kunnen we discussiëren. Maar ik vind eerlijk gezegd het gebrek aan aanleiding voor dit voorstel veel ernstiger. Ook als ik heb geluisterd naar de minister: ik vind haar verhaal een beetje ontluisterend. Ze zegt: dit is goed voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in het algemeen. Want ja, die staat wel eens onder druk en dan is het toch mooi meegenomen om 226 miljoen in 2060 extra te hebben. Ik vind dat wel een heel erg beperkte onderbouwing voor een toch vrij verstrekkend voorstel.

Ik zou de coalitiepartijen het volgende willen voorleggen. Als u vanwege uw regeerakkoord en afspraken vastzit aan het voorstel, vraag de minister dan ten minste om het voorstel terug te nemen en goed en grondig onderbouwd opnieuw naar de Kamer te sturen, zodat we het serieus kunnen behandelen. Zo niet, dan zal ik waarschijnlijk gedwongen worden om bij de Eerste Kamer te gaan leuren met mijn bezwaren, waar ze misschien af en toe wat kritischer kijken naar zaken als aanleidingen en onderbouwing.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Futselaar. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Westerveld namens GroenLinks.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Dank u wel, voorzitter. Ik kan volmondig aansluiten bij de laatste woorden van de heer Futselaar, want na dit debat is de verwarring bij onze fractie alleen maar groter geworden, nadat we toch al verschillende keren via schriftelijke vragenrondes en op allerlei andere manieren hebben geprobeerd om duidelijk te krijgen wat nu de aanleiding is voor dit voorstel, wat het oplost en ook wat nu de gevolgen zijn voor oud-studenten.

Ook de redeneringen van de coalitiepartijen worden er niet veel duidelijker op. Coalitiepartij ChristenUnie is er niet. Daar is natuurlijk alle begrip voor als je een kleine fractie bent, maar minder begrip is er voor het feit dat fractievoorzitter Segers anderhalve week geleden in een groot interview afgeeft op de studielast van studenten, van jonge mensen, die als een molensteen om hun nek hangt, terwijl het nota bene in het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie staat.

Dan was er ook verwarring over de VVD, die het voorstel motiveert door te stellen dat er anders een toekomstig gat is. Mevrouw Tielen hoorden we letterlijk zeggen: stel dat de rente niet wordt aangepast, dan leidt dit tot een groot tekort op de begroting van OCW. Maar de VVD kan niet uitleggen hoe groot dat gat is en hoe ze daarbij komt. We hebben het in de pauze nog even teruggezocht, maar ook de minister spreekt niet over een gat als de huidige rente wordt doorgezet. Sterker nog, de minister schrijft dat ze het onmogelijk acht om te vertellen hoeveel rente de overheid betaalt op studieleningen.

Van D66 hoorden we dat het niet hun favoriete maatregel is.

Het CDA denkt dat hoge rentes de huidige studenten beschermen. Dat vond ik ook een mooie. Eerst negeert het CDA een resolutie van de eigen jongeren en vervolgens zegt de heer Van der Molen wel tegen de jongeren van het CDA dat ze toch echt niet moeten lenen voor leuke dingen maar alleen voor de meest noodzakelijk dingen, en dat het daarom nodig is om de rente te verhogen.

Voorzitter. Ik heb een aantal moties.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de rente op de staatsobligaties van invloed is op de rente op de studieschuld;

constaterende dat de afgelopen tien jaar rentes op staatsobligaties historisch laag waren, wetende 1,78% voor de vijfjaarsrente en 2,56% voor de tienjaarsrente;

constaterende dat de afgelopen decennia de tienjaarsrente enorm fluctueerde tot gemiddeld 6,90% in de jaren negentig;

constaterende dat de voorgestelde renteverhoging tot ten minste het jaar 2060 invloed heeft op de schuldenlast van oud-studenten;

overwegende dat het aannemelijk is dat de komende 35 jaar de rentes op staatsobligaties zullen stijgen;

overwegende dat een forse stijging voor veel problemen kan zorgen bij oud- studenten en nu al zorgt voor onzekerheid onder huidige studenten;

verzoekt de regering een maximumrenteplafond in te stellen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Westerveld, Futselaar, Gijs van Dijk, Beertema en Azarkan.

Zij krijgt nr. 14 (35007).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat dit kabinet de rente op studieleningen wijzigt naar de tienjaarsrente op staatsobligaties;

constaterende dat volgens ramingen een gemiddelde studielening door deze wijziging netto €5.000 hoger wordt bij de volledige aflostermijn van 35 jaar;

constaterende dat oud-studenten bij een langere looptijd meer geld kwijt zijn aan een hogere rentelast;

verzoekt de regering te onderzoeken wat de inkomenseffecten zijn voor oud-studenten als de aflostermijn wordt ingekort naar bijvoorbeeld 25 jaar onder gelijke voorwaarden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Westerveld, Gijs van Dijk, Azarkan en Beertema. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 15 (35007).

Voordat u verdergaat is er een korte vraag van de heer Van Meenen.

De heer **Van Meenen** (D66):

Ik kon het zo snel niet volgen wat nu de essentie van deze motie is. Wat stelt GroenLinks voor?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Wij stellen voor dat wordt onderzocht wat de effecten zijn op het moment dat we de aflostermijn van 35 jaar inkorten naar 25 jaar. Wat betekent dat voor het aflossen door oud-studenten?

De heer **Van Meenen** (D66):

Mag ik vragen waarom GroenLinks dat voorstelt? Is dat een wens, zodat de maandlasten omhooggaan? Want dat kunnen we natuurlijk voorspellen. Wat is de gedachte hierachter?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Dat is een logische vraag van de heer Van Meenen. Nu merken we dat juist de mensen die meer moeite moeten doen om het af te lossen, 35 jaar tegen een studieschuld aanlopen. Ik zou me kunnen voorstellen dat je die termijn inkort naar 25 jaar. Dan hebben juist degenen die moeite hebben met aflossen tien jaar minder last van een hoge studierente. Dat is het idee erachter. Wij vragen in de motie om dit idee eens goed te onderzoeken.

De **voorzitter**:

De heer Van der Molen heeft ook een vraag over de vorige motie.

De heer **Van der Molen** (CDA):

In het debat dat we nu voeren, zegt u: door die renteverhoging neemt het maandbedrag waarmee je terug moet betalen met een aantal euro toe. Dat vindt u niet goed. Vervolgens dient u een motie in waarin u zegt: dan gaan we ervoor zorgen dat dat totale schuldbedrag terugbetaald moet worden in een kortere termijn. Nou, drie keer raden wat dat met dat maandbedrag doet. Kunt u mij dat nou eens uitleggen? Dat bedrag gaat namelijk behoorlijk omhoog als je die termijn met tien jaar verkort. Zelfs een tegenstander van het leenstelsel kan daar de logica van inzien.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

We hebben natuurlijk een maximumpercentage afgesproken dat mensen afbetalen. Deze motie tornt daar niet aan, maar vraagt alleen om te onderzoeken wat het betekent als je mensen niet 35 jaar een studieschuld laat afbetalen, maar die termijn verkort naar 25 jaar. Ik zou mij dus heel goed kunnen voorstellen — daar vraagt deze motie om — dat inderdaad het aantal studenten vermindert dat niet na 25 jaar terugbetaalt. Juist de mensen die lagere inkomens hebben, lopen er tien jaar minder tegen aan dat ze een hoge studieschuld hebben. Het idee is om dat eens goed te onderzoeken. Dat staat in deze motie.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Van der Molen** (CDA):

Nogmaals, die lagere inkomens — ja, nu moet ik ineens verdediger van het leenstelsel zijn — worden in al die constructies ontzien! Die gaat u dus helemaal niet helpen. Het enige wat u doet, is proberen terug te schroeven wat u ooit als voorstander van het leenstelsel als verworvenheid van GroenLinks naar voren bracht, want met die 35 jaar was iedereen geholpen. Ik begrijp het echt aan het eind de dag totaal niet meer.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Nog een keer: wij vragen om dit dus te onderzoeken.

De **voorzitter**:

Dank u wel. U had nog een motie. Nee, ik kijk niet naar meneer Van Meenen, die bij de interruptiemicrofoon staat.

(Hilariteit)

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):
Oké!

Voorzitter. Mijn volgende motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de minister verwacht dat de wijziging van de rentemaatstaf in de toekomst structureel 226 miljoen euro oplevert;

constaterende dat dit rendement is gebaseerd op het rentevershil van de afgelopen tien jaar en daardoor slechts een voorspelling betreft voor de daadwerkelijke rendementen in de toekomst;

verzoekt de regering hogere inkomsten dan geraamd, voortkomend uit deze wetswijziging, terug te laten vloeien naar studenten en het onderwijs,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Westerveld, Futselaar, Gijs van Dijk, Beertema en Azarkan.

Zij krijgt nr. 16 (35007).

Mevrouw Tielen, heeft u een vraag over de vorige motie of over deze motie?

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Eigenlijk over de hele inbreng van mevrouw Westerveld in de tweede termijn.

De **voorzitter**:

Zij is nog niet klaar.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

O, zij heeft nog een motie. Dan wacht ik nog even.

De **voorzitter**:

Het lijkt mij goed om dat te doen.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Dan lees ik mijn laatste motie voor, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat dit kabinet de rente op studieleningen verhoogt;

overwegende dat oud-studenten gebruik kunnen maken van vijf jokerjaren wanneer zij bijvoorbeeld niet in staat blijken de studieschuld af te betalen;

overwegende dat de rente ook doorloopt tijdens de zogenoemde jokerjaren;

verzoekt de regering af te zien van het doorberekenen van de rente tijdens deze jokerjaren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Westerveld, Futselaar, Gijs van Dijk, Azarkan en Beertema.

Zij krijgt nr. 17 (35007).

U was klaar, hè?

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ja, ik ben klaar.

De **voorzitter**:

Dan mevrouw Tielen.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Als ik de vier moties en de constatering rondom het debat hoor van mevrouw Westerveld, moet ik toch constateren dat het voor GroenLinks eigenlijk niet zo veel uitmaakt hoe de financiën zich over de komende tijd ontwikkelen, oftewel dat het helemaal niet erg is dat de overheid nu al fors toelegt op de studieleningen, maar dat ook nog zal blijven doen of dat zelfs nog veel meer zal blijven doen. Hoe kan mevrouw Westerveld nou garanderen dat ook de studenten van de toekomst gewoon nog fatsoenlijk goed onderwijs kunnen krijgen?

De **voorzitter**:

Een korte reactie, mevrouw Westerveld.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Dat is een hele mooie vraag, want mevrouw Tielen draait het om. Zij gaf aan dat we in de toekomst een probleem krijgen. Vervolgens vragen andere collega's en ik om eens uit te leggen wat dat probleem is. Mevrouw Tielen van de VVD kan dat niet uitleggen. Maar nu moet ik het wel gaan uitleggen? Dat lijkt mij juist een omdraaiing. Dat lijkt mij hier niet de bedoeling. Of in ieder geval ga ik dat hier niet doen.

De **voorzitter**:

Tot slot. Het hoeft niet.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Dan constateer ik gewoon dat GroenLinks het niet uitmaakt wat over tien, vijftien, twintig jaar de overheidsfinanciën zijn.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Dat is toch heel raar? We praten hier over een wijziging waarvan het kabinet niet kan uitleggen waarom studenten meer rente moeten betalen. Daar vragen wij naar. Daar vragen wij om in schriftelijke rondes en in dit debat. Ik hoor mevrouw Tielen hier zeggen dat we dit wel móéten doen omdat we anders over een aantal jaren problemen krijgen. Dan vragen we daar uitleg over, maar krijgen we die niet. En vervolgens mag ik het omgekeerde gaan uitleggen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. De heer Azarkan namens DENK.

De heer **Azarkan** (DENK):

Voorzitter. Ik dank de minister voor de beantwoording. Het is me na dit debat nog steeds niet duidelijk wat nu de directe aanleiding is om dit te doen. Waarom verhogen wij de rente? Ik vind het ook onbetrouwbaar, omdat het stelsel een aantal jaren geleden, eigenlijk niet zo heel lang geleden, op de schop werd genomen. Er werd een nieuw stelsel geïntroduceerd, maar dat gaan wij al binnen

een paar jaar wijzigen. Ik vind dat gewoon niet betrouwbaar. Mijn partij is niet overtuigd. Wij zullen dus ook tegen deze wet stemmen.

Het blijft voor mij dan ook een keuze. Als je ervoor kiest om jaarlijks 1,5 miljard in verlaging van de vennootschapsbelasting voor bedrijven te stoppen terwijl dat eigenlijk op dit moment helemaal niet nodig is, want het jaagt de economie niet aan, maar we doen het toch, dan is dat gewoon een keuze. De onderbouwing van de dingen die wij doen, is er in dit debat aantoonbaar niet goed uitgekomen. Nogmaals, om die reden zullen wij dit niet steunen.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan geef ik het woord aan de heer Beertema namens de PVV.

De heer Beertema (PVV):

Voorzitter, dank u wel. Ik dank de minister voor haar beantwoording, al vond ik die buitengewoon karig. Wij hebben zelden een debat over een groot onderwerp gehad dat geestdodender was dan dit debat. Gisteravond ging het over Marrakesh, een thema dat enorme gevolgen heeft voor het voortbestaan van het Nederland zoals wij dat nu kennen. Zelfs toen toonde de coalitie nauwelijks interesse voor de enorme zorgen die leven bij al die burgers met gezond verstand. Het was een kristalhelder toonbeeld van de elite van VVD, CDA en vooral D66, die met de rug naar de eigen bevolking staat.

Vandaag gaat het over iets veel minder ingrijpends, maar het is wel iets wat heel belangrijk is, namelijk de eerste generatie studenten die een afkeer hebben van schulden en daarom afzien van een studie in het hoger onderwijs. Ook hier gaat het om mensen uit die lagere middenklasse die het meest het slachtoffer zijn van de globaliserende economie die hier is uitgerold door VVD, CDA en weer vooral D66. Het is een beeld van de elite tegen het volk, ook vandaag. De coalitiepartners klampen zich aan elkaar vast. Zij laten geen kiertje licht voor bijstelling of aanpassing toe. Dat is dodelijk voor het debat en pijnlijk te zien voor de kijker die aan de andere kant van de welvaartsgrens zit dan de gemiddelde kosmopolitische D66'er.

De SP heeft het zeer inhoudelijk geprobeerd, GroenLinks ook en ik heb geprobeerd de grote lijn te schetsen, maar dat veroorzaakt allemaal geen rimpel in de vijver. Sterker nog, als wij als oppositie de zorgen van onze kiezers verwoorden, probeert de minister ons nota bene tot de orde te roepen omdat wij degenen zijn die zouden bijdragen aan het feit dat jongeren niet meer zouden gaan studeren. Dat vind ik een parlementaire gotspe en dat is buitengewoon deprimerend. Dat wil ik gezegd hebben.

Ten slotte, voorzitter, een laatste oproep aan de studenten: stem nou toch eens niet meer op welke partij in de coalitie dan ook. Dat zijn juist de partijen die hoger onderwijs minder toegankelijk maken en het vooral duurder maken. Stem op de partijen die nu in de oppositie zitten, bij voorkeur uiteraard op de Partij voor de Vrijheid.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Beertema. Dat was gratis tijd voor politieke partijen.

De heer Gijs van Dijk namens de PvdA.

De heer Gijs van Dijk (PvdA):

Voorzitter. Slecht wetsvoorstel, slecht plan, slecht voor studenten, slecht voor het onderwijs. Doe het

niet! Zo simpel, want zo simpel is ook de onderbouwing van het kabinet. Die stelt namelijk niets voor en is veel te karig. Doe het niet!

Mocht het kabinet alsnog met de coalitie besluiten om het wel te doen, wat ik zeer ontraad, dan toch de volgende motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat studenten met hogere rentekosten op de studielening te maken krijgen;

overwegende dat dit een onwenselijke en onredelijke maatregel is die de lasten bij studenten neerlegt;

overwegende dat deze maatregel een geschatte structurele opbrengst kent van 226 miljoen euro voor de algemene middelen;

verzoekt de regering deze middelen beschikbaar te stellen voor studenten en de kwaliteit van het hoger onderwijs,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Gijs van Dijk, Van den Hul, Westerveld, Azarkan en Beertema.

Zij krijgt nr. 18 (35007).

De heer **Gijs van Dijk** (PvdA):

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Mevrouw Tielen namens de VVD.

Mevrouw **Tielen** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Van sciencefiction naar whodunit en waarschijnlijk geen happy end, als ik zo de eerste sprekers hoor. Een samenvatting van de afgelopen uren gaat eigenlijk over de vraag: is dit nou sociaal, is het nou eerlijk zoals we het hebben ingericht? En wat mij betreft hebben we dat heel erg. De eerlijkheid van het studievoorschotstelsel blijft zoals die is; het stelsel kent gunstige leenvoorwaarden, een ruime aflossingstermijn en een aflossing die afhankelijk is van je draagkracht. Studenten van nu investeren in hun toekomst. Studenten van straks moeten dat ook kunnen blijven doen. En wat mij betreft gaat er heel veel extra geld naar dat onderwijs en de kwaliteit van het onderwijs. Daar hebben we het ook apart over gehad en daar zullen we het wat mij betreft nog vaak over hebben, zodat iedere jongere die dat kan en wil, kan studeren met het oog op zijn eigen toekomstperspectief. Wat ons betreft steun voor het voorstel.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Tielen. Dan ga ik naar de heer Van Meenen. Hij kijkt mij aan, maar hij is echt aan de beurt.

De heer **Van Meenen** (D66):

Voorzitter. Dank aan de collega's voor het mooie debat en aan de minister voor de feitelijke antwoorden. In dit verband zijn feiten erg belangrijk. Blijft staan dat dit niet het favoriete voorstel is van D66. Ik constateer verder dat zo'n argument als de "houdbaarheid van overheidsfinanciën"

natuurlijk een supersaai argument is. Dat begrijp ik ook. Ik zie meneer Futselaar al knikken. Zo'n partij als de zijne en bijvoorbeeld GroenLinks hebben ook niets met de houdbaarheid van overheidsfinanciën. Dus dat verbaast me ook niet zo. Maar goed. Die is toch belangrijk.

De voorzitter:

Dit is uitlokking.

De heer Van Meenen (D66):

Uitlokking?

De voorzitter:

Ja. De heer Futselaar.

De heer Futselaar (SP):

Noch ik noch andere partijen hebben beargumenteerd dat dit een saai argument is. Het is gewoon een heel erg slecht argument. En dat weet de heer Van Meenen volgens mij ook wel. Het slaat nergens op om zo'n vergaande ingreep te doen met een heel algemeen "ja, dat is wel goed voor de financiën, vanaf 2025". Dat is geen fatsoenlijke onderbouwing van een wetsvoorstel. Vindt meneer Van Meenen dat niet ook?

De voorzitter:

Dit is een tweede termijn, dus ik zou zeggen: probeer de discussie ...

De heer Van Meenen (D66):

Ik vind dat niet. Ik vind de houdbaarheid van overheidsfinanciën altijd een goed argument. In dit verband is het niet het sterkste argument; laat ik het zo zeggen.

Voorzitter. Alles verbleekt bij het voorstel dat GroenLinks hier doet. Want dat is toch eigenlijk wel de verrassing van de dag: de motie waarin wordt gevraagd om eens te gaan onderzoeken of we de afbetalingstermijn van het leenstelsel niet eens even fors kunnen gaan inkorten. Als je als fractie bezwaar hebt tegen de verhoogde maandlasten — dat tientje per maand dat het gevolg is van dit stelsel, die €12, voor werkenden met een inkomen boven modaal — dan is het toch wel heel verbazend dat je komt met het voorstel om de maandlasten echt te laten exploderen door de afbetalingstermijn eens eventjes met tien of meer jaar te gaan bekorten. Ik vind dat werkelijk onbegrijpelijk. Maar goed. We zullen het wel zien. Laat ik het zo zeggen: ik zie erg uit naar de berekeningen die het gevolg zijn van die motie. Het zou bijna betekenen dat ik ervoor zou willen stemmen om te weten te komen hoe die uitpakken. Ik zou de minister eigenlijk willen vragen om die berekening hoe dan ook maar te maken, ook als de motie het niet haalt.

Voorzitter. Ten slotte zeg ik tegen iedereen die studeert "veel succes met de studie" en tegen iedereen die gaat studeren "ga studeren, het kan, het is mooi, het is fijn, blijf het vooral doen en laat je door niemand gek maken dat het niet zou kunnen".

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van Meenen. Tot slot, de heer Van der Molen namens het CDA.

De heer Van der Molen (CDA):

Voorzitter, dank. Ik moet nog even iets rechtzetten; ik ben vergeten om het in eerste termijn te noemen. Collega Bruins had mij namelijk gevraagd om bij de eerste termijn aan te geven dat ik ook namens hem zou spreken. Dus hij sprak mij bij de stemmingen aan: op Twitter was er al een soort hashtag, zo van "waar is Eppo?". Nou, Eppo zit in een debat over vliegveld Lelystad. Dat is ook een

actueel debat, omdat de Europese Commissie net een aantal besluiten heeft genomen waardoor dat plan op nogal wat discussie kan rekenen. Dat is of was hij aan het doen.

Dat is de reden waarom hij hier niet kon zijn, maar dat geeft mij nu wel de gelegenheid om de minister te bedanken voor de beantwoording en om toch nog met een motie aan te sluiten op een aantal punten die we hebben genoemd over de ontwikkeling van de studieschuld in de toekomst en de zorgen die verschillende partijen hebben over de ontwikkeling van dat bedrag. Er werd gezegd dat er rekening wordt gehouden met een eindbedrag van 33,5 miljard euro. Maar is dat nog houdbaar als je nu ziet dat de teller op 21 miljard staat, maar ook als je kijkt naar de oninbaarheid? Als we in 2020 dan toch gaan kijken hoe deze wet gefunctioneerd heeft, behoeft dat ook aandacht wat het CDA en de ChristenUnie betreft. Daarom de volgende motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het totaalbedrag aan uitstaande leningen nu 21 miljard euro bedraagt en dit bedrag de komende jaren in rap tempo verder toeneemt;

constaterende dat alle niet-inbare studieschulden afgeboekt zullen moeten worden;

verzoekt de regering om in de beleidsdoorlichting 2020 in kaart te brengen wat het totaalbedrag aan studieschuld is, het niet-inbare gedeelte daarvan en de prognoses voor de komende jaren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Molen en Bruins. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 19 (35007).

Dank u wel. Dit was de tweede termijn van de kant van de Kamer. Ik begrijp dat de minister direct kan reageren. De laatste motie wordt gekopieerd en zo meteen rondgedeeld. Maar u kunt alvast beginnen?

Minister **Van Engelshoven**:

Ja, want tegen de tijd dat ik bij die motie ben, zal die ook hier zijn gearriveerd.

Voorzitter. Ik dank de leden voor hun bijdragen in tweede termijn. Ik zal in mijn tweede termijn een oordeel geven over de moties en nog een paar gestelde vragen beantwoorden.

Als eerste de motie van de heer Futselaar op stuk nr. 13. Ik zou hem willen vragen om die motie aan te houden totdat de brief er is. Als hij dat niet doet, ga ik de motie ontraden, omdat ik vind dat we hier niet vooruit moeten lopen op uitkomsten van een onderzoek dat nog loopt.

De heer **Futselaar** (SP):

Even voor de helderheid: is dit een brief die nog voor de kerst gaat komen of pas in het voorjaar?

Minister **Van Engelshoven**:

In het voorjaar komt die.

De heer **Futselaar** (SP):

Dus als het voorstel er ligt?

Minister **Van Engelshoven**:

Als ik met een brief kom hoe wij verdergaan met de opdracht Beter Benutten.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik wil graag met de motie de uitkomst beïnvloeden. Het probleem is dat het dan geen zin heeft om die aan te houden totdat er een uitkomst is. Als het een tussenstap is, dan heeft het voor mij zin om de motie aan te houden. Dus daar zoek ik een beetje naar.

Minister **Van Engelshoven**:

Er zal altijd eerst een brief komen waarin ik aangeef wat de mogelijkheden zijn en hoe we daarmee omgaan. Dus voordat er een definitief besluit ligt, zal er altijd eerst een brief naar uw Kamer komen. Dus dan heeft u nog alle gelegenheid om alsdan uw motie in te dienen, maar ik vind die nu echt prematuur.

De **voorzitter**:

Anders kan dat ook dinsdag. U heeft de tijd tot dinsdag.

De heer **Futselaar** (SP):

Ik wil de motie wel aanhouden, voorzitter. Ik heb genoeg lelijke dingen tegen de minister gezegd, dus kan ik haar hier nu wel in tegemoetkomen.

Minister **Van Engelshoven**:

Dank u. Dan zal ik ook ruimhartig zijn van mijn kant en de heer Futselaar daar buitengewoon dankbaar voor zijn. Het is tenslotte pakjesavond.

De **voorzitter**:

Op verzoek van de heer Futselaar stel ik voor zijn motie (35007, nr. 13) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Minister **Van Engelshoven**:

Dan de vraag van de heer Futselaar over wat er gebeurt als de overheid winst maakt op de leningen. Ik heb in mijn eerste termijn al aangegeven dat je het een niet zo direct aan het ander kan koppelen en dat op dit moment de rente die de overheid betaalt, nog veel hoger is dan wat de studieleningen opbrengen. U kunt die een-op-eenkoppeling dus echt niet zo maken.

De **voorzitter**:

De heer Futselaar, kort.

De heer **Futselaar** (SP):

Echt kort en de laatste ook. Ik vind dat de minister niet zomaar de koppeling met de staatsschuld kan maken, waar zij het over heeft. Ik heb het over de nieuwe leningen die op dit moment door de overheid worden gesloten op de kapitaalmarkt. Die zijn veel goedkoper omdat de rente heel erg laag staat. Alleen maar terugkijken naar oude schulden in plaats van ook na te gaan wat je nu nodig hebt voor het leenstelsel, vind ik echt iets anders. Ik zou de minister willen aanmoedigen om het ook van mijn kant te bekijken.

Minister **Van Engelshoven**:

Ik kan het van uw kant bekijken maar de werkelijkheid leert dat wij altijd kijken naar de financiering van de staatsschuld als geheel. Dat is een werkelijkheid waarin ik leef.

Voorzitter. Dan de moties van mevrouw Westerveld, te beginnen met de motie op stuk nr. 14 over het renteplafond. In de eerste termijn van het debat zijn we er al op ingegaan dat er al een zeker

plafond is door de sociale terugbetaalvoorwaarde van 4%. Daardoor hoeven mensen nooit meer te betalen dan zij daadwerkelijk kunnen. Ik heb u ook aangegeven dat een renteplafond in tijden van hoge rente niet verstandig is. Je kunt dan bijvoorbeeld lenen tegen 2,5%, de lening op de bank zetten en die daar laten renderen. Dat is volgens mij niet wat wij willen aanmoedigen, dus alle reden om dat plafond te ontraden. De motie is ontraden.

Dan de motie op stuk nr. 15, over het vroeger aflossen. Ik wil mevrouw Westerveld erop wijzen dat de terugbetaaltermijn van 25 jaar al in de CPB-rapportering in 2014 zit, bij de invoering van het stelsel. Eerlijk gezegd was ik erg verbaasd toen mevrouw Westerveld deze motie indiende, want zoals ik al eerder heb proberen uit te leggen, is er een verband tussen de 4%, die het stelsel heel sociaal maakt, de 35 jaar om terug te betalen en de opbrengsten van het stelsel, die we investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Juist GroenLinks heeft erg gepleit voor die 4%. Maar als je aan deze paramaters gaat sleutelen, moet óf die 4% omhoog óf zijn er minder opbrengsten, dus kunnen we minder investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Volgens mij gaat u nu juist tornen aan de belofte die we gedaan hebben aan studenten. Dat doen we met dit wetsvoorstel niet, maar dat doet u met uw motie wel.

De **voorzitter**:

Een korte opmerking of vraag, mevrouw Westerveld.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Ook omdat er wat opmerkingen uit de Kamer kwamen: er staat duidelijk in de motie "onder gelijke voorwaarden". Wij willen dus helemaal niet aan die 4% tornen. Dat staat ook niet in de motie. Wel beoogt de motie dat een aantal mensen eerder onder de draagkrachtregeling vallen. Dat zijn nou juist de oud-studenten met lage inkomens. Onze vraag is om dat te onderzoeken.

Minister **Van Engelshoven**:

Maar dan tornt u volgens mij aan de opbrengsten en komt er dus minder geld vrij om te investeren in de kwaliteit van het onderwijs. Als je in deze driehoek ergens aan gaat sleutelen, ontstaat er ergens anders een lek. Ik hecht er erg aan dat datgene wat beloofd is, wordt waargemaakt. En dat zit nou juist in die drie parameters, en niet in de verhoging van de rentemaatstaf.

Voorzitter. Dan de motie op stuk nr. 16. Die motie van mevrouw Westerveld is mede ondertekend door de heer Van Dijk. Volgens mij doet de heer Van Dijk het, in iets andere bewoordingen, dunnetjes over in zijn motie op stuk nr. 18. Die moties zijn dan ook beide ontraden. Kijk, het ministerie van Financiën financiert de staatsschuld. Daar gaan de opbrengsten naartoe. En ja, dat is ook goed voor de minister van Onderwijs, want gezonde overheidsfinanciën zorgen ervoor dat er voldoende middelen blijven voor mijn begroting, omdat het ministerie van OCW een buitengewoon groot aandeel heeft in de overheidsfinanciën. Die systematiek hebben we in het regeerakkoord afgesproken en die was volgens mij altijd al heel gebruikelijk. Daar wou ik me graag aan houden. Beide moties zijn dus ontraden.

Dan de motie op stuk nr. 17, over de jokerjaren. Ook die motie wil ik ontraden. Als je deze motie zou uitvoeren, wordt het buitengewoon lucratief om maximaal gebruik te maken van de jokerjaren. De renteopbrengsten nemen dan af. Daar levert u geen dekking voor. Bovendien is deze motie ook nog eens uitvoeringstechnisch buitengewoon ingewikkeld. Er zijn dus heel veel redenen om deze motie te ontraden.

Voorzitter. Dan tot slot de motie op stuk nr. 19 van de heer Van der Molen.

De voorzitter:

Nee, eerst nog even over de vorige motie. Mevrouw Westerveld, een korte opmerking.

Mevrouw **Westerveld** (GroenLinks):

Een opmerking over de moties van de heer Van Dijk en van mij. Die zijn niet hetzelfde. De heer Van Dijk zegt dat die 226 miljoen in het onderwijs geïnvesteerd zou moeten worden, terwijl onze motie zegt: stel dat die renteopbrengsten meer zijn dan geraamd, laten we dan het geld boven het geraamde bedrag laten terugvloeien in het onderwijs. Ze zijn dus eigenlijk aanvullend aan elkaar.

Dan nog één opmerking over de motie die ik heb ingediend over de jokerjaren. De jokerjaren — ik was er toen bij — zijn nou juist ingevoerd omdat het soms, om welke reden dan ook, even niet goed met je kan gaan nadat je bent afgestudeerd. Er zijn allerlei redenen waarom oud-studenten kunnen besluiten om tijdelijk te zeggen: ik kan nu even niet terugbetalen. Ik snap best wel dat de minister zegt dat het uitvoeringstechnisch lastig is, maar tegelijkertijd hebben we het wel over de groep studenten die het na het afstuderen wellicht even wat moeilijker heeft. Jokerjaren zijn daarvoor bedoeld en daarom zou ik de minister willen vragen om nog eens naar die motie te kijken.

Minister Van Engelshoven:

En dan nog blijft mijn antwoord hetzelfde. En ja, ik had gezien dat uw motie en die van de heer Van Dijk niet helemaal hetzelfde zijn, maar ze maken wel beide inbreuk op dezelfde systematiek. Vandaar dat ik ze beide om dezelfde reden ontraad.

Voorzitter. Dan tot slot de motie van de heer Van der Molen op stuk nr. 19 om bij de beleidsdoorlichting in 2020 eens goed te kijken naar het totaalbedrag aan schulden en de niet-inbaarheid. Het zijn beide zaken die wij natuurlijk buiten gewoon goed moeten monitoren. Het lijkt mij verstandig om dit te doen en daarom krijgt deze motie oordeel Kamer.

De voorzitter:

Dank u wel. Hiermee zijn we aan het einde gekomen van de behandeling van deze wetswijziging.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter:

Over het wetsvoorstel, de ingediende amendementen en de moties zullen we volgende week dinsdag stemmen.

Ik dank de minister. Ik dank de Kamerleden en de mensen die net op de publieke tribune zijn aangeschoven. We zijn eigenlijk klaar voor vandaag, ook in verband met pakjesavond. Ik wens jullie een mooie, gezellige, fijne pakjesavond voor het geval dat jullie dat vieren en ik sluit de vergadering.

Sluiting

Sluiting 16.34 uur.